

4

Olvasókönyv

történelmi valóság

rege

utazás az időben

érdekességek

gyermekújság

monda

híres magyarok

II. kötet

Olvasókönyv

4. osztályosoknak

II. kötet

Eszterházy Károly Egyetem
Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet

A tankönyv megfelel az 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI-rendelet 1. melléklete Kerettanterv az általános iskola 1–4. évfolyama számára megnevezésű kerettanterv 1.2.1. Magyar nyelv és irodalom tantárgy előírásainak. A kiadvány 2018. 02. 07-től 2023. 08. 31-ig tankönyvi engedélyt kapott a TKV/37-10/2018. számú határozattal.

A tankönyvvé nyilvánítási eljárásban közreműködő szakértők: BÓDI CSILLA, ZARUBAY ATTILA
Tananyagfejlesztők: FALUSINÉ VARGA TÜNDE, KONRÁD ÁGNES, MISKOLCI SZILVIA, PIRISI ANNA, SÁNDOR CSILLA

Alkotószervezők: GÁL SZILVIA, KÓRÓDI BENCE, MISKOLCI SZILVIA, SÁNDOR CSILLA

Szakmai és vezető szerkesztő: KÓRÓDI BENCE

Tudományos szakmai szakértő: DR. GAJDÓ TAMÁS NÉ DR. GÓDÉNY ANDREA

Pedagógiai szakértő: SZILÁGYI IMRÉNÉ, KOOSNÉ SINKÓ JUDIT

Nyelvi szakértő: HEDVIG OLGA MÁRIA

Olvasószervező: BARTUS CSILLA

Fedélterv: SLEZÁK ILONA

Fedéllillusztáció: HORVÁTH ÁKOS

Látvány- és tipográfiai terv: DÁNIEL ANDREA, FEKETE GABRIELLA, KOZÁRI ZSOLT, SZABÓ ATTILA

Illusztrációk: HORVÁTH ÁKOS, RADNÓTI BLANKA, SZABÓ ATTILA

Fotók: ©123RF, ThinkStock, iStock, ©MTI Fotó: H. Szabó Sándor, ©CULTiRiS, Fortepan, Petőfi Irodalmi Múzeum, Wikipédia

A tankönyv szerkesztői köszönetet mondanak a korábban készült tankönyvek szerzőinek. Az általuk megteremtett módszertani kultúra ösztönzést és példát adott a tankönyv készítőinek is. Ugyancsak köszönetet mondunk azoknak az íróknak, költőknek, képzőművészeknek, akiknek alkotásai tankönyveinket gazdagítják.

Köszönjük azoknak a tanítóknak és diákoknak a munkáját, akik hasznos észrevételeikkel és javaslataikkal hozzájárultak a kiadvány végső változatának kialakításához.

© Eszterházy Károly Egyetem

ISBN: 978-963-436-093-3

Eszterházy Károly Egyetem

3300 Eger, Eszterházy tér 1. Tel.: (+36-1) 460-1873

Fax: (+36-1) 460-1822

Vevőszolgálat: vevoszolgalat@ofi.hu

A kiadásért felel: dr. Liptai Kálmán rektor

Raktári szám: FI-501020402/1

Műszakiiroda-vezető: Horváth Zoltán Ákos

Műszaki szerkesztő: Horváth Zoltán Ákos, Kóródiné Csukás Márta

Nyomdai előkészítés: Fekete Gabriella

Terjedelem: 19,57 (A/5) ív, tömeg: 420 gramm

1. kiadás, 2018

A könyvben felhasználásra került a Mondaton innen, mondaton túl... Olvasókönyv 3. osztályosoknak, 1–2. kötet című mű, Műszaki Kiadó, 2011. Szerzők: Falusiné Varga Tünde, Jegesi Krisztina, Jordáné Tóth Magdolna. Grafikus: Bódi Katalin. Alkotó- és felelős szerkesztő: Kóródi Bence

Az újgenerációs tankönyv az Új Széchenyi Terv Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.2-B/13-2013-0001 számú, a Nemzeti alaptantervhez illeszkedő tankönyv, taneszköz és Nemzeti Köznevelési Portál fejlesztése című projektje keretében készült. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Nyomta és kötötte:

Felelős vezető:

A nyomdai megrendelés törzsszáma:

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Utazás az időben

„Hajt az idő gyorsan – rendes útján eljár –
Ha felülünk, felvesz, ha maradunk, nem vár...”

Arany János: Toldi estéje – részlet

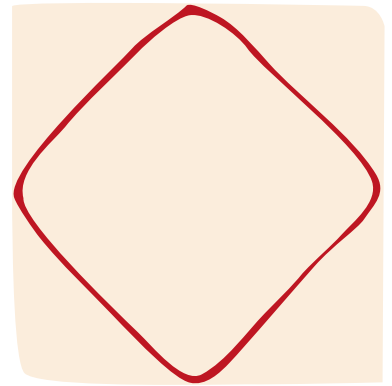

Az emlékfoltozók

Családi összejöveteleken, baráti találkozókön gyakran hangzik el, hogy „Ugye emlékszel?” vagy „Te is emlékszel még arra?”. Ilyenkor előkerülnek a régi emlékek, hajdanvolt történetek. Mi történik olyankor, ha az emlékek szövetén lyuk keletkezik, ha már nem tudjuk felidézni valamelyik múltbéli pillanatot?

1. Alkossatok négyfős csoportokat!

- Gyűjtsetek olyan összetett szavakat, amelyeknek egyik tagja az **emlék** szó!
- Egy csomagolópapírra készítsétek el ezt az ábrát! A csoport minden tagja a papír egy-egy sarkába írja bele, ami az emlék szóról eszébe jut! Ezt követően gyűjtsétek össze azokat a gondolatokat, amelyek mindenkinél megjelentek, és írjátok le középre! A középre írt szavakat hasonlítsátok össze a többi csoport munkájával! Mit vesztek észre?
- Csoportokban beszéljétek meg, mi lehet az értelmi kapcsolat az emlékezik, az említ és az emleget igék között!

Hogyan működik az emlékezet?

Az elefánt soha nem felejt – tartja a mondás. Kutatások igazolták, hogy valóban kiváló memóriája van az elefántoknak. De mi a helyzet velünk, emberekkel? Nap mint nap eseményeket, beszélgetéseket, adatokat, képeket rögzítünk a fejünkben, s próbálunk ezekre később visszaemlékezni. Bizonyos dolgokat csak rövid ideig tudunk megjegyezni, míg más emlékeket hosszú évek múltával is könnyen felidézünk. A legtöbb ember a hároméves kora előtti eseményekre nem képes visszaemlékezni.

2. Olvasd el a mese címét!

- Kik lehetnek az emlékfoltozók? Milyennek képzeled őket?
- Mikor, miért lehet szükség az emlékek megfoltozására?
- Hogyan lehet egy emléket megfoltozni?

Az emlékfoltozók

Volt egyszer két tündér, de mondhatnám azt is, hogy két rigó, de még azt is, hogy két kislány, én nem tudom megmondani, melyik, mert mindháromra hasonlítottak: hajnalonta nyitott ablakaik párkányán ülve fütyörésztek, mint a rigók, hálóingben lógatták a lábuk, mint valami unatkozó tündérek, az egyik olyan szőke kislány, akárha fején limonádét hordana, a másik mint egy faodú, olyan barna.

Ezek a szőke és barna tündérrigólányok minden hajnali fütyörészésük után, amikor már reggel lett, és járt a postás, átugráltak házuk küszöbén – egy nagy piros fazekat cipelve magukkal – egészen a postaládáig, onnan kiszedték a leveleket, mind egy szálíg, bele a fazékba, aztán becihelődtek a házukba.

Bent leültek a nagy piros fazék köré, és bontani kezdték a borítékokat.

Az elsőből egy kék lebegésű, pókhálófinom kendő bomlott ki, nagy lyukkal a sarkában, mellette papíron írás:

– Kedves emlékfoltozók! Úgy hallottam, ti, akik tündérrigólányok vagytok, meg tudjátok foltozni az emlékeket.

Én egy öreg, kék roller vagyok, és bárhogyan próbálom, mégsem emlékszem arra az utcára, ahol először gurultak a kerekeim.

Lyukas az emlékem. Foltozzátok meg, kérve kérek, hadd juthasson eszembe a régi utca, a régi forgás.

A tündérrigólányok újabb levelet bontottak, abból zöld kendő bomlott ki, éktelenkedő lyukkal a közepén, mellette írás:

– Kedves emlékfoltozók! Én egy tölgyfa vagyok. Jó ideje próbálok visszaemlékezni arra, milyen volt körülöttem a fű, a föld, amikor még csemete voltam, és nem jut eszembe, semmi módon. Megnőttem, kiment a fejemből, üres, lyukas ott az emlékem, kérlek, segísetek, foltozzátok meg!

Aztán egy harmadik levelet is bontottak a tündérrigólányok, abból egy színes kendő lebegett elő, akkora lyukkal, hogy majdnem átfért rajta a piros fazék. Pedig az aztán jó nagy volt. A színes kendő mellett levél:

– Kedves emlékfoltozók! Én egy fiú vagyok, keresem az emlékeimben a nagymamám, de nem

találom. Nem emlékszem arra, hogy milyen volt, amikor énekelt nekem kisfiú koromban. Kérlek, foltozzátok meg az emlékeimet.

A tündérrigólányok papucsot húztak, fogták a kiürült fazekat, és elmentek megkeresni azt az utcát, ahol réges-régen a kék roller kerekei gurultak.

Hét nap s hét éjjel mentek, s mikor érezték, hogy immár jó helyen járnak, és tudták is, hogy az a jó hely a roller valamikori utcája, akkor felvettek az utca porosából egy darabot, a házak színeiből egy fuvintásnyit, s betették a piros fazékba, vitték magukkal.

Aztán tovább mentek, még hét nap s hét éjjel, míg el nem jutottak ahhoz a földhöz, amelyik régen a csemete tölgyfa alatt terült el.

Fölvettek onnan egy hangyabolyt, betették a piros fazékba azt is, majd továbbindultak.

Alig bírták már a járást, mindegyre belebotlottak hosszú hálóingekbe, már fütyörészni sem volt kedvük, de tudták, hogy még dolguk van. Még egy fontos dolguk. Ezért hát mentek, még hét nap s hét éjjel, míg egy házhoz nem értek, ott ült benne egy nagymama, puha volt, meleg ölelésű, ült ott és énekelt:

– Aludj, ingó-bingó – a két kislány fazekába gyűjtötte a repkedő énekléseket, a puhaságot, a meleget, majd kimentek egy dombra, letették a fazekat, hátukra feküdtek, fújták kicsit a felhőket és kacagtak.

Amikor jól kikacagták magukat, megkeresték a hazafele vezető utat, s nemcsak hét, de hétszer hét napig mentek, míg hazáig nem értek.

Akkor felmentek a padlásra, s elővették a három lyukas kendőt, amelyeket a postás hozott.

Az öreg rollertől érkező lyukas kéket, a tölgyfától kapott üres közepű zöldet és a nagy lyukú színeset, a fiúét. Kiterítették valamennyit a földre, elővették tűiket, cérnáikat, majd a fazékból a poros földdarabot, a fuvintásnyi színeket, amiket a régi utcából és házairól összegyűjtöttek, s rátették az első kendő lyukas részére. Odaöltögették, megfoltozták a kék roller emlékét, emlékezhetett immár, milyen volt az utca és a házak, ahol először forogtak a kerekei.

Aztán elővették a fazékból a hangyabolyt, rátették a zöld kendő lyukas közepére, odaöltögették azt is, megfoltozták a tölgyfa emlékét, immár eszébe juthatott a hangyaboly, ami még csemetekorában terült el alatta.

Végül elővették a nagymama énekének hangjait, a melegséget, a puhaságot, rávarrták azokat a harmadik, a színes kendő lyukas részére, megfoltozták a fiú emlékét, eszébe juthatott így a nagymamája éneke, melege, puhasága.

Miután végeztek az emlékfoltozással, felvitték a kendőket a padlásra, kiteregették a fecskefészkek mellé, lengtek-lobogtak a megfoltozott emlékek.

A padlásról látták, hogy lement a nap, esteledik, megitták mézes tejjüket, fogat mostak, és ágyba bújtak. Kuncogtak kettőt-hármat, majd mély álomba merültek. Aztán hajnalodott, s a tündérrigóányok már ott fütyörésztek ismét nyitott ablakaik párkányán, lógatták a lábukat, hálóingben, piros fazékkal, várták a postást.

Máté Angi

3. Kik a mese főszereplői? Tündérek, rigók vagy lányok? Keress mindháromra igazolást a szövegből!

4. Kik küldték a kendőket?

- Mit gondolsz, mit jelképeztek a kendőkön lévő lyukak?
- Milyen emlékeket rejthetnek még a kendők?
- Kerekasztal módszerrel gyűjtsétek össze, milyen emlékei lehetnek a rollernek, a tölgyfának és a kisiúnak!

5. Mire akartak visszaemlékezni a levelek írói? Miért fontosak számukra ezek az emlékek?

6. Értelmezd egy melléknévvel ezeket a szólásokat: minden kimegy a fejéből, lyukas a feje, rövid az esze!

7. Készítsetek rövid jelenetet a mese egy-egy részéből! Mutassátok be, miről beszélgetnek a tündérrigóányok! Csoportban dolgozzatok!

Bent leültek a nagy piros fazék köré, és bontani kezdték a borítékokat.

Akkor felmentek a padlásra, s elővették a három lyukas kendőt, amelyeket a postás hozott.

Alig bírták már a járást, mindegyre belebotlottak hosszú hálóingeikbe, már fütyörészni sem volt kedvük, de tudták, hogy még dolguk van.

Miután végeztek az emlékfoltozással, felvitték a kendőket a padlásra, kiteregették a fecskefészkek mellé, lengtek-lobogtak a megfoltozott emlékek.

8. Készítsetek tablót egy emléketekről! Mutassátok be az osztálynak, majd rendezzék a tablókból kiállítást!

Helka

Hallottál-e már Kamorról, a bakonyi varázslóról? Tudod-e, hogy a Balaton tündérét Siónak hívják? Bizony, legnagyobb állóvizünket és környékét rég elfeledett tündérek, boszorkányok, varázslók és egyéb csodás lények népesítik be. Itt él a Soktornyú Kastélyban Helka hercegkisasszony, Nyulász Péter könyvének hősnője.

1. Olvasd el egy levegővétellel a mondatpiramis sorait!

A toronyóra kondult.

A toronyóra csőharangja kondult.

A toronyóra csőharangja komótosan kondult.

A toronyóra csőharangja komótosan, méltóságteljesen kondult.

A toronyóra csőharangja komótosan, méltóságteljesen kondult a Soktornyú Kastélyban.

2. Nézd meg a térképen, hol található Tihany és Siófok!

3. Alkossatok csoportokat és találjátok ki, milyen varázserővel rendelkeznek az alábbi tárgyak. Válasszatok ki valakit, aki ismerteti a többiekkel a varázseszközt!

aranybuzogányos nádszál

cserfa varázspálca

Sárgaköves Gyűrű

4. Mit tudsz a Bakonyról? Egészítsd ki a szöveget saját ismereteiddel!

A Bakony és a Balaton táját azért szeretem, mert maga egy külön kis ország. Növényzete, állatvilága, éghajlata bekeríthető. Leszállóhelye is lehet a vándoroknak, vadlúd, csonttollú madár, szürkebegy átjár rajta, ősszel a seregélyhad csupálja le a termést. Tavasszal költeni jár vissza a gólya, a fecske, a sárgarigó, a kakukk, s mikor délre mennek, fekete nyüzsgés az égbolt. [...]

Most tél van, havasak az erdők. A végtelen csöndet csak madárhang, vadvonulás töri meg. A jeges ág megroppan. Fekete és fehér szín uralkodik a tájban, de a közelben nem ilyen egyhangú a világ, a fenyvesek némi kedvet adnak az egyhangúságban, fatörzsek, levelek színesednek, mert mindig akad néhány, amit nem szakított le az ősz, a téiben jobban érzi szépségüket az ember. A hóból galagonya és csipkebogyó piroslik.

Ágh István: Gyermeki bakonyozás – részlet

Helka

Lassacskán estébe fordult a nap. A toronyóra csőharangja komótosan, méltóságteljesen kondult a Soktornyú Kastélyban, mintha csak azt a néhány esztendő számlálná végig egyenként, amely békességben telt el a vidéken. Nem volt sok. Pedig vágytak rá mind: a Víz, a Part és az Erdő népei, hogy ez örökké tartson, de a nyugalmat csak egy törékeny egyezség hordozta, melyet titkon kötöttek meg egymással a környék varázserőt bíró hatalmasságai. Kamor, a Bakony varázslója, Sió, a Balaton tündére és a tihanyi hercegi pár, Kelén és Helka – a kis Helka szülei.

Ádáz¹ viaskodásnak, sötét és vészterhes korszaknak vetettek ezzel véget. Akkorra már nem volt köztük, aki ne siratta volna legalább egy szerettét – Kamor a fiát veszítette el, Kelén az apját, Helka hercegnő a nővérét, Sió a szivárványos halacskáját...

Saját életük is már csak hajszálon függött az egymással folytatott tusakodásban, s tudták, velük pusztul a tó, s körülötte a hegyek világa, ha minden úgy folyik tovább, mint addig.

Túl kellett, hogy lépjenek hát korábbi sérelmeiken. Legyűrve fájdalmukat, félelmeiket és bosszúvágyukat, végül egyezségekre léptek: megesküdtek egymásnak, hogy többé nem használják varázsserejüket. Ám nem igazán bíztak benne, hogy a másik is betartja a fogadalmát. Hatalmuk zálogait ezért közösen a föld alá rejtették a füredi partok közelében. Sió az aranybuzogányos nádszálat, Kamor a cserfa varázspálcát, Kelén herceg és Helka hercegnő pedig a Sárgaköves Gyűrűjét áldozta a megbékélésért cserébe.

Minderről persze mélyen hallgatniuk kellett, hiszen a bizalmatlanságuknak ára volt. Bár békét teremtettek, a varázsserejük híján gyengévé váltak másokkal szemben. Tudták, bárki könnyűszerrel győzedelmeskedhet felettük, ha ennek hírért veszi. Fenn kellett hát tartaniuk hatalmuk és erejük látszatát, hogy gyanút ne foghasson semmilyen gonosz lélek és rosszakaró.

Évek teltek el, és a sötét idők emléke homályosulni kezdett, de a Víz, a Part és az Erdő népei legendákat szöttek a vészterhes időkről. Azok a mesék pedig egyre varázslatosabbá váltak, s lassacskán már alig akadt, aki tudta volna a teljes igazságot arról, hogyan lelte halálát az ifjú Kamor, hova lett Horka és Thuz, s hogy Siót miért emlegették a háta mögött kígyóhajú tündérnek.

1 ádáz: durva, könyörtelen, embertelen, kegyetlen, borzalmas, kíméletlen

De nem volt ez teljesen véletlen. Kamor tervelte ki azt, hogy ha már a varázspálcáját nélkülöznie kell, majd bűvészkedik a szavakkal. Úgy látta, az a legmegfelelőbb eszköz megőrizni a titkokat, ha összekuszálja az emlékeket, amennyire csak lehetséges. Így azután beszélt mindenfélét mindenkinek, akivel csak találkozott, erről is, arról is, a lényeg az volt, emberfia ne legyen, aki kiigazodik a történetek kuszaságában.

Akkor döntött így a varázsló, amikor híret vette, hogy a hercegi pár gyermekáldásnak néz elébe. Sokáig gondolta úgy, hogy ez már sohasem fog bekövetkezni, hiszen átok ült Tihany hercegein. Bora, a gonosz bakonyi boszorkány bosszúja volt ez, és ő, Kamor, sokáig hasztalan próbálkozott feltörni az átkot. Végül siker koronázta ténykedését, ami azután újabb titkolózásokhoz vezetett. Már-már úgy tűnt, jól alakulnak a dolgok, amikor egy napon futár érkezett hozzá a Soktornyú Kastélyból.

Abban az évben korán beköszöntött a tél, bár még csak alig fordult novemberre a naptár. A hercegnő akkor már érezte, hogy hamarosan gyereke születik, de még férjének sem szólt erről. Meglepetésnek tartogatta az örömteli bejelentést Kelén közelgő születésnapjára, és eszé ágában sem volt világgá kürtölni.

Hanem az egyik éjjelen vastag gyapjúkendőbe burkolódzó öregasszony kopogtatott a vár kapuján. Metsző, fagyos szél súvített, sűrűn kavargva szakadt a hó, s az örök emberségből beengedték az asszonyt, még mielőtt halálra fagyott volna. Ő azonban nem a hideg elől menekült, hanem mindenáron a hercegnő elé kért bebocsátást, és hatalmas lármát csapott, amikor megpróbálták feltartóztatni.

A rajcsúrra felébredt a hercegnő is, és úgy gondolta, hamarabb csitul a csetepaté, ha meghallgatja az öregasszonyt.

Mikor kettesben maradtak, így szólt a hívatlan vendég:

– Esdekelve kérlek, bocsásd meg nekem, Helka hercegnő, hogy az éj közepén zaklatlak. Rezi vagyok, a Bakony [javasasszonya](#)². Álmodtam, amiről tudnod kell! Három napja vagyok úton, hogy elmondhassam.

Helka hercegnő a pokolba kívánta, és legszívesebben elkergette volna, de szinte lebénította, amit a boszorkánytól hallott:

– Tudom, hogy gonosz nővérem átka szállt rád egykor, s amiatt neked s a hercegnek nem lehet gyermeketek. Magam sem értem hát, de én mégis azt láttam álmodban, hogy a következő nyár elején, amikor a legrövidebb a sötétség, zöld szemű leánygyermeknek adsz életet – mondta Rezi, majd rögvést jajveszékeléssel folytatta.

² javasasszony: ősi gyógymódokkal és varázslással gyógyító asszony

– Jaj nekem, bocsásd meg szegény fejemnek, amit mondani fogok, de azt is láttam álmomban, amint a kis hercegkisasszonykát varázslat ragadja el tőled! Láttam, hogy lányodnak szárnyai nőnek, és láttam, hogy elnyeli az éjfékete ég a Bakony felett...

A hercegnő szívét fagyos rémület szorította el, de rezzenéstelen arccal hallgatta Rezi jóslatát. Anyai ösztöne azt súgta, nem árulhatja el gyermekét. A javasasszonynak ételt és szállást adott éjszakára, majd e szavakkal küldte el:

– Jóasszony, mindenki tudja, hogy Bora átka miatt sajnos nem születhet gyermekem, és ennek megfelelően nem is vagyok áldott állapotban.

Alig várta azonban, hogy Rezi elhagyja a kastélyt, rögvest futárt küldött Kamorért. A varázsló harmadnapra meg is érkezett, és mindent elkövetett, hogy a gyermekáldás hírért titokban tartsák. Nem kis fáradságába került előkészíteni, hogy ne tűnjön fel senkinek a hercegnő várandóssága, de gondja volt arra is, hogy örökbefogadás látszatát keltse.

Nem volt rá több ideje bő fél évnél, mert a következő nyár első éjszakáján – ahogy azt Rezi megjövendölte – a hercegnő zöld szemű leánygyereknek adott életet, akit, az akkori szokás szerint, édesanyja után neveztek el: Helkának.

Nyulász Péter: Helka – részlet

5. Válaszolj a kérdésekre az olvasottak alapján!

- a) Miért léptek egyezsége a varázserővel bíró hatalmasságok?
- b) Miben állapodtak meg?
- c) Miért akarták titokban tartani egyezségüket?
- d) Mikor játszódik a történet? Keress időre utaló kifejezéseket a szövegben!

6. Hogyan lettek a történekből varázslatos mesék?

7. Csoportokban játsszátok el a hercegnő és Rezi beszélgetését!

8. Szerinted miért nem mondta meg a hercegnő Rezinek, hogy gyermeket vár?

9. Melyik hónap hányadik napján ünnepli Helka a születésnapját?

10. Tudod-e? A Balaton két legrégebbi hajóját Helkának és Kelénnek nevezik. Nézz utána az interneten, miért ezeket a neveket kapták a hajók!

Balatoni kecskekörmök

Több monda szövődött legnagyobb tavunk, a Balaton köré. Vajon hogyan keletkezett a tó? Mi a titka a tihanyi visszhangnak? Honnan kerülnek elő, és mik lehetnek a balatoni kecskekörmök? Ma már persze tudjuk a választ ezekre a kérdésekre, de érdemes megismerni, mit is meséltek a régiek.

1. Játsszatok visszhangjátékot! Álljatok körbe, s az egyik gyerek mondja hangosan a Balaton szót! Egymás után ismételjétek el hétszer, egyre halkabban! A nyolcadik gyerek mondjon egy szót, ami kapcsolódik a Balatonhoz, most ezt ismételgessétek fokozatosan halkulva!
2. Mit tudtok a Balatonról? Gyűjtsetek össze minél több információt!

3. Mit gondolsz, miért csak találgatták a régi emberek a kecskekörmök eredetét?
4. Nézzétek meg a pirossal jelölt szavakat a szövegben! Mire utalnak? Hogyan csoportosíthatók a kiemelt szavak?

Balatoni kecskekörmök

Ismeritek-e a Balatont? Pihentetek-e már **kies**¹ partjain? Hallgattátok-e már a hullámok csacska beszédét, a nádasok sűgását-bűgását, a madarak kedves énekeit? Ha nem hallottátok még, akkor én **most** mesélek róla nektek. Mert a hullámok, a nádasok, a madarak suttogását, énekét érdemes meghallgatni! Csodálatos **regékről**² tudnak, szebbnél szebb meséket mondanak a **régi időről**, amelyekről már az emberek megfedkeztek. Ezt a szép regét is Tihany köves partjain üdögélve hallottam. **Most** nektek továbbadom.

Tihany partjait **réges-régen** ezüsthöveny borította, az erdők tisztásain selyemfű nőtt, s csodálatos szökőkutak lövellték vízszugarukat a ligetek bokrai közt. Nem lakott **még ekkor** ember a félszigeten, csak egy vén-séges banya, aki ott vert tanyát magának a legmagasabb tihanyi hegy barlangjában.

A banyának világraszóló szép kecskenyája volt, szökőkutak vize mosta szőrüket ezüstös fehérre, a balatoni selyemfű nevelte őket szép, kezes állatokká.

Az ezüstös nyáj s a banya is minden áldott este leereszkedett a Balaton partjára, kecskéi kortyoltak a hűsítő habokból, a banya meg gyönyörködött szépséges nyájában, s büszkén kiáltotta a Balatonnak:

– Nincs szebb az én kecskéimnél! Tudod-e?

A tréfás kedvű tihanyi visszhang ilyenkor mindig ráfelelte:

– Nincs szebb az én kecskéimnél! Tudod-e!!!

Bosszankodott is a vén banya **minden este**, de a tihanyi visszhang ellen tenni mit sem tudott.

Sok víz csorgott el már a tihanyi szökőkutakon, amikor egy szép napon kedves pásztorlány, a Hold kistestvére hajtotta kecskéit a Balaton-partra. **Soha** nem járt még arra. Megtetszett neki a selyemfű, a csillogó szökőkutak, a tihanyi erdők, a gyönyörűséges parti fövény. Kapta magát, be-szaladt az árnyas félszigetre, s kecskéi utána iramodtak. Meg sem álltak **előbb**, csak a szépséges fövényen, a kecskék megöklelték a selymes hátú hullámokat. Nem is látott még a Balaton ilyen szép kecskéket **soha életében**, nem is csoda, hiszen a Hold udvarában nevelkedtek! Aranylott földig érő szőrmebundájuk, aranyból volt szarvacskájuk, s körmük meg vakító fehér, fehérebb az igazgyöngy fehérségénél.

1 kies: vonzó, szép

2 rege: a monda rokon értelmű kifejezése, a monda régi elnevezése. Regélni, elregélni annyit tesz: elmondani, elmesélni. A regény szavunk is innen ered.

A banya is megpillantotta a csodálatosan szép kecskenyáját. Azonnal észrevette, hogy a kecskék szebbek, kedvesebbek, játékosabbak az övéinél. No, menten felforrt az epéje. Eszébe jutott a tihanyi visszhang felelete. Hát mégiscsak van szebb az ő nyájánál! Meg is irigyelte. El is határozta, hogy elpusztítja a Hold kistestvérét, s az arany nyáját magának kaparintja.

A kedves pásztorlány mit se tudott a vénséges banya gonosz szándékáról. Annyira megtetszett neki a Balaton, hogy ha csak tehetne, kiült a partjára, az ezüstös fövényre, s énekelt, **míg csak be nem alkonyodott**. A tihanyi madarak a Hold kistestvérétől tanulták legszebb nótáikat, s azóta is fújják szakadatlanul! A kecskék meg eközben a szökőkutak körül ugrándoztak, a selyemfűben legelésztek. Igen jól érezték magukat. **Néha** még a messzi hegyek lábáig is elkóboroltak.

Egyszer is, amikor a kedves pásztorlányka a Balaton-parton ülve dalra tanítgatta a madarakat, s a nyája messze elkóborolt, a banya befogta ökreit arany ekéjébe, s olyan mély barázdát húzott a lány köré, hogy azon bizony a nyáj nem tudott volna keresztülugrani. Így akarta elválasztani a kecskéket kedves gazdájuktól.

A pásztorlányka, **amikor észrevette** a banya mesterkedését, felugrott és elkezdett szaladni az árok felé, erős volt, edzett volt, biztos volt benne, hogy keresztülugorja.

Ekkor rettentő vihar kerekedett, és zúgva, bömbölve törtek át a hullámok a partokon. Próbált a leány menekülni erre is, nézett amarra is.

De a hullámok sziszegve nyaldosták sarujának szíját, **egykedőre** beborították a pásztorlánykát. Még **utoljára** annyit tudott kiáltani:

– Gyertek, gyertek, édes kecskék! – s azzal elmerült.

Alighogy meghallották a kecskék a kiáltást, szedték a lábukat, csattogott fehér márványkörmük az ezüstös fövényen. Rohantak kis gazdájukhoz. A banya kitérte előttük karját, haza akarta őket terelni az övéihez, hogy ezután neki legyen a világon a legszebb kecskenyája. No, ugyan az aranyszörű nyáját hívogathatta, csalogathatta, szólíthatta. Nem hallgattak azok rá. Rohantak egyenesen a hullámokba, magukkal sodorva a jajveszékelő banyát is, aki gonosztettéért szörnyen meglakolt. A Balaton hullámaiban lelte halálát.

A Hold kistestvéréből Tündér lett, s **még sokáig** ott tanyázott a tihanyi ligetek tisztásain. Aranyszörű nyája azonban benn maradt a Balatonban, nem maradt egyéb belőlük, mint a szépséges fehér körmük, melyek csodálatos fehérén izzanak a telihold fényében! **Még ma is** találnak a tihanyi gyerekek a hegyekben kecskekörmöt. Olcsó pénzért adnak is belőle.

Vegyetek tőlük, ha arra jártok.

Komjáthy István

5. Miért soroljuk ezt a szöveget a mondák közé?

6. Válaszolj a kérdésekre a szöveg alapján!

- Mivel büszkélkedett a banya?
- Hogyan akarta megszerezni az aranynyáját?
- Mi lett a nyáj sorsa?
- Mi lett a banya büntetése?

7. Keress mesei és valóságos elemeket a mondában!

8. Játsszatok szoborjátékot! Mindegyik csoport válasszon egy mondatot az alábbiak közül, némajátékkal játsszatok el, a többiek pedig próbálják meg kitalálni, melyik mondatot választotta a csoport!

- Bosszankodott is a vén banya minden este.
- A banya megpillantotta a csodálatosan szép kecskenyáját.
- A kedves pásztorlányka dalra tanítgatta a madarakat.
- A pásztorlányka észrevette a banya mesterkedését.
- Próbált a lány menekülni erre is, nézett amarra is.
- A banya haza akarta őket terelni.

Füstbement terv

Hosszú távollét után nem könnyű szavakat találni a családtagok köszöntéséhez. Az édesanya, aki szintén tárt karokkal várja a fiát, nehezen megszólítható. Olykor a szavaink nem tudják pontosan kifejezni az érzéseinket.

1. Voltál-e már hosszabb ideig távol a szüleidtől?

- Csoportokban beszélgetsetek arról, milyen érzés volt távol lenni a családtól! Milyen volt a hazaérkezés? Mondtatok-e egymásnak valamit?
- Készítsetek állóképet arról a pillanatról, amikor valaki hosszú idő után először találkozik a szeretteivel!

2. Olvasd el a vers címét! Magyarázd meg a jelentését!

3. Vajon mi járhat a hazafelé tartó fejében?

„Egész úton – hazafelé –
Azon gondolkodám: ...”

Csoportokban gyűjtsétek össze elképzeléseiteket, hogyan folytatnátok a verssort!

Füstbement terv

Egész uton hazafelé
Azon gondolkodám:
Miként fogom szólítani
Rég nem látott anyám?

Mit mondok majd először is
Kedvest, szépet neki?
Midőn, mely bölcsőm ringatá,
A kart terjeszti ki.

S jutott eszembe számtalan
Szebbnél-szebb gondolat,
Mig állni látszék az idő,
Bár a szekér szaladt.

S a kis szobába toppanék...
Röpült felém anyám...
S én csüggttem ajkán... szótlanúl...
Mint a gyümölcs a fán.

Petőfi Sándor
Dunavecse, 1844. április

4. Hasonlítsátok össze a csoportok állóképeit a versben elhangzottakkal!
5. Válaszolj a kérdésekre a vers alapján!
 - a) Miből derül ki a versben, hogy a beszélő sokáig volt távol a szüleitől?
 - b) Min töpreng útközben?
6. Volt már olyan élményed, hogy nem tudtad szóban kifejezni az érzelmeidet? Mi mással fejezted ki ezeket?

Bár naptár szerint tavasznak kellene lenni, előfordul, hogy sűrűn havazik, télies az idő. Van, amikor egész télen alig van hó. Késő ősszel is lehet nyári meleg. Nyáron néha dideregve fázunk. Az évszakok olykor megréfnak minket.

1. A naptár szerint mettől meddig tart a tél?
2. Alkossatok két csoportot! Az egyik csoport a tél, a másik a tavasz szépsége mellett érveljen!
3. Mikor mennyi időt jelent a nemsokára? Beszéld meg a padtársaddal! Mondjatok helyzeteket!

Tavaszkeresők

Jól itt felejtette magát a tél. Húzza a csendest vastag hópaplan alatt. Eszébe sem jutott fölkelni, továbbállni, pedig már hóvirágok csiklandozták a talpát, verebek csipdesték a fülét, cinkék huzigálták megcirmosodott bajuszát, szakállát. Mert a tél, a hófehér, szakállal, bajusszal születik, s ahogy öregszik, vénül, bajsza, szakálla szürkül, barnul. Olyan lesz, mint a cirnos cica bundája. Mígnem egy szép napon egészen megfeketedik vagy megbarnul.

– Hát az idén nem lesz tavasz, mint tavaly volt? – kérdezte a kisfiú egyik reggel öltözködés közben.

– Hogyne lenne, megjön az nemsokára – mondta a kisfiú édesanyja. – Hát már nem szereted a telet?

– Szeretem, csak sokat kell öltözködni. Azt nem szeretem. És szaladgálni sem lehet igazán ennyi ruhában.

– Szaladgálhatsz majd eleget. Nemsokára – igazította a kisfiú hátára a súlyos táskát az édesanyja.

Köszöntek s indultak, a kisfiú s a nagyfiú, kéz a kézben.

– Mikor lesz az a nemsokára? – kérdezte a kisfiú, alighogy leértek az utcára.

– Nemsokára – mosolygott rá a nagyfiú.

– Holnap? Vagy holnapután?

– Nemsokára.

– Jó, de mikor. Egy hét múlva?

– Nemsokára.

A kisleány kihúzta a kezét a nagyfiúéból. Megharagudott.

– Lehet, hogy még egy hét sem kell, és itt lesz.

– A tavasz? – fogta meg újra a nagyfiú kezét a kisleány.

Nevettek mind a ketten.

– Már érzem, hogy közeledik – mondta a nagyfiú.

– Miről érzed?

– Csak úgy a levegőből. A szellőből. Közel már a tavasz, valahol itt ólálkodik a város körül, a dombokon vagy éppen a kertekben.

– Akkor menjünk elébe! – lelkesedett a kisleány. – Keressük meg a tavaszt!

– Keressük meg! – egyezett bele a nagyfiú. – Holnap úgyis vasárnap. Kimegyünk és megkeressük.

Reggeli után nekivágtak tavaszkereső útjuknak.

De azért még jól felöltöztek. Ám alighogy kiértek volna a városból, ki kellett bújniuk az egyik pulóverből, mert a nap is velük volt. S olyan jóindulatúan s olyan nagy kedvvel segédkezett a két fiúnak a tavasz keresésében, hogy már-már azt hitték, meg is találták. Fölálltak egy halmocskára, s ott mondták ketten egyszerre:

A nap tüze látod,
a fürge diákot
a hegyre kicsalta: a csúcsra kiállt.

De amint továbbmentek, itt is, ott is, az északos domboldalakon meg a **sáncmartokon**¹ amott szürkélt még a hó, s ha véletlenül tenyérnyi felhőske suhant a napra, még a tavaszi száraz fűszálak is megborzongtak egy kicsit.

– Addig megyünk, amíg meg nem találjuk – biztatta a nagyfiú a kisleányt.

Ekkora buzgalom láttán a felhő is ellibbent a nap arcáról.

Kicsit távolabbról egy patak csalogatta őket.

Oda is mentek. Zsenge fű sarjadt már a buzgólkodó vidám kis patak napsütötte martján.

– Ez már a tavasz nyoma – állapította meg a nagyfiú.

1 sáncmart: hosszan elnyúló ásott gödör vagy árok, a mellette kihányt földdel együtt

– Hát ez? – mutatott a patak fölé hajló fűzfácskák hegyére a szemfüles kisfiú.

– Barka, cicus-picus barka! – ujjongtak mind a ketten.

– Ebből egyet viszünk édesanyának is – mondta a nagyfiú.

De aztán sajnálták letörni.

– Keressünk inkább ibolyát. Hátha akad már.

Nem is kellett sokat keresgélniök. Egy délre néző kökénybokor alján egész kis csokorra valót találtak.

– Ugye, mondtam, hogy itt van már a tavasz.

– Meg a nemsokára – nevetett a nagyfiú szavába a kisfiú.

– De nézd csak, ott jön igazában a tavasz – mutatott a közeli kis lapályra² a nagyfiú.

Egy kiscsikó állt ott szétvetett lábakkal. Kukkra tartott farokkal. S nézte őket.

Kicsit odább, ott prüszkölt a kiscsikó anyja is. Úgy látszik, ők is a tavaszt keresték. Állt a kiscsikó s a két fiú. Nézték egymást.

Lassan elindultak egymás felé. De amikor ujjuk begye már-már a kiscsikó finom orrcimpájához ért volna, szügybe szegte³ csillagos kis fejét a kiscsikó. Ugrott egy nagyot, és odatáncolt az anyja mellé.

Onnan nézte őket.

A két fiú meg elkezdett nevetni, kacagni tiszta szívből, akárcsak a patak mögöttük.

A nap is mosolygott, s még lépett is egyet fölfelé, hogy minél többet láthassák s érezzék örömét. Ha gondolkodni vagy éppenséggel beszélni tudna a nap, azt gondolta-mondta volna:

– Ez a két fiú, a kiscsikó meg a tavasz alighanem testvérek.

Kányádi Sándor

4. Milyen színeket választott a tél leírásához a szerző?

5. Mi a közös a két fiúban, a kiscsikóban és a tavaszban? Miért gondolhatta azt a nap, hogy alighanem testvérek?

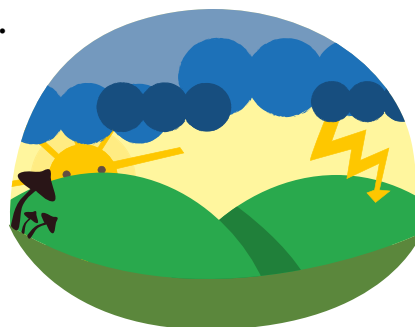
2 lapály: nagyobb sík terület, amely a környezeténél mélyebben fekszik

3 szügybe szegte: a mell feletti, puha nyaki részére hajtotta a fejét

6. Olvasd el a verset! Figyeld meg, melyik hónaphoz milyen érzést, gondolatot kapcsolt a költő!

Naptár

Január: hó, hó, hónapok.
Benéznek sorba: itt vagyok.
 Február: szél, szél, széles ég.
 Csatorna ontja énekét.
Március: rügy, rügy, rügy fakad.
Tarka virágok, madarak.
 Április: por, por, záporok.
 Pocsolya, tenger háborog.
Május: majális. Dong a lomb.
Harangvirág és nagykolomp.
 Június: tűz, tűz, tűz a nap.
 Aranybúzában gép arat.
Július: víz, víz, vízesés.
A tó, a táj, a nyár mesés.
 Augusztus: ég, ég, kék terem.
 Dinnyék. Meglékelt végtelen.
Szeptember: légy, légy, légy te bölcs.
Sok iskolás és sok gyümölcs.
 Október: szűr, szűr, szép szüret.
 Korábban jön a szürkület.
November: köd, köd, lusta köd.
Mögüle tréfás ág bököd.
 December: zúz, zúz, zúzmarát.
 Az év kisöpri udvarát.

Rigó Béla

7. Melyik hónapról van szó? Alakítsátok át a vers részleteit úgy, hogy találós kérdést tehettek fel egymásnak a hónapokról!
8. Készíts naptárt a vers alapján saját illusztrációiddal!

Michael Ende

Hétköznapi titok

Van egy nagy, mégis egészen hétköznapi titok. Mindenki része van benne, mindenki ismeri, de csak kevesen gondolkodnak el rajta. A legtöbb ember tudomásul veszi, csöppet sem csodálkozik rajta. Ez a titok az idő.

Van naptár, van óra, hogy mérje, de ez mit se jelent, hiszen mindenki tudja, egy-egy óra néha egész örökkévalóságnak tetszhetik, el is suhanhat, akár egy pillanat – attól függ, mit élünk meg abban az órában.

Mert az idő élet. Az élet pedig a szívünkben lakik.

Momo – részlet
fordította Kalász Márton

Markó Béla

Röpülj, röpülj, röpülj

Hatalmas tengelyén a Föld
Egyfolytában forog,
S éjszakánként, ha jól figyelsz,
Egy picit csikorog,

de meg nem áll, de egyre száll,
És szállsz vele te is,
Ha állsz csak mozdulatlanul,
S ha alszol, akkor is,

szállnak a füvek és a fák,
S vízben a halak,
Röpül a gyík is, míg lapul
A hideg kő alatt,

forog a világ, rajta hát,
kiálts, szaladj, örülj,
minden él, minden változik,
röpülj, röpülj, röpülj!

Timo Parvela

Körhinta

Egy másodperc alatt van idő elmosolyodni. Egy perc alatt lehet nevetni és nevetetni. Egy óra alatt lehetséges akár kacskaringós beszélgetést folytatni. Egy nap alatt sok csendes pillanatra sor kerül, amikor egyáltalán nem történik semmi. Egy hét alatt icipici növekedés figyelhető meg. Egy hónap alatt az icipici is egy kicsit többet nő. Egy év már olyan hosszú, hogy abba már nem is szabad belegondolni.

részlet, fordította Bába Laura

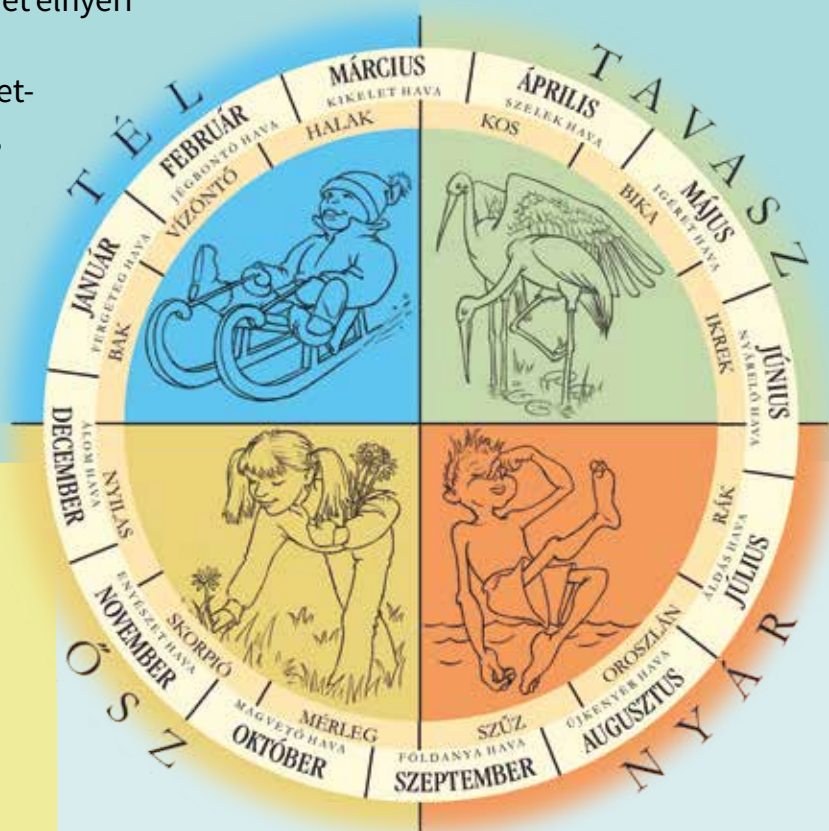

Hogyan számítjuk az időt?

Az emberek már hosszú-hosszú idővel ezelőtt megfigyelésekkel és tapasztalatokkal érzékelték az időt.

- ◆ Figyelték, hogy hány nap telik el, amíg a Hold alakja megváltozik, majd ismét elnyeri korábbi méretét.
- ◆ Nyomon követték a növények életritmusát, mikor zöldülnek ki újra, mikor hoznak termést.
- ◆ Figyelték a Nap járását is, hiszen a termés és a mezőgazdasági munkák idejét a nappalok hosszának változása határozta meg.

Egy idő után a megfigyelés már kevésnek bizonyult, és ennél pontosabb időszámítást és naptárrendszert igényelt.

Hogyan határozták meg a napot?

Az emberek megfigyelték, hogy az éjjelek és a nappalok szabályosan váltakoznak.

Egy nap annyi idő, amennyi alatt a Föld egyszer megfordul a saját tengelye körül.

Hogyan határozták meg a hónapot?

Egy hónap a Hold fázisainak megfigyelésén alapult az újholdtól a teliholdig, vagyis egy holdnap = egy hónap.

Hogyan határozták meg az évet?

Egy év az az idő, amely alatt a Nap körül keringő Föld egyszer körbeér.

Találós kérdések

Ismerünk egy magas fát,
rajta épp tizenkét ág,
négy fészek mindegyiken,
hét tojás a fészkekben. Mi az?

Kergeti egymást két testvér, az egyik haja fekete,
a másik haja fehér. Mi az?

Négy ága van egy fának:
az egyik kizöldül, a másik gyümölcsöt terem,
a harmadik hervadozik, a negyedik szárazon áll.

Négy testvér egymást kergeti,
de egymást soha el nem érheti. Mi az?

Miért éppen decembertől februárig van tél?

Állj szembe a hősugárzóval, hogy telibe találjanak a sugarai, erősen érezni fogod a melegét. A nyári hónapokban a mi országunk is így kapja a Nap sugarait.

Lépj egy kissé oldalt. Még mindig érzed a meleget, de már sokkal gyengébben. Minél inkább oldalt lépsz, annál kevesebb sugárzik rád. Télen körülbelül decembertől februárig a nap sugarai oldalról súrolják az égővet, ezért van ilyenkor nálunk hideg, esik a hó, a vizek befagynak. A télnek és a nyárnak tehát csillagászati oka van.

◆◆◆ Gondoltad volna?

Az általunk használt naptár Jézus Krisztus születésétől kezdi az éveket számolni.

A történelmi események időpontját úgy határozzuk meg, hogy az időszámításunk előtti események elé az i. e., vagy a Kr. e. (Krisztus előtt) rövidítést tesszük.

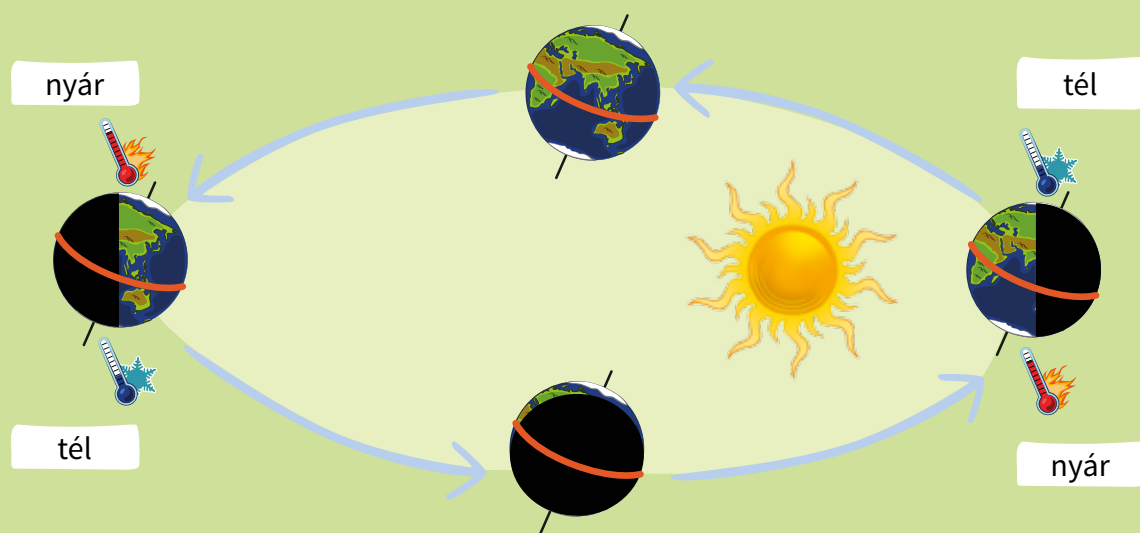
Ha i. sz. jelöléssel találkozol, azt jelenti: időszámításunk szerint vagy Kr. u., azaz Krisztus után.

Meddig tart egy évtized, évszázad, évezred?

Tízévnnyi idő nálunk egy évtized.

Százévnnyi egy évszázad.

Ezerévnnyi egy évezred. Egyik sem kerek számokkal kezdődik, de ott ér véget. Például a 20. század 1901-től 2000-ig tart.

30 MÁSDPERCBEN AZ IDŐRŐL

A vihar távolsága

A fény jóval gyorsabban terjed a hangnál, ezért előbb látod meg a villámlást, mint hogy a hangját hallanád. Könnyen kiszámolhatod, milyen messze van tőled a vihar.

1. Amikor villámlást látsz, kezd mérni a másodperceket az órád segítségével!

2. Állj meg, amikor meghallod a mennydörgést!

3. Oszd el a megszámlolt másodperceket hárommal: ennyi kilométerre van tőled a vihar.

A hang 3 másodpercenként egy kilométert tesz meg.

Mennyi idős a világegyetem?

Az univerzum 13 700 millió éves. Képzeld el, hogy ezt a borzasztóan hosszú időt kivetítjük egyetlen földi évre.

Az ősrobbanás az év január 1-jének első másodpercében következett be.

A Föld szeptemberben keletkezett, az első dinoszauruszok pedig december 24-én jelentek meg.

Az ember december 31-én késő este jelent meg.

Az első magyarok éjfél előtt 4 másodperccel tűntek fel.

Forrás: Tudomány
30 másodpercben sorozat,
Tessloff és Babilon Kiadó

A család története a mi történetünk

Téged is érdekel, hogy milyen események történtek a születésed előtt? Hogy a szüleid, nagyszüleid hogyan ismerkedtek meg, vagy mi történt velük fiatalabb korukban? Miért ez a rokonságod? Miért éppen itt laksz?

Nemcsak az embernek, hanem a családnak is van története. A család története egyben a mi történetünk is. Ebből ismerhetjük meg és érthetjük meg önmagunkat, valamint rokonainkat is. Összetartozunk.

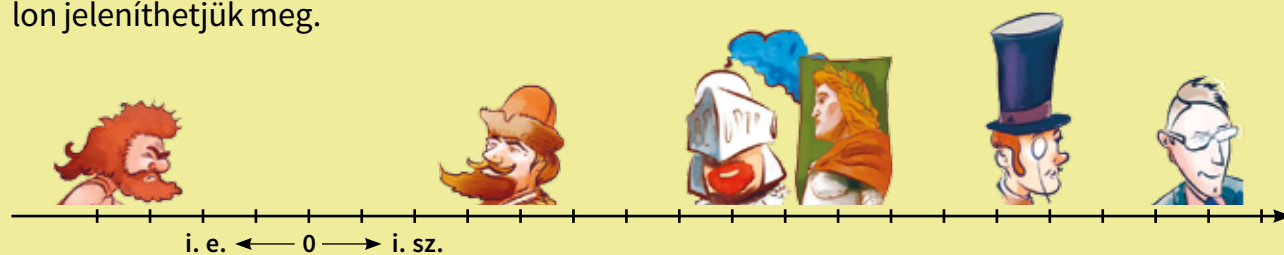
Vissza a történelmi korokig

Ahogy ezer szállal kötődünk családkhoz, úgy tartozunk a népünk-höz is. Magyarországon a magyarok történetének részesei vagyunk. A magyarokkal kapcsolatos események sorozata, a sikerek és a kudarok, a harcok és a váratlan fordulatok az események során, a vitézek, királyok története egyben a mi saját történetünk is. Történelmünk megismerése által megtudhatjuk, kik vagyunk, honnan származunk, miért ez a hazánk.

Az időspirál nemcsak a folyamatosságot, hanem az idő térbeliségét is kifejezi.

A könnyebb tájékozódás miatt a történelmi eseményeket egy számegyenesen, azaz idővonalon jeleníthetjük meg.

Mondák, regék, legendák

„Száll a madár, ágrul ágra,
Száll az ének, szájru szájra...”

Arany János: Buda halála – részlet

Rege a csodaszarvasról

Ahogy a madár száll ágról ágra, úgy száll szájról szájra a magyarok származásának mondája. Az apa elmeséli fiának, az később az ő fiának. Egyszer majd ti is elmeséletek utódaitoknak, honnan jöttünk, hogyan kerültünk ide, ebbe a szép országba. Móra Ferenc

1. Idézd fel a mondáról tanultakat! Miben különbözik a monda a mesétől?

2. Milyen állat a gímszarvas? Milyennek képezed a csodaszarvast?

Rege a csodaszarvasról

Hol volt, hol nem volt, messze napkelet felé volt egyszer egy híres-nevezetes fejedelem, akit **Nimród**¹ hívták. Száz gulyása, ezer csikósa, tömérdek nyája, ménese volt ennek a fejedelemnek. De ő nem azokra volt büszke, hanem két fiára. Hunornak hívták az öregebbiket, **Magyarnak**² a fiatalabbikat. Egyformán derék, jó növésű legény volt mind a kettő. Sas a szemük, villám a kezük.

Nagy vadászember volt Nimród, s akármerre űzte-kergette a vadat, mindenfelé elkíserte a két fia.

Mondta is neki a felesége, **Enéh**³ királyné:

– Nem jó vége lesz annak, uram királyom, ha te úgy rákapatod a gyerekeket a vadászatra.

– Ahogy az isten akarja – felelt mosolyogva az öreg fejedelem. – Én már csak annak örülök, hogy nem kell már azokat féltetni a vadállattól se, mert azzal is elbánnak.

Később a fiúk apjuk nélkül is elmentek vadászni.

Egyszer éppen apjuk országának a határán vadászgattak kíséretükkel. Ötven **deli levante**⁴ kísérte Hunort, ötven nyalka legény Magyarat. Sok madarat halomra nyilaztak, dárdájuk számtalan vadat leterített.

A két testvér már éppen hazafelé készülődött, mikor hirtelen egy gímszarvas bukkant fel előttük. De olyan ám, amilyent még sohase láttak.

1 Nimród: a mondákban, krónikákban Ménrót alakban is élő név, akit a hunok és a magyarok ősapjának tekintettek. A hunok Hunortól származtatták magukat.

2 Magyar: a mondákban, krónikákban Magor és Magóg alakban is élő név, akitől a magyarokat származtatták.

3 Hunor és Magor (Magyar) anyjának neve. Régi magyar személynév is. Jelentése: nöstény szarvas, szarvasünnő, szarvastehén.

4 deli levante: bátor vitéz

Fehér a szőre, mint a hó, ragyog a szeme, mint a gyémánt, ágas-bogas két szarva pedig egymásba fonódva olyan, mint a koszorú.

– Ezt már csak nem hagyjuk itt! – kiáltott Hunor, lovára pattanva.

– Legjobb volna elevenen elfogni, és hazavinni édesanyánknak!

– Azzal felszökött paripájára Magyar is. Hajrá, száz vitézükkel utána a csodaszarvasnak! Árkon-bokron keresztül, hegyről le, hegyre fel, sűrűből tisztásra, mezőről berekbe.

Reggeltől napszállatig nyomában voltak, de csak nem érték el a szarvast. Mikor már úgy volt, hogy mindjárt elfogják, nagyot szökkent a gyönyörű állat, s egy locsogós, mocsaras ingoványban végképp elveszett a szemük elől.

A daliák egymásra néztek.

– Szeretném tudni, bátyám, hová kerültünk – szólalt meg Magyar.

Körülnéztek, s csudaszép tájékat láttak maguk körül. Selyem a füve a legelőknak, mézes a gyümölcse a fáknak, az erdőben seregestül az óz, nyüzsög a folyóban a hal.

– Hej, öcsém, szeretnék én itt sátrat verni! – sóhajtott Hunor.
– De megszakadna apánk, anyánk szíve, ha többé nem látnának bennünket – felelte Magyar.

– De látnak ám! – fordította hazafelé Hunor a lova fejét. – Szüleinkhez hazatérünk, szándékunkra áldást kérünk!

Haza is ment a két testvér az öregekhez. Nimród fejedelem helyben is hagyta szándékukat, csak Enéh királyné sopánkodott:

– Jaj, édes gyerekeim, mi lesz belőletek azon a vadon helyen? Ki főz nektek ebédet, ki mossa ki gyolcsruhátokat?

– Majd csak ad az isten arra is valakit – biztatta az öreg fejedelem a feleségét. Csakugyan adott is. Mire a fejedelem fiai a száz vitézzel visszatértek a szigetre, már messziről vidám muzsikaszó és ének fogadta őket. Egy szomszéd fejedelemnek, Dul királynak a két lánya mulatott, mind a kettő ötven-ötven lánypajtásával. Táncoltak, bújócskáztak, libegtek-lebegtek a holdfényben, mint liliomvirágok a szélben.

Hunor és Magyar összenéztek a vitézekkel.

– No, fiúk, lesz már, aki főzzön, mosson ránk! Ebből lesz csak nagy lakodalom!

Úgy is lett! Közibük vágtattak, minden legény a nyergébe kapott egy lányt, és azt mondta neki:

– Én az urad leszek, te a feleségem. Ásó-kapa válasszon el bennünket egymástól.

Hunornak és Magyarnek a két királylány jutott. A helyet pedig megfelelték egymással. Napnyugati fele jutott Hunor népének, s azok voltak a hunok. A keleti fele jutott Magyar leventének, s ezeknek utódjait nevezték magyaroknak. Az országot **Szittyország**⁵. Ez a szép monda pedig szálljon tovább is szájról szájra.

magyar monda, Móra Ferenc feldolgozása

3. Milyenek mutatja be a monda a két testvért, Hunort és Magyart?

4. Miért tetszett meg az új hely a testvéreknek?

5. Hogyan osztották el az új területet a fivérek?

6. Rajzolj térképet! Jelöld be rajta az olvasmány színhelyeit!

⁵ Szittyország: a szittyák, vagyis a szkíták (lovass vándorló nép) által uralt terület.

Vezérlő csodaszarvas

Vezér vagyok, vezérszarvas,
Jön utánam ezer lovas.
Hajnal óta tart a vágta,
lovak szügyét **tajték**¹ vágja.
Árkon-bokron vad rohanás,
nincs pihenés, nincs megállás.
A vitézek nem **lankadnak**²,
szilaj³ daccal sarkantyúznak.
Azt hiszik, hogy rám vadásznak,
s örülnek az **áldomásnak**⁴.
Nem tudják, hogy én vadászok,
csalom őket száz határon.
Az áldomást én tartom majd,
mikor ismét jön a hajnal.
Nincs visszaút, itt rekednek,
vissza többé nem mehetnek.
Új országot kapnak tőlem,
vaduk, haluk lesz majd bőven.
Királyukként ünnepelek,
tejben, vajban fürödhetnek.

rege Jordanes krónikájából

Zöldhalompusztai aranyzarvas,
Magyar Nemzeti Múzeum

7. Mi a hasonlóság és mi a különbség a Vezérlő csodaszarvas című rege, illetve a Rege a csodaszarvasról című olvasmány között?
8. Képzeld el, hogy te vagy a csodaszarvas! Meséld el, hogyan vetted üldözőbe!

1 tajték: amikor a ló nagyon megizzad, fehér hab jelenik meg rajta

2 lankadnak: gyengülnek, csappan az erejük

3 szilaj: vad természetű, indulatos

4 áldomás: ünnepélyes jókívánság, mely poharak koccintásával ér véget; régen: áldozat

Regölés

A regölés Erdélyben és a Dunántúlon is ismert népszokás. A legénycsoportok házról házra, főleg lányos házakhoz járnak, a ház népének jó egészséget, jó termést kívánnak. A jókivánságokért jutalmat kapnak. A regösénekekben gyakran szerepel a csodaszarvas, mint például az alábbi dél-erdélyi remélésben, vagyis regölésben.

„Szarvasnyomot hűn követve –
de hó reme róva,
Csodaszarvas nyomát lelve –
de hó reme róva.
Ingóványban eltévedtek –
de hó reme róva,
Csodaszarvasnyájra lettek –
de hó reme róva.”

Gyakran a csodaszarvas agancsáról is regölnek, melynek rengeteg ága van, és mindegyik ág végén gyertya ég (illetve fény veszi körül, fényben fürdik).

„Amoda is keletkezik egy sebes patak,
legeltetem juhaimat, csodaszarvas.
Csodaféle szarvasnak
ezer ága-boga,
ezer ága-bogán
ezer misegyertya
gyulladván gyulladjék,
altatván aludjék,
ej-regö-rejtem,
regö-regö-regö-rejtem.”

◆◆◆ Gondoltad volna?

A regösénekek refrénje („Haj regö rejtem”), az ősmagyar sámánok varázsigéjéből származhat, amit révülés közben mondogattak.

Nemcsak a mesékben, hanem a valóságban is voltak varázslók.

A természetfölötti képességekkel és erővel megáldott személyt nevezték sámánnak, varázslónak, boszorkánymesternek, táltosnak, javasembernek vagy orvosságos embernek. Nagy tisztelet övezte őket, mert kapcsolatot tudtak teremteni a nem hétköznapi világgal.

Szibériai sámán fotója

A csodaszarvas megjelenik más népek énekeiben is, például a román kolindákban. Ahogyan a regösök nálunk házról házra jártak, úgy énekelték a román legények karácsonykor a kolindákat.

A csodaszarvas

Tavaszkerekedik,
bimbótüzesedik,
jázminfával fényes
agancs verekedik,
csodafiú-szarvas
nekitülekedik,
nekitülekedik.
[...]

Vadászok meglőnek,
golyó a szügyemben,
Balatonban a sok víz,
mind az én könnyem,
sírva sírok, sírva sírok,
ha sietek, lemaradok,
csodafiú-szarvas
hiába vagyok,
hiába vagyok.

Deresen, havasan
eljön a karácsony,
csodafiú-szarvas
föláll az oltáron,
szép agancsa gyúlva
gyullad:
gyertya tizenhárom,
gyertya tizenhárom.

Nagy László:

Csodafiú-szarvas – részlet

Volt egy öreg apó.
Volt néki, volt néki
Kilenc szép szál fia,
Testéből sarjadzott
Kilenc szép szál fia.
Nem nevelte őket
Semmi mesterségre,
Szántásra-vetésre,
Ménesterelésre,
Csordaterelésre:
Hanem csak nevelte
Hegyet-völgyet járni,
Szarvasra vadászni.

Az erdőket járta
És vadra vadászott
Kilenc szép szál fiú.
A vadra vadásztak,
Annyit barangoltak
És addig vadásztak,
Addig-addig, míg nem
Szép hídra találtak,
Csodaszarvasnyomra.
Addig nyomozgattak,
Utat tévesztettek,
Erdő sűrűjében
Szarvasokká lettek:
Karcsú szarvasokká váltak
Erdő sűrűjében.
[...]

Az ő édes apjok
Hozzájuk így szólott,
És híva hívta
És őket hívó szóval hívta:
„Édes szeretteim,
Kedves gyermekeim,
Gyertek, gyertek haza,
Gyertek vélem haza,
Jó anyátok vár már!

Jöjjetek ti vélem
A jó anyátokhoz,
A ti jó anyátok
Várva vár magához.
A fáklyák már égnek,
Az asztal is készen,
A serlegek töltve.
Az asztalon serleg,
Anyátok kesereg. –
Serleg teli borral,
Jó anyátok gonddal.
A fáklyák már égnek,
Az asztal is készen,
A serlegek töltve...”

A legnagyobb szarvas
– Legkedvesebb fiú –
Szóval felelvén
Hozzá imígy szóla:
„Kedves édes apánk,
Te csak eridj haza
A mi édes jó anyánkhoz!
De mi nem megyünk!
De mi nem megyünk:
Mert a mi szarvunk
Ajtón be nem térhet,
Csak betér völgyekbe.
[...]

A karcsú testük
Gunyában nem járhat,
Csak járhat lombok közt.
A lábuk nem lép
Tűzhely hamujába,
Csak a puha avarba.
A szájuk többé
Nem iszik pohárból,
Csak tiszta forrásból.

Cantata Profana,
román kolinda,

Bartók Béla fordítása – részlet

Attila, a hun

A hunok fényes csillaga, az istennek ostora, a világverő Attila [...] A népek megrendítésére, a földkerekség réméül jött a világra. [...] a harcot igen kedvelte, mégis megfontoltan cselekedett, és a legtöbbet az eszével érte el.

Jordanes itáliai gót¹ történetíró – részlet

1. Mit tudtok Attila királyról? Elevenítsétek fel az előző évben tanultakat! Mire emlékeztek A Tisza eredete című mondából?

Éjjel a Tiszán

Feljött a hold a Tiszára.
Csend borult a fűre, fára.
Szeged alatt a szigetnél
áll egy ócska halász-bárka.

Talán épp a bárka alatt
lenn a vízben, lenn a mélyben
fekszik egy nagy halott király,
halott király réges-régen.

Holdvilágnál fenn a bárkán
halászlegény ül magában;
ül magában s furulyál;
furulyál az éjszakában.

A Tiszára a sötétség
gyászfátyolként terül hosszan;
gyászfátyolon a csillagok
csillogdálnak gyémántosan.

Koporsója arany, ezüst,
s vasból van a burkolatja.
És a hármaskoporsóban
a király a dalt hallgatja.

Gárdonyi Géza

2. Attila király 410 körül született, és 453 körül halt meg. Számoljátok ki, körülbelül hány évet élhetett!

1 gót: az ősi német (germán) törzsek egyikéhez tartozó ember, illetve ezek csoportja és nyelve

A hunok hazát keresnek

Sok-sok esztendeig békességben éltek Szittyországban Hunor és Magyar ivadékai. Úgy elszaporodtak, mint fűszál a réten, s alig fértek el egymástól. Ha a hun halász ki akarta vetni hálóját a folyóba, rátámadt a magyar halász:

– Ez az én folyóm, keress magadnak halat máshol!

Máskor meg a hun pásztor kergette el a magyar pásztor barmát a legelőről:

– Itt az én marhámnak terem a fű, szedd fel innét a sátorfádat!

Egyszer aztán azt mondták a hunok vezérei a magyarok vezéreinek:

– Az itt a hiba, testvérek, hogy kicsiny már Szittyország két ilyen nagy népnek. Gyertek, keressünk közösen más hazát, ahol jobban elférünk.

– Nem úgy lesz az! – felelték a magyarok. – Ha megint közös hazában telepszünk meg, megint csak nem férünk el egymástól. Hanem ha ti itt hagytok bennünket, és kerestek magatoknak új hazát, akkor nekünk, magyaroknak elég nagy lesz Szittyország.

– Igazatok van – mondták a hunok, és fölszedve sátraikat, elbúcsúztak a magyar testvérektől.

Megígérték nekik, hogy ha olyan hazára találnak, amely őket is be tudja fogadni, akkor hírt adnak magukról.

Volt a hunoknak egy szentnek tartott sasféle madaruk, a turulmadár. Az röpködött előttük, az utat mutatva, mikor megindultak új hazát keresni napnyugat felé.

Sok országot bejártak, sok népet legyőztek a hunok, míg elértek a Duna mellé, a mai Magyarországra. Itt a római nép volt az úr, mégpedig igen nagy úr. A világ egyik szélétől a másikig ért a római császár hatalma.

Nem is nagyon ijedt meg a római császár, mikor meghallotta, hogy jönnek a hunok.

– Legalább egy néppel több lesz, aki engem szolgál – mondta kevélyen, s megüzente a hunok királyának, hogy aranyban fizesse neki az adót.

A hunok királya pedig azt üzenté vissza:

– Én az adót nem arannyal fizetem, hanem vassal. Küldeni se küldöm, hanem magam viszem.

S amit ígért, állta is. Úgy zúdult a hun lovasok fürgetege a római császár hadinépére, hogy lehetetlen volt előttük megállni. Futott a római, győzött a hun, s véres csaták után megdobbantotta a hunok királya lábával a földet:

– Ez a föld pedig most már az én fajtámé marad a világ végezetéig!

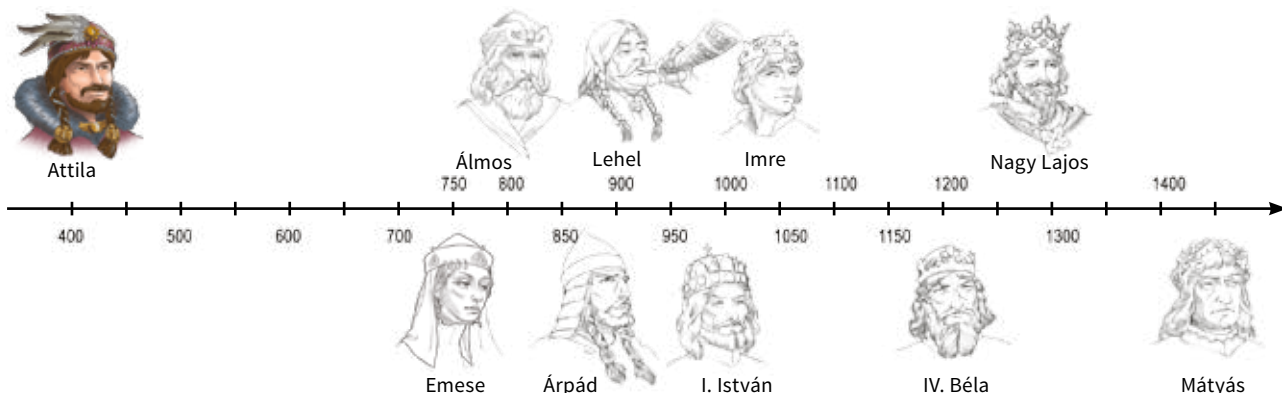
Ezt a hun királyt, aki népének új hazát szerzett a Duna–Tisza mentén, Attilának hívták.

magyar monda, Móra Ferenc feldolgozása

3. Figyeljétek meg, hogy hol helyeztük el Attila királyt az idővonalon!

a) Mondjatok olyan személyeket, hozzájuk fűzhető eseményeket, amelyeket Attilához képest is korábban helyeznétek el!

b) Ki uralkodott Attilához képest a legkésőbb?

4. Miért kerestek a hunok hazát?

5. Ki szerzett új hazát a hunoknak?

A hunok

A hun ázsiai eredetű nép, akikhez az idők során több meghódított népcsoport is csatlakozott. Harcosaik kitűnő lovasok voltak. Európában először Kr. u. 370 körül bukkantak fel. A Kaszpi-tengertől északra fekvő füves pusztákról indultak útnak. A hunok először az állataikkal együtt vonuló népekkel találkoztak, akiket, bár félelmetes harcosok voltak, mégis elsöpörtek. Az egész világ akkor figyelt fel a hunokra, amikor meghódították a keleti gót király nagy birodalmát.

M. Sz.

6. Keressétek meg az atlaszotokban a Kaszpi-tengert!
7. Keressétek A hunok című szövegben olyan állításokat, amelyek Móra Ferenc írásában is megjelennek!
8. Csoportokban játsszátok el!
 - a) A magyar halász elzavarja a hun halászt.
 - b) A hun pásztor elkergeti a magyar pásztor.
 - c) A vezérek beszélgetése.
9. Melyik képi ábrázoláson tűnik félelmetesebbnek Attila? Miért?

Lanzmar Ferenc: Attila (1664)

Attila ábrázolása a Képes krónikában

Emese álma

„Álom, álom, terhes álom,
Messze ázsiai tájon,
Mikor érsz már boldog véget
Anyáálma Emesének?”

Juhász Gyula: Emese álma – részlet

1. Hányféle jelentését ismerjük az álom szónak?
2. Álmodni mindenki szokott. Meséljétek az álmaitokról!
3. Miről álmodik, mire vágyakozhat?

egy gyerek

egy család

egy ország

a Föld népe

4. Gyűjtsétek össze a szabadság szó ellentétes értelmű szavait! Alkossatok csoportokat! Beszéljétek meg!

Emese álma

Attila nagykirály birodalmának széthullása után a súlyos megpróbáltatások évei nehezdedtek a hun és a testvér magyar népre. Némelyek feltehetően hódoltságba, mások függőségbe kerültek. Nagy volt a szomorúság a szabadsághoz és uralkodáshoz szokott őseink szívében.

Reményüket mégsem adták föl. Bíztak a magyarok Istenében! Bíztak abban, hogy Isten akaratából jön majd egy uralkodó, aki ismét eggyé kovácsolja a hun–magyar népet, és vezetésével visszafoglalják őseik földjét, **Pannóniát**, ahol újra boldogan és szabadon élhetnek. Emlegették is folyvást Isten ostorát, kinek a fél világ hódolt. Az ő kardja előtt bizony minden nép meghajolt.

Az eszes és kiváló hadvezér, **Ügek** nagyfejedelem uralkodása alatt a Mindenható mintha lemosolygott volna népére. Az égi fény újjászületésének napján a főtáltos már megjósolta, hogy a tudás népére rövidesen egy dicső kor hajnalodik, amikor minden magyar emelt fővel nézhet a jövőbe.

A jóslatot követő éjszakán Ügek feleségének, a jóságos és kegyes nagyasszonynak, **Emesének** megjelent álmában Isten

Attila hun
nagykirály
(410 körül – 453)

Pannónia a
Római Birodalom
egyik tartománya
volt.

Ügek (793–819)
Álmos apja volt.

szent madara, a **turulmadár**. Alakja mintha Emese bársonyos, acélkékes hajából szövődött volna, s mellén egy emberi arc vonásai rajzolódtak ki. Emese mélyen meghajolt, fejét lassan fölemelte, és szelíd szemét az ég küldöttére vetette. Valami különös, fenséges érzés és nyugalom hatotta át egész lényét.

A turul alakja ekkor mennyei fénné változott, és így szólt Emeséhez Isten követe:

– Néped a megpróbáltatások éveit méltóságosan viselte. Istenét soha nem hagyta el. Ezért az Úr kegyelméből fiad születik, ő és utódai dicső uralkodói lesznek népednek. Ez Isten akarata.

A turulmadár ekkor nagy sebességgel elszállt, és beolvadt a csillagok sziporkázó fényébe. Emese felébredt.

– Felébresztem Ügeket – gondolta. Ujja már majdnem a férje vállát érintette, mikor keze megállt, visszahúzta.

– Talán csak álom, álom volt az egész?! A képzelet pajkos szüleménye?! Semmi más – gondolta Emese.

Emese óvatosan felkelt. Vigyázott, hogy ne ébressze fel Ügeket. Magára öltötte fehér bársonyköntösét, és csendben kiment. Leült az udvar közepén álló, lombtalan nagy fa alá. Tekintetét bizonytalanul, elmerengve a hideg és ezernyi csillagfénytől ragyogó égre emelte. Testét melegség sugározta át, és a szíve alatt fogamzott élet elindult a sorstól meghatározott útjára.

– **Álmos?!** Álmos legyen a neve – gondolta Emese. Arcát önfeledt mosoly ülte meg, és szeme sarkában az örömkönny gyöngyszeme csillogott.

magyar monda, László Gyula feldolgozása

Emese
valószínűleg
Álmos anyja.

A turulmadár csodás
tulajdonságokkal
felruházott,
szentként tisztelt
madár volt.

Álmos vezér
(819 körül – 895)
a honfoglalás előtt
a magyarok egyik
vezetője.

5. Válaszolj a kérdésekre a monda alapján!

- Kit emleget a monda Isten ostora néven?
- Ki és mit jósolt Emesének? Olvasd fel a szövegből!
- Miért kaphatta Emese fia az Álmos nevet?

6. Bizonyítsd, hogy az olvasmány monda! Használd a margón elhelyezett címkéket!

7. Keress példákat a mondában csodás elemekre!

8. Képzeld el, hogy te vagy Emese! Meséld el Ügeknek az álmodat!

A honfoglalás kora

Tarts velünk, valamint a honfoglaló magyarokkal és a hét magyar törzs vezérével! Kerekedjünk fel együtt, és hagyjuk a hátunk mögött Szittyországot! Keresd velünk a magyarok új hazáját!

1. Képzeljétek el, hogy messzire költöztök!

- Beszéljétek meg, ki lesz a legalkalmasabb vezető!
- Gyűjtsétek össze, mi mindent visztek magatokkal!

2. A daru költöző madár. Nézzetek utána, hogyan ábrázolják a címerekben!

A hét törzs

A nomád népek általában vándoroltak, ezért nem alkottak olyan birodalmakat, mint a letelepedett népek, hanem laza törzsekbe szerveződtek. Így jobban meg tudták védeni családjaikat és vagyonukat.

A magyarok hét törzsének neve: Nyék, Megyer, Kér, Kürtgyarmat, Tarján, Jenő, Keszi.

A hét magyar törzs vezére: Álmos, Előd, Ond, Kond, Huba, Tas, Töhötöm.

3. Miért keltek útra a magyarok?

A magyarok útra kelnek

Ötszáz esztendeje volt már, hogy a hunok elváltak a magyaroktól, és elindultak új hazát keresni. Ötszáz esztendő alatt a magyarok is megszorodtak Szittyországban, és elég erősnek érezték magukat arra, hogy Attila örökét meghódítsák.

Mielőtt elindultak volna a nagy útra, a nép öregjei, vezérei, táltosai összeültek tanácsot tartani.

Hét törzsből állt akkor a magyarság. Mindegyiknek megvolt a maga külön vezére, és egyik se avatkozott a másik dolgába. Bizony, ez nem volt jó olyan nemzetnek, amely harccal, háborúval akart új hazát szerezni.

A darumadarak is vezért választanak maguknak, mikor útra kelnek, mondták a nép bölcsei, nekünk is egy fejedelem kell, akinek minden-

ki szót fogadjon. A hét törzs hét vezére közül Álmost választották meg a magyarok fejének, aki a legöregebb és legbölcsebb volt köztük. A hét vezér aztán megvágta karját, és vérért egy serlegbe folytatta, annak jeléül, hogy amit fogadnak, vérükkel, életükkel is megvédelmezik.

Álmos aztán öregsége miatt fiára, Árpádra bízta a főhatalmat. Elin-
dultak, s el is jutottak hegyeken, vizeken, ellenséges országokon kereszt-
ül egészen addig a földig, amely Attiláé volt valaha. Lassú és sokáig
tartó út volt ez. Elöl lovagoltak a fegyveres vitézek, utánuk következtek
a négykereű ökrös szekereken a nők és a gyermekek. Ezek között terel-
gették a szolgák az óriási nyájakat, marhákat, juhokat, amelyek tejjel és
hússal látták el a vándorló népet.

Amely ország népe barátságosan fogadta őket, azon békességgel ha-
ladtak át, ahol ellenük szegültek, ott karddal nyitottak utat maguknak.

Így értek el a sok harc és hosszú pihenők közt a Vereckei-szorosig.

A rege szerint, mikor odáig értek, seregestül csaptak le rájuk a tábo-
rukat kísérő turulmadarak, s karmaikkal, csőrükkel vagdalkozva kény-
szerítették őket, hogy ne kanyarodjanak észak felé, hanem a hegyszoro-
son át nyomuljanak be mai hazájukba. Árpád seregei Munkács váránál
ereszkedtek le a síkra, ott tartottak pihenőt. Álmos itt meghalt, eltemet-
ték, Árpád fejedelem pedig megkezdte a honfoglalás nagy munkáját.
Rendbe szedte seregét és népét, erről nevezték a helyet Munkácsnak.

magyar monda, Móra Ferenc feldolgozása

4. Miért Álmost választották meg a törzsek a vezérüknek?
5. Szerinted miért volt jó, hogy külön vezérük volt a törzseknek?
Miért kellett mégis közös vezetőt választaniuk? Magyarázd el!
6. Hány év telt el azóta, hogy Attila hun király új hazát szerzett
a Duna–Tisza mentén?
7. Igazold a szövegből felolvasott mondatokkal, hogy mondát
olvastál!
8. Válaszd ki a monda leginkább meseszerű részét!
9. Keresd meg a térképen a Vereckei-szoros és Munkácsot!

A honfoglalás kora

A letelepedés utáni százévnyi időszakot a kalandozó hadjáratok, a kalandozások koraként is szokták a történészek emlegetni. A Kárpát-medence elfoglalása nemcsak harccal történt, hanem szerződésekkkel. A fehér ló mondájából megtudjuk, hogyan is volt ez.

1. Mit tudtok az ajándékozás illetenéről? Mit nem szabad vinni ajándékba? Mi lehet bántó? Hogyan szoktuk viszonzni az ajándékozást?
2. Játsszatok párban! Találjatok minél több befejezést!
 - Én ajándékozok neked egy ...
 - Jó szívvel vettem az ajándékodat, azt látom belőle, hogy...
3. Figyeljétek meg Munkácsy Mihály festményét! Kik lehetnek a képen?

Munkácsy Mihály: Honfoglalás – Magyar Nemzeti Galéria

Árpád, a honalapító

Sokféle nép lakta a magyar földet ezer esztendővel ezelőtt, mikor honfoglaló őseink ideértek. Legtöbbet számított köztük a morva nép meg a bolgár.

Azt mondja a rege, hogy Árpád fejedelem aranyos nyerget, gyémántos fékű paripát küldött ajándékba a morva királynak. Nagyon megörült a morva király az ajándéknak, és azt mondta Árpád követének:

– Tiszteltem gazdádat, mondd meg neki, hogy jó szívvvel vettem ajándékát. Azt látom belőle, hogy engedelmes szolgám akar lenni.

– Megmondom, uram – mosolygott a követ. Hamarosan azonban megint visszatért.

– Mit hoztál már megint? – kíváncsiskodott a morva király.

– Üzenetet hoztam a magyarok fejedelmétől. Azt üzeni, hogy most már tisztulj az országodból, ha eladtad nekünk.

– Hogy adtam volna el?

– Bizony eladtad. Megvettük tőled az aranyos nyergű, gyémántos fékű fehér paripán.

Felingerült erre a morva király, és azt felelte:

– A fehér lovat agyonüttem, aranyos nyergét vízbe vettetem, a gyémántos féket fűbe rejtetem.

– Nem tesz semmit – legyintett a követ. – Az agyonütött ló húsát a mi kutyáink eszik meg, az aranyos nyeret a mi halászaink halásszák ki, a gyémántos féket a mi vitézeink találják meg.

Megfúvatta erre a kürtöt a morva király, de nem ért az semmit. Seregét úgy szétkergették a magyarok, mint a forgószél a szalmát.

Azután a bolgár királynak küldött Árpád dús ajándékokat. Az is nagyon megörült, s azt kérdezte a követtől, mit adjon ő ezért.

– Nem kíván az én uram semmit – felelte a követ –, csak egy kulacs vizet a Tiszából, egy marék földet a mezőből meg egy marék füvet a rétről.

– No, a te urad nagyon szerény ember – mondta a bolgár király –, szívesen látnám vendégül.

Csak akkor hűlt el szegény feje, mikor Árpád nagyon sokadmagával állított be vendégségbe, s a vendégek kardot, buzogányt hoztak magukkal kés, villa helyett.

– Mit akartok? – kérdezte ijedten.

A magyarok azt felelték, hogy az országot akarják, amelyből már zálogot adott víz, föld és fű képében. El is vették az országot az alpári csatában.

Ez mind csak rege, annyi igazság azonban van benne, hogy Árpád ésszel és karddal szerezte a hazát.

De nemcsak földet szerzett a népnek, hanem törvényt is adott nekik, amellyel megtarthatja az új hazát a világ végezetéig. Pusztaszer síkján tartották az első országgyűlést, amely érdem szerint felosztotta az országot a honfoglalók közt.

A fehér ló mondája, Móra Ferenc feldolgozása

4. Válaszolj a kérdésekre a monda alapján!

- Melyik két király földjeit szerezte meg csellel Árpád?
- Mit kértek a magyarok az aranyos nyeregért és a gyémántos fékű paripáért? Vitassátok meg, igazuk volt-e vagy sem!
- Játsszátok el csoportban a bolgár király és a követ jelenetét! Mi volt a csel? Beszéljétek meg!
- Hol tartották a magyarok az első országgyűlésüket? Keresd meg a települést az atlaszodban!

5. Válasszatok riportert és történészt! A többiek hallgassák meg, hogyan válaszol a riporter kérdéseire a történész a következő oldal alapján!

A történeést kérdeztük

– A valóságban is legyőztük a bolgárokat és a morvákat?

– Főleg a honfoglalás előtt a magyar törzsek egy része a bolgárok ellen hadakozott, és fényes győzelmet aratott. A morva király pedig a németek őseivel, a frankokkal vívott háborújához kérte a magyarok segítségét. A magyarok egy kisebb serege bevonult a Dunántúlra, és legyőzték... No nem a morvákat, hanem a frankokat. Ekkor Árpád fejedelem a főszereg élén a Vereckei-szoroson keresztül bevonult az Alföldre és Erdélybe. Megkezdődött a honfoglalás.

– „A magyarok nyilaitól ments meg, Uram, minket!” Mit jelent ez a régi, latin nyelvű imádságokban fennmaradt idézet?

– A magyarok ugyan letelepedtek, de szokásaik nem változtak meg egyik pillanatról a másikra. Hiszen harcra, portyázásra, zsákmányszerzésre, vándorlásra, vitészségre születtek, s ezzel a honfoglalás után sem hagytak fel teljesen. Az európai országok számára szokatlan volt a magyarok harcmódora és harcművészete, így sokáig győzelmet arattak az akkori Európa számos városa és birodalma felett.

– Akkor mégis mi vetett ennek véget?

– Idővel ezek az országok megfigyelték és kitanulták a magyarok harcmódorát, illetve harcművészetét, így fel tudtak ellenük készülni. A törzsre tagolódás pedig a letelepedést követően nem működött. Egy ennél modernebb államra, másképpen szervezett országra volt szükség az akkori Európában.

– A mesélők történelmük eseményeit csodás elemekkel keverik. A történész számára ez hiteles forrás?

– A történész számára az események pontos leírása és különböző hiteles forrásokkal való igazolása a fontos, mert a történész az emberiség múltjának tudományos, igazolható ismeretével foglalkozik. Hadd védjem meg azonban azokat a csodákkal átszótt regéket, mondákat, amelyek a magyar történelem első századainak az elbeszélését színezték.

Ennek legfőbb oka az ősi hiedelemvilág volt. Ez a csodákkal átszótt, ősi hitvilág is végigvonul nemcsak a magyar, de minden nép ősi regéin, mondavilágán. A regék és mondák nemcsak eseményeket beszéltek el, hanem meseszerűségükkel gyönyörködtetnek is, a történelmi tények megismerése mellett művészi élményt is nyújtanak.

M. Sz.–K. B.

Őseink szálláshelye

Honfoglaló őseink a vándorlások idején a sok költözködés miatt könnyen szétszerelhető, rácsos falú, kupolás tetejű, nemezzel borított, sátorszerű építményekben, jurtákban laktak. Később pedig már nemcsak jurtákat, hanem földbe mélyített veremházakat is építettek. A lepénysütéshez belülről fűthető, földbe nyúló tűzterű kemencéket használtak.

László Gyula: A jurta felállítása

Divatos érdekességek

A régészek úgy tartják, hogy a honfoglalás korabeli férfi- és női viselet között nem volt nagy különbség. Talán csak annyi, hogy a nők ruházata egy kicsit finomabb anyagból készült. A vászonból, bőrből és nemezből készült ruhaanyagokat az aszszonyok maguk állították elő.

Férfiviseletek

A férfiak lenvászomból készült **inget** hordtak. A ruhák összekötésére gombokat, szalagot és kötőt használtak.

Bő nadrágot (gatyát) viseltek. (A hunok ezt kecskebőrből készítették a krónikaírók szerint.) A gatyá praktikus okokból alakult ki: kényelmesebb volt lovagolni ebben, mint a szoknyában.

Felsőruhájuk az elöl nyitott, ősi ujjas kabát, a **kaftán** volt, amelyet derékban kötöttek át övvel, a módosabbak pedig az övet nemesfém veretekkel díszítették. Hogy jobban tudják megülni a lovat, a kabát kétoldalt felvágott volt.

A fejükön bőrből vagy nemezből készült **süveget** hordtak, amelynek a csúcsát gyakran gazdagon díszítették.

Női viselet

A nők a férfiakhoz hasonlóan bő, buggyos nadrágban és kaftánszerű köpenyben jártak, mivel ők is lovon közlekedtek. Középen gomboldó kabát felett hordták a kaftánszerű köpönyeget, amelyet elől gombsor tartott össze, és a derékon összefogtak.

A fejükre pántos fejdíszet tettek, amelyet **pártának** neveztek. Ezenkívül süveget, alatta fátyolt, kendőt hordtak, amelyeket szintén díszíthettek fémveretek.

Számos kiegészítőt, ékszert viseltek. A hajfonatdíszek, fülbevalók, nyakperecek, a kaftán ujját leszorító karperecek voltak a legnépszerűbbek. Egy női sírból került elő például egy nagyon szép, ezüsből készült, aranyozott, alul szív alakú csüngővel ellátott veret, amellyel női inget díszítettek.

A magyar régészek sok ilyen honfoglalás kori kincset tártak fel.

A nők ugyanúgy kedvelték az alacsony szárú csizmát, mint a férfiak.

Az öv szerepe

Az **öv** a szabad ember, a harcos jelképe, amely egyben a viselője rangját is jelezte. Az övön viseltek mindent, aminek kéznél kellett lennie: a nemezből vagy bőrből készült tarsolyt, benne a tűzszerszámokkal, azután az íjat, a nyíltartó tegezt, a kést, az ivócsészét. Szintén rangot, nemzetséghez való tartozást jelezhetett a tarsolyok díszettsége.

A **tarsolyokat** gyönyörű tarsolylemezekkel díszítették. A tarsolylemez fémből, legtöbbször ezüstből készült, és az ötvösök kalapálták, verték bele a díszítéseket. Ezért mondják ezt az eljárást veretnek, fémveretnek. A tarsolylemez nemcsak a díszítést szolgálta: ezzel zárták le a tarsolyt.

? Tudod-e?

A **varkocs** régi magyar szó, a hajviselet mellett az üstökös csóváját is jelenti, a fej (azaz üstök) mögött, csóvaszerűen hordott hajhoz hasonló égi látványosságra utal.

Hajviselet: a varkocs

A varkocshoz a fejtetőn vagy tarkón szorosan összekötötték a haját, amely lazán lógó hajfonatban folytatódott. A keleti (ázsiai, kis-ázsiai, indiai, sőt amerikai őslakos) népeknél is igen gyakori volt ez a hajviselet, gyakran úgy is, hogy a fej többi részét kopaszon hagyták.

K. B. – A grafikák László Gyula alkotásai

A honfoglaló magyarok harcmódora

Bölcs Leó bizánci császár (Kr. u. 886–912) **Taktika** című művében ír a különböző népek, így a magyarok hadszervezetéről és harcmódoráról is.

A magyarság fegyverzete a korai időszakban a hagyományos lovas-nomád fegyverekből állt.

„Fegyverzetük kard, bőrpáncél, íj és kopja, és így a harcban legtöbbször kétféle fegyvert visel, vállukon kopját hordanak, kezükben íjat tartanak, és amint a szükség megkívánja, hol az egyiket, hol a másikat használják. Üldöztetés közben azonban inkább íjokkal szerzik meg az előnyt.

De nemcsak ők maguk viselnek fegyvert, hanem az előkelők lovainak szügyét is vas vagy nemez fedi.

Sok gondot fordítanak rá, hogy gyakorolják magukat a lóhátról való nyilazásban is. (...) Jobbára a távolharcban, a lesben állásban, az ellenség bekerítésében, a színlelt meghátrálásban és visszafordulásban és a szétszóródó harci alakulatokban lelik kedvüket.”

A grafikák
László Gyula alkotásai

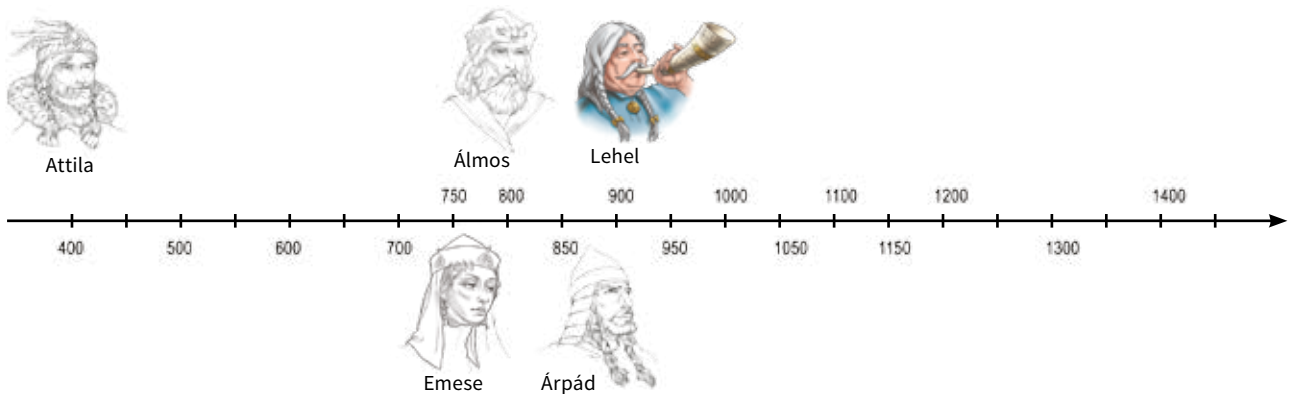
Lehel kürtje

„És azért ki fogna csodálkozni rajta,
Hogy, midőn Árpádot a sír eltakarta,
S kisfiára, Zoltánra jutott az ország,
Mellé kormányzónak Lehelt választották,
Lehelt és még kettőt, Bulcsút és Botondot...”

Petőfi Sándor: Lehel vezér – részlet

1. Ki volt Árpád utódja?
2. Mit jelent a kormányzó szó? Miért kellett kormányzókat választani az utód mellé?

Lehel kürtje

Hektor Müllich: Az augsburgi csata

I. Konrád császár uralkodása alatt történt, hogy a magyarok Németországot erősen fel dúlták.

De amikor Augsburg városához érkeztek, ott erős ellenállásra találtak, mert Ulrik püspök és a sváb urak csapatai vitézül szembeszálltak velük. Pedig a magyarok ezt a várost mindenképpen el akarták foglalni.

A város lakói pedig követeket küldtek a császárhoz, és megüzenték neki, hogy erősen szorongatják őket a magyarok.

Konrád császár nem is váratott magára: nagy sereggel indult a város felmentésére.

A magyarok pedig vigyázatlanok voltak, ezért a német és olasz hadsereg váratlanul rohanta meg őket. Még menekülni se bírtak, mert a táma-

dó seregek a Lech folyónak szorították őket, az pedig az esőzések következtében erősen megáradt.

A folyó partján az ellenség a magyarokat megszorította, egy részüket kegyetlenül meggyilkolta, másokat pedig fogságba vetett.

Fogságba ejtették ezen a helyen Lehel és Bulcsú kapitányt is.

Mindjárt a császár elébe vezették őket.

A császár megkérdezte a vezérektől, ugyan miért olyan kegyetlenek a keresztényekkel szemben.

Erre így feleltek:

– Mi vagyunk a magasságos Istennek bosszúállása, ő küldött rátok ostorul.

A császár pedig így szólt:

– Válasszatok magatoknak olyan halált, amilyent akartok.

Lehel így felelt neki:

– Hozzák ide a kürtömet, előbb megfúvom, aztán válaszolok.

Odahozták a kürtjét, ő pedig közelebb lépett a császárhoz, mintha a kürt fúvására készülne, és a császárt a kürttel olyan erősen homlokra vágta, hogy attól az egy csapástól a császár meghalt.

Lehel azt mondta:

– Elöttem jársz, és szolgám leszel a másvilágon!

Ugyanis a szittyáknak az a hite, hogy akiket életük folyamán megölnék, azok a másik világban nekik szolgálni tartoznak.

Lehel kürtje a Képes krónikában

A Képes krónika nyomán

3. Válaszolj az olvasottak szerint!

- Hogyan került Konrád császár Augsburg városába?
- Kik voltak a császár szövetségesei?
- Milyen hibákat követtek el a magyarok a csata során?
- Miért gondolta azt Lehel, hogy a császár a szolgája lesz a másvilágon?
- Kik azok a szittyák?

4. Beszéld meg a pároddal!

- Miért volt Lehel vezér hős?
- Mi volt a két kapitány bűne és büntetése?
- Mit tett Lehel azért, hogy emelt fővel fogadhassa a kivégzést?

Botond

A magyarok üdvrivalgására még sokáig emlékeztek Konstantinápolyban. A magyar lovasok leugráltak lovaikról, és egy pajzson magasba emelték Botondot. Most magasabb volt mindenkinél.

Lázár Ervin

1. Mit tudsz a görögökről? Nézd meg a térképen, hol található Görögország!
2. Hogyan győzi le a legkisebb királyfi a mesékben a sárkányt? Meséljete el részletesen egy jelenetet!
3. Kicsi a bors, de erős. Mit jelent a közmondás?

Botond

A magyarok csak nem tudtak nyugodni, harci kedvük nem lohadott a németországi nagy veszedelem után sem. Amint erőre kaptak, meg sem állottak a görög császár városáig. Megijedt a görög császár a magyar sereg láttára, elzáratta a városnak mind a hét kapuját, hogy a magyarok be ne mehessenek. Azt üzente, hogy ne ontsák egymás véré, kár volna a görögért is, a magyarért is, inkább álljon ki a görögök részéről is egy vitéz, a magyarok részéről is egy vitéz bajvívásra. Ha a görög győz, a magyarok szépen menjenek vissza a hazájukba, ha a magyar vitéz győz, nagy adót fizet a magyaroknak.

– Jól van – mondotta a magyarok vezére –, hát csak jöjjön az a vitéz.

Elmennek a követek, s hát egy óra sem telt belé, jó ki a vár kapuján egy rengeteg nagy óriás, s két karját összefonva megáll a magyarok előtt, s mondja nagy büszkén:

– Hadd lám, ki mer kiállni velem! De egyszerre kettő jöjjön, egygyel nem is kezdek.

Összenéztek a magyarok, szikrázott a szemük a haragtól, s egyszerre száz is kiáltotta: én is kiállok! Én is! A legmerészebb volt azonban köztük Botond, egy köpcös, tagbaszakadt ember, ez egy szempillantásra kivált a seregből, elejbe állott a görög vitéznek.

Mondta neki:

– Hallj ide, görög óriás, Botond az én nevem. A legkisebb vitéz a magyarok közt. Állíts csak te magad mellé még két görögöt!

S amikor ezt mondotta, megforgatta a **buzogányát**¹, s úgy vágta a vár vaskapujához, hogy egyszeriben kettéreccsent. Akkora lyukat ütött a kapun, hogy egy növendék gyermek ki-be sétálhatott rajta.

– No, no – ingerkedett az óriás –, kár volt eldobnod azt a buzogányt!

– Nem kell nekem sem buzogány, sem kard – mondotta Botond, s üres kézzel ment a görögnek. Egyszer jobbra lódította, aztán balra; akkor felkapta, megkeringette a levegőben, s úgy a földhöz teremtette, hogy ha hét lelke lett volna, az is kiszalad belőle.

De bezzeg szégyellte ezt a csúfságot a görög császár! Ott ült a vár fókán egész háza népével s udvarával, s szentül hitték, hogy az óriás legyőzi akármelyik magyart. S lám, a legkisebbet sem tudta legyőzni. Szégyenszemre visszatakarodtak a palotába, s a császár akkora adót vállalt, amekkorát csak kívántak, csak hogy hagyják békességben a magyarok.

magyar monda, Benedek Elek feldolgozása

4. Mit üzent a görög császár a magyaroknak a magyar sereg láttán?

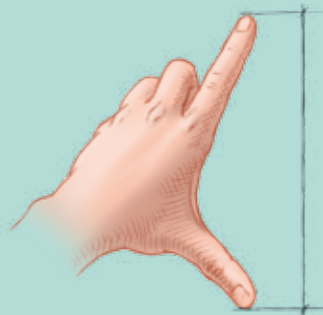
5. Valaki vállalja el Botond szerepét, és készítetek interjút vele! Kérdezzétek meg tőle, hogyan sikerült legyőznie a görög óriást!

6. Két jelentkező tanuló mutassa be a többieknek, hogyan beszélgett egymással Botond és a görög vitéz!

¹ buzogány: változatos formájú kézfegyver. Alapformája vasból vagy bronzból készült fejjel van ellátva, amelyet fanyélre erősítettek. A fejek alakja lehetett golyó, henger, kocka, téglatest, sokszög. Magyarországon a 13. században, a kunok beköltözésével együtt jelent meg.

Két kezemen meg tudom számlálni...

Ezt akkor mondjuk, amikor kis mennyiségről beszélünk, vagy keveslünk valamit. A régi korok embere is a kezén, az ujjai segítségével számlált, először ötig, majd tízig. Használta a kezét mérőeszközként is, innen a hüvelyk és az arasz szavunk.

arasz

hüvelyk

A vonás és a pont

Már az őskori embernek is igénye volt arra, hogy a számolás eredményét lejegyezze. A barlangrajzokon az írás kezdeteivel egy időben megjelentek az első számjelek, a vonás és a pont. Később, de még mindig sok ezer évvel ezelőtt, a Földnek egymástól nagyon távoli tájain élő népek is használtak már valamilyen számírást. Nagyon nagy számokat is jelöltek, és tudtak a számokkal műveleteket végezni.

25 ezer éves
barlangrajz
Braziliában

– ARAB SZÁMOK – ROVÁSSZÁMOK

A **római számokat** úgy lehet a legkönnyebben megérteni, hogy ha úgy képzelitek el őket, mint a pénzérmeget és a papírpénzekeket. Az egyforma és a különböző értékű jeleket egymással össze kell adni. Úgy, mint amikor megszámloljuk, mennyi pénz van nálunk.

I	V	X	L	C	D	M
1	5	10	50	100	500	1000

Sok van a rovásodon!

Régen a **magyar pásztorok** kis fadarabokra karcolták, azaz rótták rá a nyáj állatainak számát. Egy kis függőleges rovás egyet ért. Ezekből az egyszerű **rovásokból nagyobb számokat** is kialakítottak. Érdekes, hogy ezek a számok nagyon hasonlítottak a római számokra.

V	IIII	III	II	I
5	4	3	2	1
✳	∇	✳	∇	X
1000	500	100	50	10

A rovásokat jobbról balra kell olvasni. A 8-nak például a IIIV felel meg rovásszámként. Ebben a jelölésben minden áthúzás tízszeres szorzóként működik. Az 1 egyszer áthúzva 10 lesz, 2-szer 100, 3-szor pedig 1000. Ezek felezése az 5 (V) és a többi 5-tel kezdődő szám.

Az általunk ma használt számjegyek arab tudósok közvetítésével ugyan, de a hinduktól, Indiából származnak. Az **arab számok** 500 évvel ezelőtt váltották fel a római számokat Európában. Magyarországon is ekkor terjedtek el. Az arabok ebben az időben még a saját számírásukat használták. De a szólásmondás, miszerint sok van a rovásodon, máig él – a régi korok rovásszámaid idézve.

K. B.

István és kora

Első keresztény uralkodónk, az államalapító István király megkoronázásával és a kereszténység felvételével új korszak kezdődik hazánk történelmében.

1. Mikor van az államalapítás ünnepe? Hogyan szoktunk emlékezni István királyra ezen a napon?

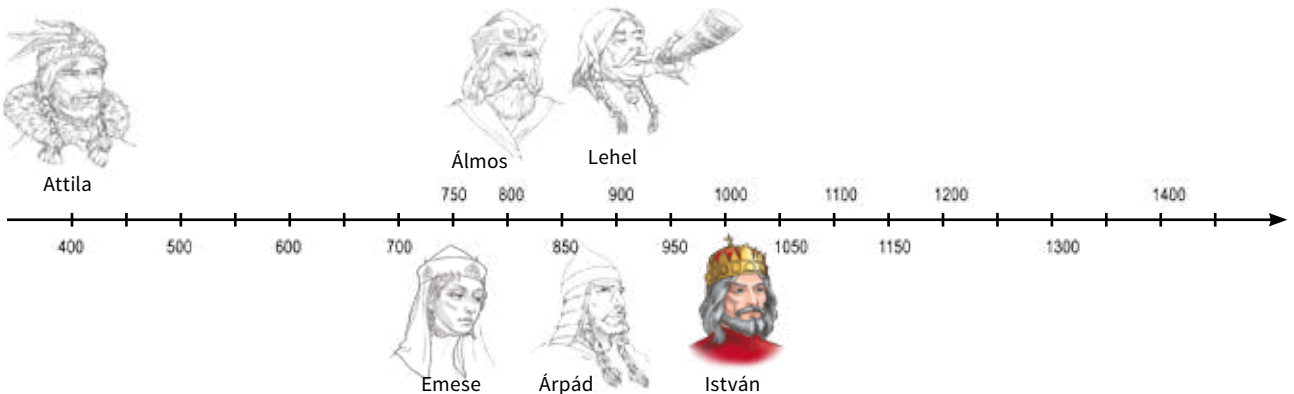
Géza és Sarolt fejedelemszszony fiának, Vajknak a születése – Képes krónika

A honfoglalást követő kalandozó, zsákmányszerző hadjáratok ideje Géza nagyfejedelem uralkodásával végleg lejárt. Géza megkeresztelkedett, és békét kötött az európai államokkal. A fejedelem úgy gondolta, hogy a magyarok csak úgy maradhatnak fenn Európában, ha elfogadják a kereszténységet.

Gézának és Saroltnak 970–980 körül született meg Vajk nevű fia, aki később a keresztységben az István nevet kapta. Ő lett a magyarok fejedelme 997-ben, apja, Géza halálát követően. Istvánt 1000-ben koronázták meg. Így lett a fejedelemből keresztény király egészen haláláig, 1038-ig. István király építette ki a keresztény magyar államot uralkodása idején.

2. Kik voltak István király szülei?

3. Mikor koronázták Istvánt királlyá? Hány évig uralkodott?

Szent István koronája

A szolga mélyen meghajolt Asztrik előtt.

– Atyám, a fejedelem a toronyszobában vár.

Asztrik gyors léptekkel átment a palotaudvaron – szolgák és főrangúak mély főhajtással üdvözölték őt –, egy széles folyosó végén zegzugos lépcsőre kanyarodott. Sietett szeretett fejedelme elé, hogy meghallgassa parancsát.

István – akit keresztsége előtt Vajknak hívtak – a toronyszoba ablakánál állt, szeme a hegy lábától a messzi láthatárig húzódó varázslatos tájat pásztázta, bár arcáról ítélve, gondolatai aligha időztek most a tájnál. Asztrik tisztelettudóan megállt az ajtóban. Hallgatott, nem akarta megzavarni gondolataiba mélyedt uralkodóját. István, anélkül, hogy feléje fordult volna, így szólt:

– Asztrik, Krisztus országává tettük Pannóniát, itt az ideje, hogy munkálkodásunkra a pápa úr áldását kérjük. Eredj Rómába, és kérd meg Szent Péternek, az apostolok fejedelmének örökösét, hogy az esztergomi egyházat aláírásának tekintélyével főegyházzá szentelje, és a többi püspökséget is megáldja. Küldjön nekem egy megszentelt koronát, hogy e tisztségre támaszkodva, amit Isten kegyelméből elkezdtem, még szilárdabbá tehessem.

Csak most emelte tekintetét Asztrikra.

– Indulj, Asztrik, ne késlekedjél! Gyűjts magad köré méltó kíséretet, vigyél ajándékot mindenből, amit gazdagon ad e föld!

Asztrik még aznap hozzálátott a készülődéshez. Kijelölte, kik utaznak vele, parancsot adott az ajándékok összegyűjtésére, és napokon belül elindult Róma felé. Már Itáliában jártak, amelynek földjén Asztrikon mindig különös megatottság vett erőt, nemcsak azért, mert itt állott vallásának fővárosa, és itt élt az az ember, akit Krisztus helytartójának szemeltek ki, de meghatotta őt a mediterrán ég kéksége, a táj látvány dallamossága, a növények lobbanni kész zöldje.

Egy keresztútnál emberei felriasztották mélézéséből.

– Valamilyen csapat közeledik felénk – jelentették, s a kísérők kissé keményebben markolták a kantárszárát, egy érintéssel meggyőződtek, hogy helyükön vannak-e a fegyverek.

De ahogy közeledett a csapat – lovasok, társzekerek és gyalogos szolgák –, úgy engedett a feszültség, mert látszott, az idegenekben nincs támadó szándék, s aztán végleg elpárolgott minden gyanújuk, amikor meglátták, hogy a menet előtt keresztet visz egy ifjú lovas. A két csa-

István király

pat ösztetalálkozván megállt, Asztrik látta, hogy az érkezők vezetője egy főpapi méltóságjelvényeket viselő idős férfi.

– Kik vagytok? – kérdezte Asztrik a kölcsönös üdvözlés után.

– Urunknak, Mieskónak, a lengyel fejedelemnek követei vagyunk. A pápa úr jeles mívű koronát készített fejedelmünknek, s most azért igyekszünk Rómába, hogy hazavigyük neki.

– Mi pedig a magyarok fejedelmének, Vajknak, aki a keresztségben az István nevet nyerte, követei vagyunk, s avégett jövünk, amit ti már elnyertetek: koronát kérünk fejedelmünknek, hogy királyunkká lehessen.

A két főpap megörvendezett a találkozón. Elhatározták, hogy együtt folytatják az utat Róma felé.

Estére kelve már meglátták az örök város tornyait.

– Itt letáborozunk, s holnap a szentatya elé járulunk.

Felverték sátraikat, tábortüzeket gyújtottak. Rómában II. Szilveszter pápa is álomra hajtotta fejét. Alighogy elaludt, nagy fényesség öntötte el a szobáját, s a fényből egy ragyogó arcú ifjú lépett elő. Így szólt:

– Tudd meg, hogy a holnapi napon, a nap első órájában ismeretlen nemzet követei jönnek hozzád, akik tőled fejedelmüknek, az apostoli áldás ajándékával egyetemben, királyi koronát követelnek. A koronát, amelyet Mieskónak csináltattál, ne habozz nekik adni! Mert tudd meg, hogy ez fejedelmüknek, a dicső királyi ranggal együtt, élete érdemeiért jár.

Az ifjú eltűnt, a fény kihunytt, a pápa fölriadt álmából, feszülő dobhártyával hallgatódzott, de egy pissenés sem zavarta a zengedező csöndet. Fölkelt, abba a terembe sietett, ahol vörös bársonyra helyezve várakozott a korona, hogy másnap Miesko követeinek átadják. A pápa figyelmesen nézte a koronát, mintha azt várná tőle, hogy megszólaljon. S akkor a korona hirtelen felizzott, ragyogása betöltötte a termet.

A pápa meghajtotta a fejét.

– Legyen, Uram, a te akaratod szerint.

Másnap megérkeztek a küldöttségek, a pápa maga elé rendelte Asztrikot, s a bíborpalástra helyezett koronára mutatott.

– Vidd el ezt a koronát fejedelmednek, s vidd ezt a keresztet is – egy keresztet nyújtott át Asztriknak –, mert én apostoli vagyok, a te fejedelmed viszont méltán Krisztus apostola, ha Krisztus anynyi népet térített meg általa. Ezért rendelkezésére bízunk, miként az isteni kegyelem őt oktatja, az egyháznak és népeiknek mindkét törvény alapján történő igazgatását.

Asztrik diadalmenetben vitte haza a koronát és a keresztet, s Istvánt nagy pompával és ünnepélyességgel királlyá koronázta.

Lázár Ervin

4. Miért küldte Asztrikot a pápához István?

5. Istvánnak miért volt szüksége a koronára?

6. Mit álmódott a pápa?

7. Alkossatok két csoportot! Játsszátok el,

a) hogyan találkozott az úton a magyar és a lengyel követség!

b) milyen volt a koronázási ünnepség!

8. Hol őrzik a Szent Koronát? Mit tudtok az épületről?

9. Mikor avatták szentté Istvánt és Imrét? Nézz utána!

Imre herceg

Imre herceget gyermekkorában gondos felügyelettel nevelték. Szent István király fiának, Szent Imrének erkölcsstanító könyvet szerkesztett. Arra oktatta őt, hogy mindenekelőtt őrizze meg a katolikus hitet, erősítse az egyházi rendet, a főpapi méltóságnak rója le tiszteletét, kedvelje a főembereket s a vitézeket, hozzon igaz ítéletet, minden cselekedetében mutasson türelmet, a vendégeket jóságosan fogadja, s még jóságosabban gyámolítsa, a tanács nélkül semmit se tegyen, az elődök példája mindig szeme előtt legyen, sűrűn teljesítse az imádkozás kötelemét, s a kegyességet, irgalmasságot meg a többi erényeket előrehaladása érdekében éber gonddal megtartsa.

Szent Imre herceg legendája nyomán

Andorás vitéz

Andorás vitéz leszármazottai Magyarország későbbi történelmének jelentős személyei. Még most is élnek, csak nem Andorás, hanem Andrassy a nevük. A Tóalmáson épült kastélyuk éppen a honfoglalás ezredik évfordulójára, a millenniumra készült el.

1. Beszéld meg a társaddal, mi mindent tudtok a lovagokról, vitézekről! Segítenek a szókérttyák.

hős

pajzs

vitéz

címer

torna

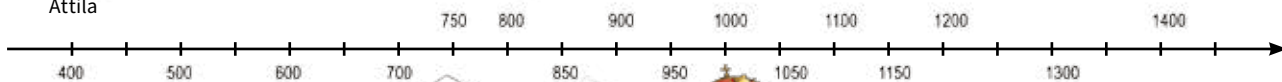
Attila

Álmos

Andorás vitéz

Emese

Árpád

István

Andorás vitéz

Örült az egész ország, örvendezett a kereszténység is, amikor I. Istvánt királlyá koronázták. Fényes ünnepséget rendeztek, még lovagi tornára is meghívták a vitézeket. El is jöttek a vitézek a világ minden tájáról, hogy erejüket és ügyességüket összemérjék a magyarokéval.

Az ifjú király erősen aggodalmaskodott, mert félt, hogy szegyenben maradnak a vitézei. Attól tartott, hogy az új vívást, a lándzsatorést a magyarok még nem tanulták meg, és elmaradnak a nyugati vitézek mögött. Nem is hiába aggodott. Egymás után hulltak porba a magyar vitézek, és már-már úgy látszott, hogy egy német vitéz lesz a győztes. De ekkor előlépett egy Andorás nevű vitéz, aki azt mondta a társainak:

– Életre-halálra hívjátok a németet!

Kihívták, és a német el is fogadta. A két vitéz előrefeszített lándzsával vágatott egymás ellen. Akkora erővel csaptak össze, hogy a két lándzsa

mindjárt **miszlikbe szakadt**¹. A német lovas megingott a nyeregben, Andorás keményen tartotta magát. Ezután kardot rántottak. Andorás csak egyet vágott, de azzal az egy csapással kettéhasította a német vitézt, pedig tetőtől talpig páncélba volt öltözve.

A király mindjárt vitézei közé választotta, címet is készíttetett neki. Andorás vitéz címerén egy páncélos vitéz áll, kétoldalt pedig dühös oroszlánok, amelyek koronát viselnek. Andorás vitéz vezér lett a király seregében. Olyan bátran harcolt Gyula vezér ellen, hogy István király Erdély **helytartójává**² tette.

székelyföldi népmonda nyomán

2. Válaszolj a népmonda alapján!

- Honnan érkeztek a vitézek az ünnepségre?
- Milyen fegyverekkel harcoltak a vitézek?
- Mi lett Andorás jutalma?

3. Beszéljétek meg, amit a címerekről tudtok!

4. Keresd ki a szövegből és olvasd el figyelmesen, hogy milyen címet kapott Andorás vitéz! Hasonlítsd össze azt az illusztráción látható Andrassy-címerrel!

5. Végezzetek kutatómunkát az interneten, hol találhatóak Andrassy-kastélyok Magyarországon vagy a szomszédos országokban! Azt is derítsétek ki, hogy Istvánt mikor avatták szentté!

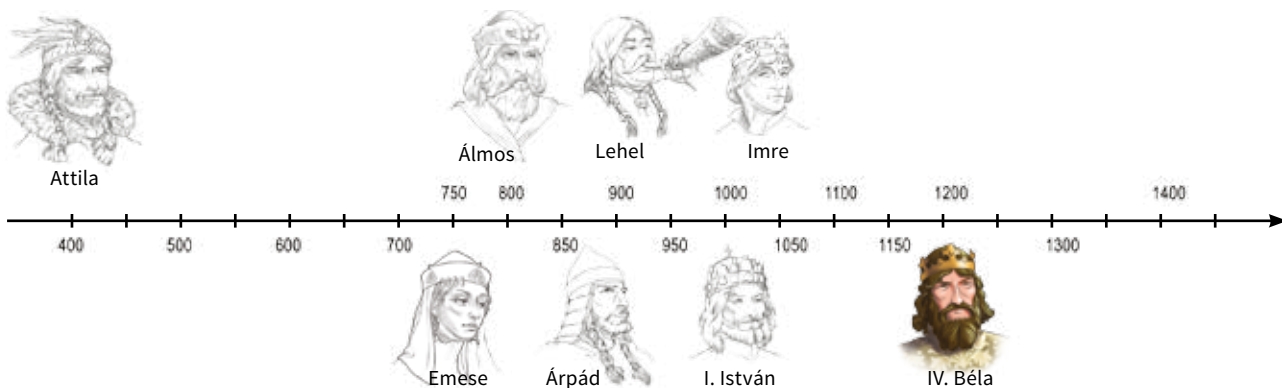
1 miszlikbe szakadt: apró darabokra szakadt

2 helytartó: valamely országban, országrészben az uralkodót a legfőbb méltóságként képviselő személy

IV. Béla és a tatárjárás

A 13. században (az 1200-as években) a mongolok betörték Európába, és hatalmas pusztítást vittek véghez. A mongol hordák előretörését IV. Béla királyunk próbálta megakadályozni, de sikertelenül. A tatárjárásnak nevezett időszak alatt Magyarország lakosságának fele elpusztult, és az ország romokban állt.

1. Elevenítsétek fel, mit olvastatok 3. osztályban a tatárokról és a kunokról (Tordai-hasadék, Füttyer vára)!

2. A tatár seregek vezére ezt az üzenetet küldte IV. Bélának:

„Tudom, hogy gazdag és hatalmas király vagy, sok katonád van, és egyedül kormányzol egy nagy országot. Ezért nehéz önként alávetned magadat; mégis jobb és üdvösebb volna neked, ha önként behódolnál nekem!”

a) Beszéljétek meg, mit jelent ez a figyelmeztetés!

b) Fogalmazd meg, hogyan válaszoltál volna a király helyében!

Mielőtt a tatárok három irányból betörték volna Magyarországot területére, IV. Béla király már tudott a várható támadásról.

Julianus barát ugyanis már 1235-ben hírt hozta a készülődő veszedelemnek. Nem sokkal később a tatár seregek legfőbb vezére meg is üzentte IV. Bélának támadó szándékát. A király és a főurak azonban elhanyagolták a védelemre való felkészülést. A mongol tatárok így 1241 tavaszán bejutottak az országba, és hatalmas pusztítást végeztek.

IV. Béla a Képes krónikában

Julianus barát

IV. Béla király uralkodása alatt történt, hogy a magyarországi barátok, akik a népet keresztény hitre térítették, újabb tervet szőttek. Olvasták a magyarok krónikájában, hogy van egy másik, nagyobb Magyarország, ahonnan a hét vezér népével együtt kiszállt, mert az a föld az ott lakókat eltartani már nem bírta. A barátok megsajnálta azokat a magyarokat, akik ott élnek, és akiktől ők is származnak, mert hiszen azok hitetlenül élnek. Ezért elhatározták, hogy az ázsiai magyarokat felkeresik, és őket keresztény hitre térítik.

Ahogy ezt elhatározták, kiválasztottak négy testvért, a legbuzgóbb ifjú barátokat, hogy ezek a pogány magyarokat felkeressék. De ugyan merre menjenek? A régiek írásaiból csak annyit tudtak, hogy kelet felé laknak, de hogy hol lehetnek, azt egyáltalán nem tudták. Hosszú időn keresztül keresték a pogány magyarokat, jártak szárazföldön, utaztak hajóval is, de hiába: az ázsiai magyarokat nem találták meg. Két szerzetes megunta a sok várakozást, és hazatért. De Julianus és Gellért testvér bátran kitarzott. Pedig nagy nyomorúságban éltek.

A hosszú vándorút alatt Gellért testvér megbetegedett, alig tudott vándorogni, a kísérők pedig nem ismertek kíméletet, el akarták hagyni az úton. De Julianus testvér nagy önfeláldozással és bátorsággal támogatta, vezette testvérét, Gellért barátot. Gellért szerzetes olyan beteg volt, hogy tovább nem mehetett. Rövid szenvedés után az Úrban elszenderült. Ezután Julianus barát, aki magára maradt, elszegődött szolgának egy mohamedán paphoz és annak feleségéhez. Ezek éppen Nagy-Bolgáriába készültek, és Julianust magukkal vitték.

Nagy-Bolgária egyik városában, amelyről azt mondják, hogy ötvenezer harcost állít ki, Julianus egy magyar asszonyt talált, aki arról a földről jött ebbe az országba, amelyet a barát keresett. Az asszony elmagyarázta a barátoknak, hogy a magyarokat kétnapi járóföldre megtalálja, sőt az utat is megmutatta. És valóban, két nap múlva Julianus barát az ázsiai magyarokat megtalálta. Ott laktak a Volga folyó partján.

Amikor a pogány magyarok a barátot meglátták, és megtudták, hogy magyar, nagyon megörültek. Körülvezették a házakban és a falvakban, mindent megmutattak neki, és szívesen fogadták. Az ázsiai magyarok a barátot alaposan kikérdezték, mindent tudni akartak a magyarok királyáról és a nyugati országról. Julianus barát szavait szívesen hallgatták, akármiről szólt is. Nyelvét megértették, mert teljességgel magyar nyelven beszéltek.

Az ázsiai magyarok olyan pogányok, akiknek Istenről sejtelmük sincsen, de bálványokat sem tisztelnek. Úgy élnek, mint az állatok, földet nem művelnek, lóhúst, farkashúst és ilyesmit esznek, lótejet és vért isznak. Lovakban és fegyverekben bővelkednek. Ezek a magyarok a hadban nagyon serények. Ők is tudják a régiek hagyományából, hogy a nyugati magyarok tőlük származnak, de hogy merre lehetnek, azt nem tudják. Ezeket a magyarokat a szomszédos népek sokszor megtámadták, de soha le nem győzték. Még a tatárok sem bírtak velük: amikor megtámadták őket, a magyarok legyőzték a tatár hadat. Ezért aztán a tatárok szövetkeztek a magyarokkal, és együtt tizenöt országot teljesen elpusztítottak.

A magyarok földjén Julianus találkozott a tatár fejedelem követével, aki tudott magyarul, oroszul, kunul, németül, arabul és tatárul. Ez a követ elmondta, hogy az a tatár sereg, amely onnan ötnapi járóföldre táborozik, Németország ellen indul, de még visszavárják a másik sereget is, amelyet a perzsák pusztítására küldtek el. Elmondta azt is, hogy a tatárok földjén túl van egy igen nagy nemzet, amely minden emberi fajnál magasabb és erősebb. Ez a nemzet is kiszáll a tatárokkal együtt, és ennek a nemzetnek a katonái mindenkit elpusztítanak, aki nekik ellenáll. Olyan hadjárat készül itt, amilyen még sohasem volt a világon. Amikor a barát ezt meghallotta, elhatározta, hogy mindjárt hazaindul, és hírt ad Béla királynak.

Hiába kérlelték a magyarok, hogy maradjon még, mert a barát arra gondolt, hogy egymagában úgysem boldogulhatna itt, s ha meghal, senki sem ad hírt az ázsiai magyarokról és a tatárok készülődéséről. Ezért Julianus búcsút vett a pogány magyaroktól, akik megmutatták neki a hazatérés útját. Júniusban indult haza, közben csak néhány napot pihent, s mégis csak karácsony második napján lépett be Magyarország kapuján. Így találta meg Julianus barát az ázsiai magyarokat, és így hozott hírt a tatár veszedelemről.

Rikárd barát nyomán

3. Miért kereste meg Julianus barát társaival az ázsiai magyarokat?

4. Milyen hírt hozott Julianus IV. Béla királynak?

Galamboskő

Kicsiny kísérettel, néhány hű lovassal menekült Béla király a tatárok elől. Fekete paripája fehér volt a habtól, de egyre csak sarkantyúzta, mert nyomában ott vágattak a tatár lovasok.

Végre egy rengeteg erdőségben egérutat vett a kis csapat, a tatárok nem követték, mert azt gondolták, bizonyosan ott pusztulnak a vad rengetegben.

Hiszen jól sejtették a tatárok, mert abban az erdőségben nem volt sehol tanya, sem egy kunyhó, de még egy patak sem csordogált.

A király erősen megéhezett, meg is szomjazott, de nem volt, aki egy falás ételt, egy csepp italt adott volna neki. Eleget bucsálódtak, szomorkodtak ezen a kísérok, de mit tehettek? Nekik sem volt semmijük.

Ahogy ezen szomorkodtak, egyszerre szárnyzuhogást hallottak: egy csapat galamb szállt el a fejük felett.

Körülnéznek a vitézek: ugyan merre szállnak a galambok?

IV. Béla menekülése a tatárok elől a Képes krónikában

A galambok a közeli sziklára szállottak, annak oldalában volt a fészük. A vitézek mindjárt leugrottak a lovukról, felmásztak a sziklára, és kezdtek szedni a galambtojást. Úgy megszédtek a fészkeket, hogy két sisak megtelt galambtojással.

Futottak a vitézek a királyhoz, és mondták szíves kínálással:
– Fogyassza felséged!

A király éhét-szomját elverte galambtojással, s a királyi lakoma emlékére azt a helyet ma is Galamboskőnek hívják.

Lengyel Dénes: Régi magyar mondák

5. Tudod másképp mondani?

fekete paripája fehér volt a habtól

rengeteg erdőségben

egérutat vett a kis csapat

6. Keresz valós elemeket a mondában! Mi a csodás fordulat a történetben?

7. Hol található ma Galamboskő?

8. Miért hívják IV. Bélát második országalapítónak?

Margit hercegisasszony

Margit IV. Béla király lánya volt. Szülei felajánlották őt az egyháznak, azaz apácának adták, hogy Isten megsegítse őket, és megmentse az országot a tatároktól. Margit az 1200-as évek közepén bevonult a Domonkos-rend apácakolostorába, amely a mai Margit-sziget területén állt. Haláláig itt élt.

Sokkal később, 1943-ban avatták szentté, azóta Szent Margit a neve. A Margit-sziget az ő nevét őrzi a 14. század óta.

Árpád-házi Szent Margit
15. századi ábrázolása fametszeten

Margit-sziget – Nyulak szigete

A Margit-sziget nagyon sokáig három szigetrészből állt: a Festő-szigetből, a Fürdő-szigetből, valamint a Nyulak szigetéből.

A szigetnek vagy szigeteknek korábban számos különböző elnevezése volt: Urak-sziget, Nyulak szigete, Szent András szigete, Boldogasszony szigete, Mária-sziget, Lánysziget, Budai sziget, Palatinus-sziget.

A Nyulak szigete elnevezés onnan eredeztethető, hogy a szigetet valamikor vadnyulak népesítették be. Más régészek azt állítják, hogy a középkorban elkülönítés céljából a szigetre telepítették a leprás betegeket, itt működött a leprakórház és a leprások temetője. Ezért a mai Margit-szigetet korábban Leprások szigetének (latinul *Insula Leprorum*nak [inzula leprórum]) nevezték. Ettől a latin névtől csak egyetlen betűvel tér el az *Insula Leporum* [inzula lepórum] kifejezés, aminek viszont Nyulak szigete a jelentése. Így azt feltételezik, hogy a leprajárvány után vagy véletlenül, vagy szándékosan változtatták át nyomasztó elnevezését a sokkal barátságosabb Nyulak szigetére.

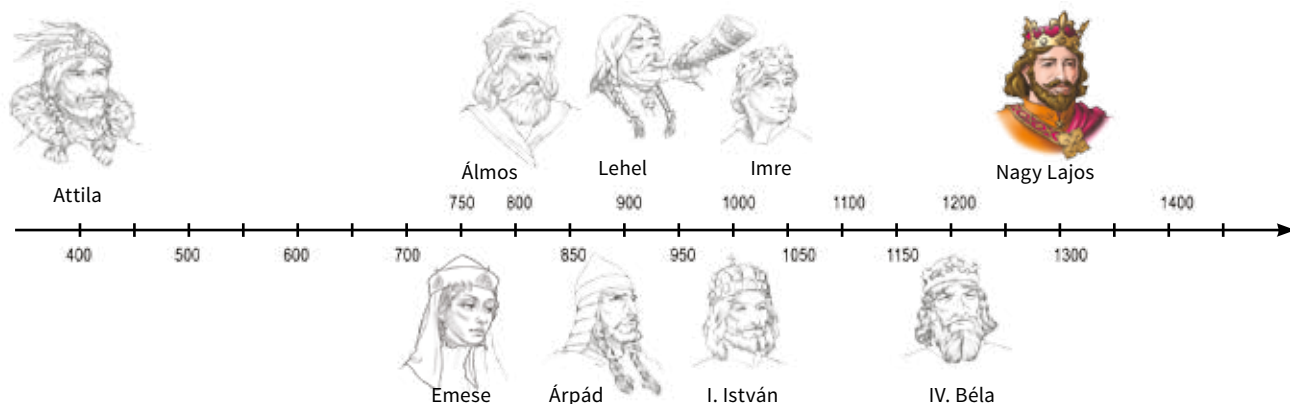
Nyelvtanból tanultad, hogy a Margit-sziget nevét, mint minden szigetet, kötőjellel írjuk. Érdekes módon azonban, ha a szigetet városrészként emlegetjük, akkor a nevét egybeírjuk: Margitsziget.

M. Sz.

Nagy Lajos király kora

I. (Nagy) Lajos király 1342-ben, alig tizenhat éves korában kezdte meg uralkodását. Az ifjú királyt tele kincstár fogadta, nem voltak sem belső, sem külső ellenségei. Talán nem is volt a magyar történelemben más uralkodó, aki ilyen kedvező feltételek mellett ülhetett a trónon. Uralkodott is majdnem negyven évig, a haláláig.

1. Folytassátok a mondatot! Olyan bátor vitéz volt, hogy...
2. Bajban ismerszik meg a barát – tartja a mondás. Meséld el a társadnak, mikor és ki segített neked a bajban!

Az életmentő király

Aludt még a tábor a Szele folyó közelében, de Lajos király már talpon volt, ellenőrizte az őrséget, aztán lesietett a folyó partjára. Aznap át kellett vezetnie a sereget a megáradt folyón, de vajon talál-e gázlót¹ rajta? Nézelődik, vigyázódik, s hát megpillant egy magyar vitézt, aki lovát itatja.

– Hej, fiam, Szeredai! – kiáltja neki. – Ülj fel a lovadra, s menj át a vízen, hadd lássam, átkelhetek-e rajta a sereggel.

Bátor vitéz volt Szeredai, nem ijedt meg a maga árnyékától, de a Tisza mellett nőtt fel, hát jól ismerte a folyók fortélyát.

– Kezedben az életem, király atyám. De ezen ma nem lehet átkelni – mondta a királynak mélyen meghajolva.

– Ejnye, fiam, talán félsz a víztől?

¹ gázló: a folyónak olyan sekély része, ahol emberek, állatok és járművek a folyón híd, komp vagy hajó segítségével nélkül gyalog átkelhetnek, átázolhatnak

Szeredai vörös lett, mint a főtt rák, felpattant a lovára, és egyenesen nekifordult a víznek. Szép lépésben bement a ló, de aztán sügyig, nyakig kezdett érni a víz, s egyszer csak Szeredai belefordult a folyóba. Hiába próbált kiúszni, az örvény sodorni kezdte lefelé.

A király odaugratott a partra: ha az ő szavára valaki bajba került, azon neki segíteni kell. Jó lovával odaúsztatott Szeredai mellé, de ahogy megragadta a haját, a nyeregből ő is kicsúszott, éppen hogy a lábát a kengyelből kiszabadíthatta, és már mind a ketten ott forogtak az örvényben.

A király bizony odaveszett volna, ha lova vissza nem fordul érte. Mert olyan táltos paripája volt Lajos királynak, hogy bajban a gazdáját el nem hagyta. Akkor a király bal kezével a ló sörényét megfogta, jobbával Szeredait maga után vont, s nagy nehezen kijutott a vízből. Híre járt a táborban, de még az országban is: Lajos király az életét kockáztatta egy közvitézért. Volt is becsülete a nagy királynak, nemcsak a palotában, hanem a tábortűz mellett is.

A Dubnici krónika nyomán

- 3.** Játsszatok füllentőset! Az olvasmánnyal kapcsolatosan fogalmazzatok meg 2 igaz és 1 hamis állítást, a többieknek el kell dönteni, hogy melyik állítás volt igaz, melyik hamis.

A lovagok

Nagy Lajos idején Magyarországon fénykorát élte a lovagi kultúra. A király igyekezett a lovagi eszmények szerint élni. A harcokban bátor, sok esetben vakmerő volt, gyakran harcolt az első sorokban. Ezt tanúsítják oklevelei is, amelyekből kiderül, hogy az esetek többségében a király szemtanúja volt a kitüntetett, megadományozott, megjutalmazott katonája hőstettének.

K. B.

Nagy Lajos és az olasz kém

Mikor Nagy Lajos király az olasz földön háborúzott, a magyarok egy olasz kémeket fogtak el. A kém a magyar haditerveket akarta előre kilesni. Lajos király el is feledkezett erről az olaszról. Mikor már vége volt a háborúnak, akkor jutott csak eszébe. Maga elé vitette a kémeket, és így szólt hozzá:

– Rólad szinte megfeledkeztem. Tudod-e, mit szoktak tenni a kémekkel, akiket a háborúban elfognak?

– Tudom, uram – felelte az olasz –, föl szokták őket akasztani.

– Nem félsz?

– Felsőged nemeslelkűségéről annyit hallottam, hogy nem félhetek.

– Mi a foglalkozásod békeidőben?

– Mérnök vagyok, számokkal dolgozom.

– Hová való vagy?

– Rómába.

– No, jól van: hát ha nekem tud olyan számkérdést feladni, amit sem én nem tudok megoldani, sem a tudósaim, akkor elbocsátalak.

Az olasz egy pillanatig gondolkozott, azután így szólt:

– Hát mennyi tizenkettőnek a fele?

– Ez megbolondult – suttogták a tudósok és a vitézek a király mellett.

Maga a király is sajnálkozva szólott:

– A hatéves gyermek is tudja, hogy a tizenkettőnek a fele hat.

– Budán? – kérdezte az olasz.

– Az egész világon.

– Rómában nem – felelte az olasz –, és mert én római vagyok, bátran állíthatom azt, hogy kérdésemre nem jól feleltél.

– Hogyhogy? – kérdezte a király.

– Rómában tizenkettőnek a fele hét.

– Komolyan beszélsz? – kérdezte a király.

– Hogyne! – felelt az olasz.

Azzal krétát rántott elő, és a táblára fölírta:

XII

Az alsó felét eltörülte ennek a számnak, és így csakugyan maradt a táblán:

A király nevetett ezen a tréfán, és az olaszt útnak eresztette.

Gárdonyi Géza

4. Mi a kém feladata a háborúban?

5. Mit tudsz a római számokról? Idézd fel a tanultakat!

Lajos király medvevadászata

Mindig a nagyvadat űzte Lajos király, Zólyom megyében is medvére vadászott. Lesen állt a havasban, amikor váratlanul megrohanta egy sebesült medve. A király vakmerően szembefordult az állattal, pedig olyan közel volt, hogy csak vadászgerelyét használhatta. A medve a gerelyt egy csapással félreütötte, aztán rárohant a királyra, és leterítette a földre. A király annyira bízott vadászszerencséjében, hogy egészen egyedül, minden kíséret nélkül állott azon a helyen, ezért senki sem segíthetett rajta. A megdühödött medve marcangolni kezdte a király lábát: huszonhárom sebet ejtett rajta. Szerencsére Besenyő János meghallotta a király kiáltását, és mindjárt segítségére sietett. Karddal rohant a medvére, és néhány csapással megölte, így mentette meg a királyt a halál torkából.

Akkor érkezett meg a király vadász mestere, Horvát Novak, és gondoskodott a sebesült király elszállításáról. De arról is gondoskodott, hogy a megmentésért járó jutalmat felvegye, mert Besenyő Jánost onnan gorombán elkergette, és az egész udvarral elhitette, hogy a medvét ő ölte meg. A király súlyos sebeiből nemsokára felgyógyult, de Besenyő János soha jutalmat nem kapott.

A Minorita krónikája nyomán

6. A három olvasmány alapján gyűjtsétek össze, milyen tulajdonságai voltak Nagy Lajos királynak!

A Hunyadiak kora

Alig telt el száz esztendő a tatárok kivonulása és az ország újjáépítése után, amikor újra veszedelmes ellenség jelent meg az ország határán. Hunyadi János győzelmes csatákban verte vissza a törököket. 1456-ban Nándorfehérvár alatt jó időre megtörte a törökök hatalmát.

1. Annyi, mint a sáska. Annyi, mint a hangya. Annyi, mint ősszel a hulló levél. Folytassátok a sort!
2. Nándorfehérvár mai neve Belgrád. Nézd meg a térképen, hol található!

A nándorfehérvári diadal

Hunyadi Jánosért tűzbe mentek volna katonái, még a gondolatát is elles-ték, de rá is szolgált a vezér erre a gondosságra és szeretetre! De rászolgál-tak a megbecsülésre félelmet nem ismerő, bátor vitézei is!

Még a nándorfehérvári csata előestéjén Hunyadi legjobb fia alól kilötte egy török nyílvető a paripáját. A vezér tüstént magához hívatta fiatal vité-zét, Ákost, s így szólt hozzá:

– Jó fiam, én már öreg vagyok, s nézd, az én paripám táncos kedvű táltos, nem való már nekem. Jót teszel, ha elviszed, s cserébe adod a magadét, a múltkor láttam, milyen kezes, jámbor állat.

Kíváncsi volt Hunyadi, hogy mit válaszol erre Ákos. Azt hitte, hogy majd kéreti magát, s a világ minden kincséért sem fogadja el az ajándékot, már csak azért sem, mert az övét nem adhatja Hunyadi lováért cserébe. A vezér persze akkor is odaadta volna az övét, ha nem kap érte másikat.

– Jó vezérem, tüstént hozom a paripámat – válaszolt Ákos, s nyomban eliramodott.

Még egy óraütés sem telt belé, s már egy fiatal, szíjhátú csikóval tért meg Hunyadi sátrához, aranyos fék, aranyos nyereg volt a csikón, s megszólá-lásig hasonlított régi paripájához.

– Elhoztam a paripám – dobbant a földre a derék fiú, ahogy Hunyadit észrevette –, jámbor is, kezes is, ez éppen neked való.

Hunyadi ámulva pillantott a pompás táltoscsikóra. Ilyen szép lovat ré-gen nem látott, karcsú volt, formás, fejedelmi a járása. Szép aranyos nyer-gét s aranyfékét is megcsodálta, s tüstént faggatni kezdte vitézét, honnan szerezte. Ákos azonban váltig hajtogatta, hogy a paripa régtől fogva az övé.

Hunyadi ráhagyta, s csak a győzelem után tudta meg, hogy bátor fia a szultán legszebb csikóját lopta el urának. Mert hiszen úgy illik, hogy a vezérnek legyen a legszebb paripája!

Már megfújták a kürtöket, már megpendültek a dobok, Nándorfehérvár alatt már éppen csatába indult a magyar sereg, amikor egy tiszt lépett Hunyadi elé, s így szólt a vezérhez:

– Én úgy látom, hogy mint a teméntelen sáska, annyi itt a török. Jó vezérem, mondd meg, hányan lehetnek!

– Nem hallottad, mit felelt vitézem, aki az imént hagyta el sátramát? – kérdezte vissza a vezér.

– Ő is ezt kérdezte? – csillant fel a tiszt szeme.

– Nem ezt kérdezte – válaszolt Hunyadi nyugodtan. – Én kérdeztem őt, amikor parancsokkal hadba indult: „Nem félsz, barátom? Rettenetesen sok a török. Több mint a fűszál a réten!” Erre az én katonám azt felelte: „Sokkal kölletik annak harcolni, aki sokat akar meggyőzni!”

A tiszt elszégyellte magát, s csak annyit mondott:

– Megértettem válaszodat, vezérem, csak azt mondd meg legalább, hányan vagyunk mi, magyarok?

Hunyadi sodort egyet a bajuszán, s így válaszolt:

– Éppen annyian vagyunk, amennyi a török legyőzéséhez elégséges.

Aztán maga is nyeregbe kapott s indult vitézeivel a csatába. És bizony nem kellett csalódnia. Még a legkisebb fia is vitézül verekedett, és bátran helytállt a csatában! Vágták, aprították a törököt, serényen forgatták a kardot, a kelevézt! Hullott is a kontyos, mint a hullócsillag az égből, de ahány elesett, kétszer annyi állott tüstént a helyébe. Hunyadi maga is a csata sűrűjébe vágott, két kézről osztotta rettenetes csapásait, s aki csak megszagolta kardját, ordítva hívta Allahot segítségül. Úgy alkonyatformán járt az idő, amikor váratlanul Ákos ugratott oda a vezérhez, s így szólt:

– Ha nem kapunk tüstént segítséget, itt veszünk, vezérem, egy szálig!

Hunyadi bólintott a szavára, aztán körülhordozta tekintetét a véres csatamezőn. Jó lovas vitézei bizony már fáradtan verekedtek, a gyalogo-

sok hátráltak, s Mohamed szultán ismét friss csapatokat vetett a csatába. Hunyadi ekkor a dombok mögött észrevette a szultán háromszáz ágyúját. Megrázta az üstökét, és így szólt Ákoshoz:

– Látod amott azt a dombot? Ott a segítség! Gyere az ágyúkhöz, vegyük őket „kölcsonbe”, kis időre, amíg eldől a csata.

Nem kellett kétszer mondani Ákosnak. Ha egyszer kölcsönvette már a szultán paripáját, miért ne venné kölcsön háromszáz ágyúját! Társaival ott termett az ágyúknál. A török pattantyúsok, ahogy megéreztek a magyar szablya szagát, annyifelé ugrottak, ahányan voltak.

A magyarok megperdítették az ágyúkat, csöveiket gazdáik felé fordították, s még egy rikkantásnyi idő sem telt belé, máris löni kezdtek. Bömbölt a háromszáz mozsár, s mint a sárkányok, úgy köpték a tüzet, s hullott a golyóbis a törökre. Nem is álltak ellent sokáig a kontyosok. Még az este leple alatt futásnak eredtek, s meg sem állottak a török határig.

Hunyadi János Nándorfehérvár alatt megtörte a török hatalmát. Megállította a tenger nép rohamát. Elment a kedve jó időre a dúlástól, fosztogatástól a töröknek, s hetven évig nem is törette a pogány Magyarország kapuját!

Komjáthy István

Hunyadi János utódai

Zichy Mihály illusztrációja

Hunyadi Jánosnak és feleségének, Szilágyi Erzsébetnek két fia született: László és Mátyás. János halála után fiai szembekerültek az akkori királlyal, aki Lászlót, a nagyobbik testvért ki is végeztette, míg Mátyást – alig tizen-négy évesen – Prágában bebörtönöztette. A király halála után a kisebbik Hunyadi fiú kiszabadult a fogságból. Hazatérte után édesanyja, Erzsébet asszony mindent elkövetett, hogy a fiát a trónra emelhesse. Sikerral is járt. Mátyást 1463-ban meg is koronázták.

Arany János Mátyás anyja című művében azt örökíti meg, amikor Szilágyi Erzsébet levelet ír a fogságban sínylődő fiának, Mátyásnak.

Mátyás király idejében még nem volt számítógép és internet, hogy e-mailt küldhessenek az emberek egymásnak. Ezért kézzel írott levelekkel tartották a kapcsolatot. Az ilyen levelet nem postán továbbították, hanem például a kevésbé tehetős emberek leveleit postakocsi vitte, a módosabbak pedig futárokkal küldték az üzeneteiket. A futárok gyalog vagy lóháton juttatták célba a küldeményeket. Alkalmazták a galambpostát is, felhasználva a postagalamboknak azt a képességét, hogy nagy távolságból is képesek hazatalálni.

Viaszból nyom reá pecsétet...

Talán te is tudod, hogy a gyertyát a középkorban viaszból öntötték. Ám a viaszt nem csak gyertyakészítésre használták: a megolvasztott forró viaszfaltba nyomták a pecsétnyomót, és ezzel zárták le a leveleket. Ez a lenyomat lehetett valamilyen jel, de általában a család címere volt.

Hunyadi János
pecsétje

Benczúr Gyula:
Hunyadi László búcsúja (1866)

? Tudod-e?

Erkel Ferenc, nemzeti himnuszunk megzenésítője Hunyadi László történetéből háromfelvonásos operát komponált.

Meghalt a cselszövő,
nem dúl a rút viszály,
országunk élni fog,
mert László nagy király!
Hűségnek győzedelmét
halljad, nagyvilág!

részlet az operából

Opera

Olasz eredetű szó, amely dalművet jelent. Olyan, mint egy színdarab, csak itt a szerepeket énekelve mondják el.

Mátyás anyja

Szilágyi
Örzsébet
Levelét megírta;
Szerelmes
Könnyével
Azt is telesírta.

Fiának
A levél,
Prága városába,
Örömhírt
Viszen a
Szomorú fogságból:

„Gyermekem!
Ne mozdulj
Prága városából;
Kiveszlek,
Kiváltlak
A nehéz rabságból.

Arannyal,
Ezüsttel
Mégfizetek érted;
Szívemen
Hordom én
A te hazatérted.

Ne mozdulj,
Ne indulj,
Én egyetlen árvám!
Ki lesz az
Én fiam
Ha megejt az **ármány**¹?”

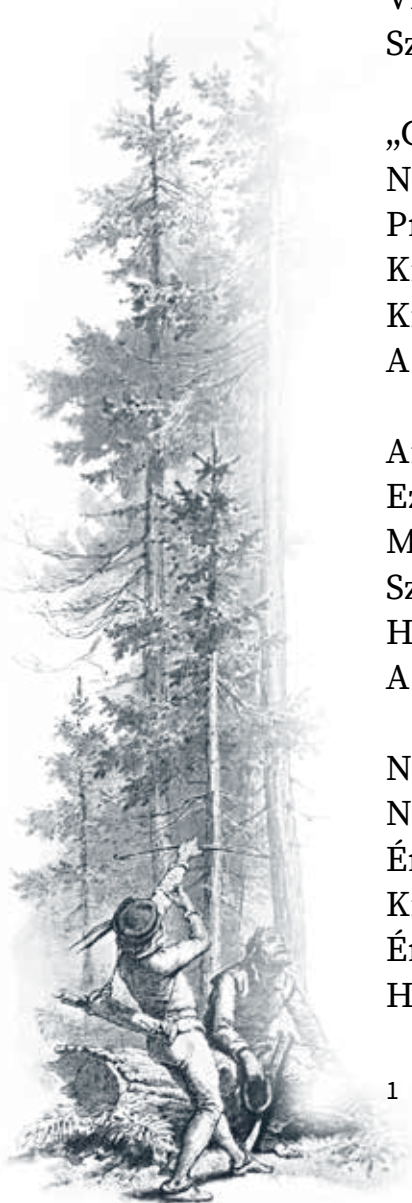
„Adassék
A levél
Hunyadi Mátyásnak,
Tulajdon
Kezébe,
Senkinek se másnak.”

Fekete
Viaszból
Nyom reá pecsétet;
Könyöklőn
Várnak az
Udvari cselédek.

„Ki viszi
Hamarabb
Levelem Prágába?
Száz arany,
Meg a ló
Teste fáradsága.”

„Viszem én,
Viszem én,
Hét nap elegendő.”
„Szerelmes
Szívemnek
Hét egész esztendő!”

„Viszem én,
Hozom én
Válaszát három nap.”
„Szerelmes
Szívemnek
Három egész hónap!”

1 ármány: rosszindulatú szövetkezés, cselszövés

„Istenem,
Istenem,
Mért nem adál szárnyat,
Hogy utól-
Érhetném
Az anyai vágyat!” –

S ahol jön,
Ahol jön
Egy fekete holló;
Hunyadi
Paizsán
Űl ahhoz hasonló.

Lechapott,
Lechapott
Fekete szélvészből,
Kikapá
Levelét
Az anyai kézből.

„Hamar a
Madarat!...
El kell venni tőle!”
Szalad a
Sokaság
Nyomba, hogy lelője.

Madarat
Nem egyet,
Százat is meglőnek:
Híre sincs,
Nyoma sincs
A levélvivőnek.

Napestig
Az erdőn
Űzeti hiába:
Éjfelen
Kocognak
Özvegylablakába.

„Ki kopog?
Mi kopog?
Egy fekete holló!
Nála még
A levél,
Vagy ahhoz hasonló.

Piros a
Pecsétje,
Finom a hajtása:
Oh áldott,
Oh áldott
A keze-irása!”

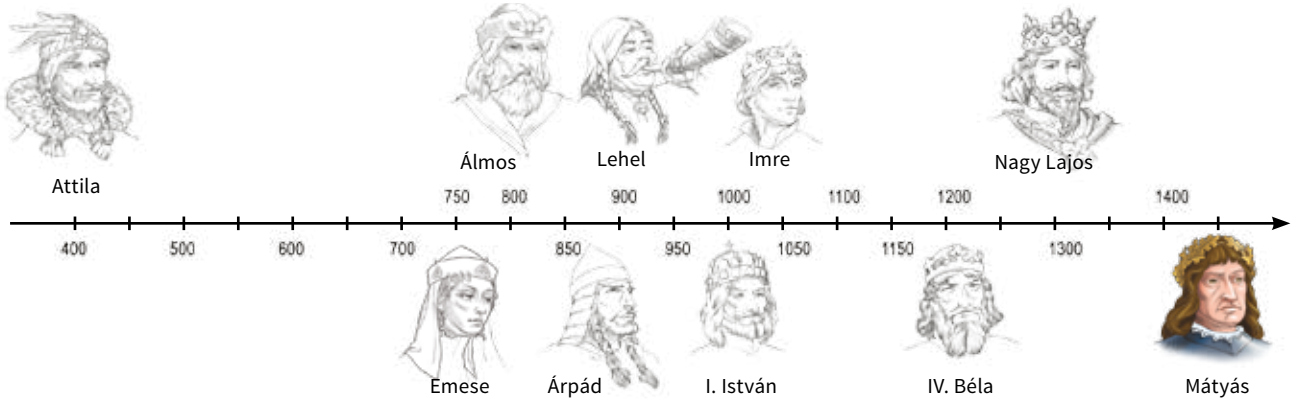
Arany János

Mátyás kora

Képzeltben 1476-ba viszünk benneteket vissza. Mátyás anyja, Szilágyi Erzsébet díszes küldöttséggel fogadja fia leendő feleségét, Beatrix nápolyi királylányt. Székesfehérváron koronázzák meg a királynét. Az ünnep tiszteletére tíz napon át lakomákon, lovagi tornákon nézelődhetünk Fehérváron, majd végül Budán tanúi lehetünk a menyegzőnek is.

1. Idézzétek fel, milyen meséket, mondákat olvastatok az előző évben Mátyás királyról!
2. Fogalmazzátok meg, hogy olvasmányaitok alapján milyennek képzelitek Mátyás királyt!
3. Voltál már esküvőn? Mesélj róla a társadnak, hogy milyen szokásokat figyeltél meg! Használd a következő kifejezéseket: menyegző, örök hűség, házasságkötés!

Mátyás király lakodalma

Amikor Mátyás király megtudta, hogy szép menyasszonya, Beatrix hercegnő Székesfehérvárhoz közeledik, lóra pattant, és a főurak fényes kíséretével elébe vágatott.

Téli idő járt, magas volt a hó, az olaszok erősen fáztak, maga Beatrix hercegnő is bámulva nézte a fehér világot, mert Olaszországban ritka a nagy hóesés.

A király a nyolcadik mérföldkőnél találkozott menyasszonyával, onnan díszmenetben jöttek egészen Székesfehérvárig.

Az út végig vörös posztóval volt borítva, és az út két oldalán mindenütt ujjongó, kiáltozó nép állott. Harsogtak a trombiták, szóltak a kürtök,

énekeltek az emberek, olyan látvány és hangverseny volt ott, hogy aki látta és hallotta, soha el nem felejtheti.

Büszkén, boldogan és fényesen ragyogott a hercegnő, aki az első szánban ült. Szép homloka, ívelt szemöldöke, telt halántéka, piros orcái, derűs szeme, szabályos orra és gyönyörű ajka úgy megnövelte ritka szépségét, hogy a nézőket magára Venusra, a szerelem istennőjére emlékeztette.

Ezután megrendezték a koronázási szertartást, majd december közepén a király Budára vitte feleségét.

*Beatrix királyné és
Mátyás király márvány
domborművű
arcképe – lombard
művész alkotása*

Beatrix szépsége és szellemessége annyira meghódította Mátyás királyt, hogy mindig csak a felesége mellett akart maradni.

Budán fényes, gazdag lakodalmat rendeztek.

A lakodalom több napon át folyt. Az egyik napon lovagi tornát rendeztek, a másikon érdekes látnivalókat mutattak be.

Amikor a király felvonult, marokszámra szórta a pénzt a nép közé.

De Mátyás király is szép ajándékot kapott: minden város ajándékkal lepte meg, ajándékot hoztak a főurak és a külföldi fejedelmek is. Annyi aranyat, kincset és drágakövet hoztak Budára, hogy a király kincstára színültig megtelt vele.

Ekkor mindenkinek örömet szereztek: a börtönökben őrzött rabokat kibocsátották, az adósságok megfizetésére haladékot adtak, és országosan kihirdették, hogy a hitelezők ne merjék követelni a pénzüket. Ezért aztán az egész ország nagy örömmel örvendezett Mátyás lakodalmán.

Bonfini krónikája nyomán

4. Gyűjtsétek össze a mondában szereplő valós személyek és földrajzi helyek nevét!

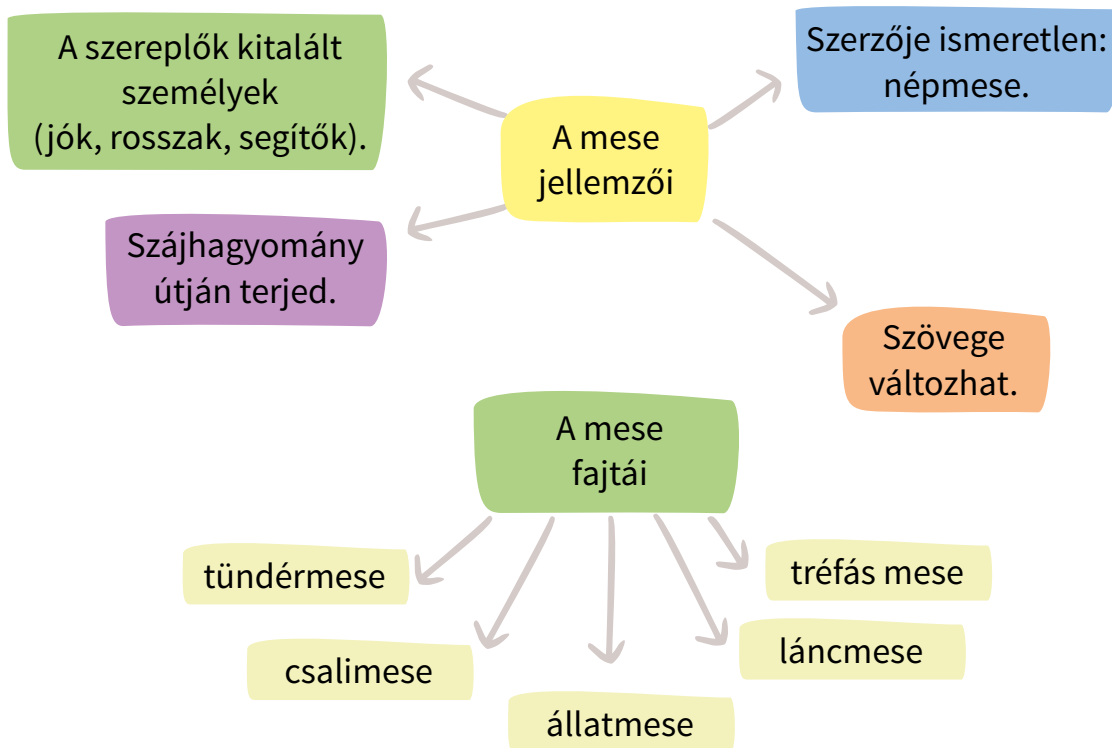
5. Mit gondoltok, ma hogyan jótékonykodna Mátyás király?

Mit tanultunk?

Ebben a fejezetben a magyar történelem néhány fontos eseménye elevenedett meg mondák és legendák formájában. Most már tudod, hogy miben különböznek a mondák a meséktől, és a történelem nagy arcképcsarnokából is ismersz már jelentős uralkodókat, személyeket.

1. Mi a hasonlóság és a különbség a mese és a monda között? Nézzétek meg a gondolattérképeket, és beszéljétek róla!

2. Mit tudtok a jelentős uralkodóinkról, hős vitézeinkről? Kérdezzétek egymást a hősről! Válasszatok egy személyt az arcképcsarnokból, és mutassatok rá egy társatokra, aki beszéljen róla néhány percig, majd adja át a stafétát másnak!

Attila

Emese

Álmos

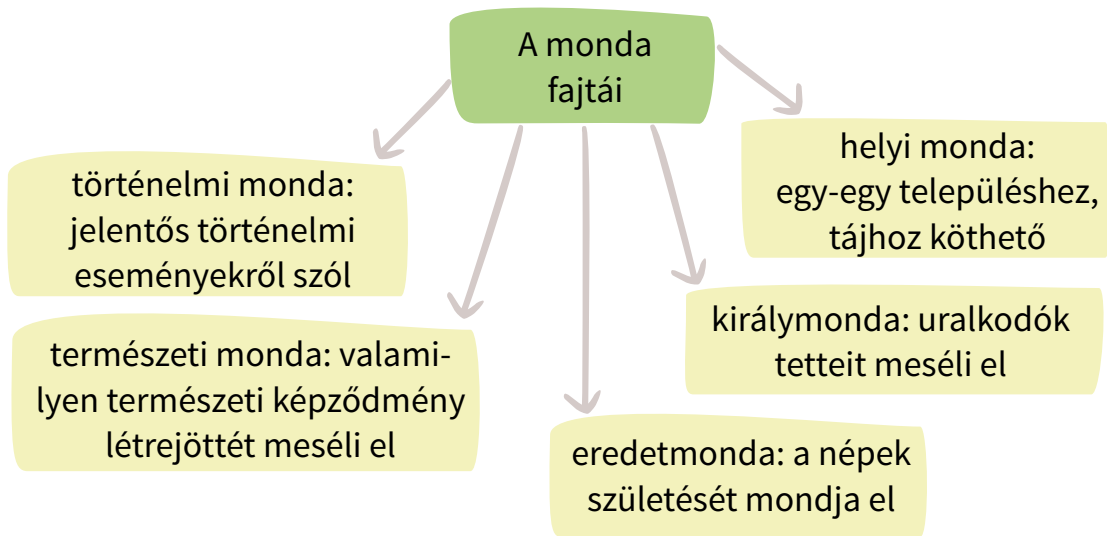
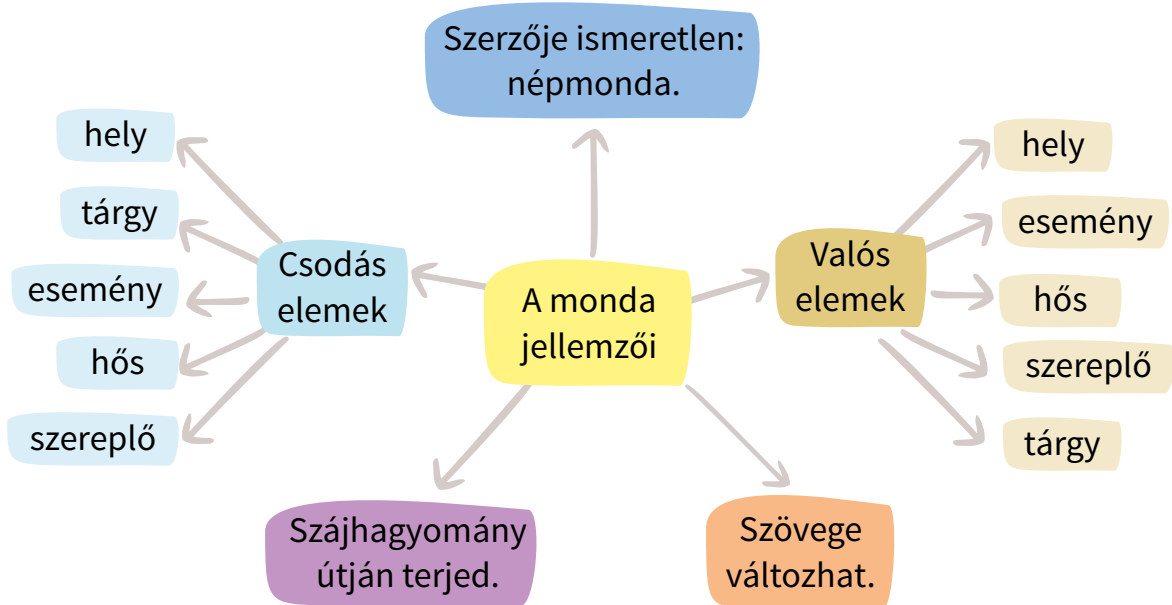
Árpád

Lehel

Botond

István

Imre

Andorás

IV. Béla

Nagy Lajos

Mátyás

MAGASZTOS KÖLTEMÉNYEK

Bizonyára te is tudod, hogy nemcsak a magyaroknak, hanem más népeknek, nemzeteknek is van himnusza.

Van bizony, mert minden nép, minden nemzet választott magának 1-2 évszázaddal ezelőtt egy olyan nemzeti dalt, amely az adott nép összetartozását, hazafias érzéseit jelképezi. Ünnepekkor, kiemelt fontosságú, rangos és ünnepélyes események alkalmával a himnusz zenéjét mindig eljátsszák, elénekelik. S hogy

miért pont himnusznak nevezik ezt a dalt? A görög eredetű szó dicsőítő éneket jelent. A himnusz eredetileg vallásos jellegű, Istent dicsőítő, őt magasztaló, hozzá segítségért fohászkodó, imaszerű egyházi ének volt a középkorban. Akkor még minden költeménynek volt szövege és dallama is. Ezek a vallásos himnuszok és a néphimnuszok – például a magyaroknál a Rákóczi-nóta – előzték meg a nemzeti himnuszokat.

A himnuszára minden nép gyermeke büszke, az is, aki esetleg nem tartozik egyik valláshoz sem. Mert a himnusz nemcsak Istent, de a hazát is dicsőítheti. Közösségi dal. Ahogy a családunkhoz ezer szállal kötődünk, olyan szorosan tartozunk a népünkhöz is.

Kölcsey Ferenc

Himnusz

A magyar nép zivataros századaiból¹

Isten, áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel;
Bal sors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt,
Mebűnhődte már e nép
A múltat s jövőndőt!

Őseinket felhozád
Kárpát szent bércére,
Általad nyert szép hazát
Bendegúznak² vére.
S merre zúgnak habjai
Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai
Felvirágozának.

Értünk Kunság mezein
Ért kalászt lengettél,
Tokaj szőlővesszein
Nektárt³ csepegtettél.
Zászlónk gyakran plántálád
Vad török sáncára,
S nyögte Mátyás bús hadát
Bécsnek büszke vára.

Hajh, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsújtád villámídat
Dörgő fellegedben,
Most rabló mongol nyilát
Zúgattad felettünk,
Majd töröktől rabigát
Vállainkra vettünk.

Hányszor zengett ajkain
Ozmán vad népének
Vert hadunk csonthalmain
Győzedelmi ének!
Hányszor támadt tenfiad
Szép hazám, kebledre,
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre⁵!

Bújt az üldözött, s felé
Kard nyúl barlangjában,
Szerte nézett s nem lelé
Honját a hazában,
Bércre hág és völgybe száll,
Bú s kétség mellette,
Vérözön lábainál,
S lángtenger felette.

Vár állott, most kőhalom,
Kedv s öröm röpkedtek,
Halálhörgés, siralom
Zajlik már helyettek.
S ah, szabadság nem virúl
A holtnak véréből,
Kínzó rabság könnye hull
Árvánk hő szeméből!

Szánd meg Isten a magyart
Kit vészek hányának,
Nyújts feléje védő kart
Tengerén kínjának.
Bal sors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt,
Mebűnhődte már e nép
A múltat s jövőndőt!

Cseke, 1823. január 22.

1 A költemény eredeti címe: Hymnus a' Magyar nép zivataros századaiból. A Himnusz írásmódjában Magyarország himnuszának hivatalos szövegét követjük, amely megtalálható a www.nemzetijelkepek.hu oldalon

2 Bendegúznak: hun fejedelemnek, Attila apjának

3 nektárt: a görög istenek halhatatlanságot adó italát

4 ozmán: török

5 hamvvedre: halottak hamvait tartalmazó urnája

Vörösmarty Mihály

Szózat

Hazádnak rendületlenül
Légy híve, ó magyar;
Bölcsőd az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar.

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élned, halnod kell.

Ez a föld, melyen annyiszor
Apáid vére folyt;
Ez, melyhez minden szent nevet
Egy ezredév csatolt.

Itt küzdenek honért a hős
Árpádnak hadai;
Itt törtek össze rabigát
Hunyadnak karjai.

Szabadság! itten hordozák
Véres zászlóidat,
S elhulltanak legjobbjaink
A hosszú harc alatt.

És annyi balszerencse közt,
Oly sok vizály után,
Megfogyva bár, de törve nem,
Él nemzet e hazán.

S népek hazája, nagy világ!
Hozzád bátran kiált:
„Egy ezredévi szenvedés
Kér éltet vagy halált!”

Az nem lehet, hogy annyi szív
Hiába onta vért,
S keservben annyi hű kebel
Szakadt meg a honért.

Az nem lehet, hogy ész, erő
És oly szent akarat
Hiába sorvadozzanak
Egy átoksúly alatt.

Még jöni kell, még jöni fog
Egy jobb kor, mely után
Buzgó imádság epedez
Százvezrek ajakán.

Vagy jöni fog, ha jöni kell,
A nagyszerű halál,
Hol a temetkezés fölött
Egy ország vérben áll.

S a sírt, hol nemzet súlyyed el,
Népek veszik körül,
S az ember millióinak
Szemében gyászköny ül.

Légy híve rendületlenül
Hazádnak, ó magyar;
Ez éltetőd, s ha elbukál,
Hantjával ez takar.

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élned, halnod kell.

1836

A márciusi ifjak

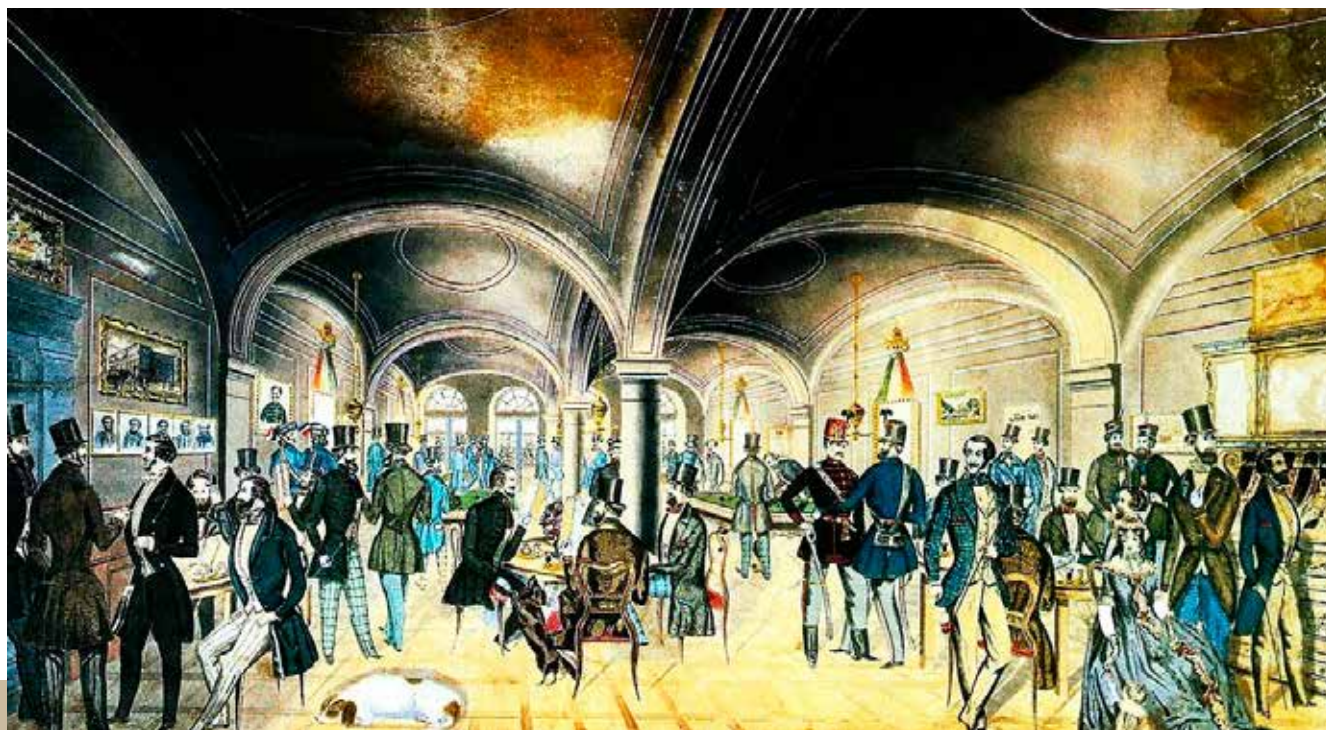
Az 1848. március 15-ei pesti forradalmat fiatal írók, egyetemi hallgatók, újságírók, ügyvédek kezdeményezték az osztrák elnyomók ellen. Vezetőik Petőfi Sándor, Vasvári Pál, Irányi Dániel, Irinyi József és Jókai Mór voltak.

Ezek a fiatal egyetemisták szinte az iskolapadokból kerültek az irodalmi vagy a politikai életbe. Kevesen voltak, elérték néhány kávéházi asztal körül, de szavukra sokan odafigyeltek, még többen olvasták írásaikat, Petőfi nevét és verseit pedig tízezrek ismerték.

Az ifjak azt tervezték, hogy a közelgő József-napi vásárkor, amikor sokan érkeznek vidékről is a fővárosba, tömeggyűlést szerveznek, amelyen aláírást gyűjtenek a reformok-újítások mellett. Ezért fogalmazták meg a 12 pontot, s erre a tervezett gyűlésre írta Petőfi a *Nemzeti dalt*.

A Pilvax kávéház

A gyors változásokat akaró fiatalok törzshelye a Pilvax kávéház volt. 1848. március 15-e reggelén is itt gyülekeztek.

Preisler József: A Pilvax kávéház

A márciusi ifjak körbejárták az egyetemeket, és a diákság csatlakozott hozzájuk...

Az egyre növekvő tömeg a Landerer–Heckenast [ejtsd: Hekenászt] nyomdához vonult, ahol lefoglalták az egyik nyomdagépet, és kinyomtatták a 12 pontot és a *Nemzeti dalt*. Ebben a nyomdában készült a Pesti Hírlap, az első modern magyar nyelvű újság – amelynek alapító szerkesztője Kossuth Lajos volt –, itt nyomtatták a Jókai Mór által szerkesztett *Életképek* (irodalmi divatlap) című magazint is, amely a Petőfi körül csoportosuló fiatalok lapja. A „márciusi ifjak” számára így nem volt ismeretlen a legjobban felszerelt pesti nyomda...

Amikor Petőfi a bécsi forradalom (Bécs Ausztria fővárosa) hírére március 15-én elszavalta a Pilvax kávéházban gyülekező fiatalok előtt a Nemzeti dalt, felgyorsultak az események, és Pesten is kitört a forradalom.

Petőfi Sándor

NEMZETI DAL

Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válasszatok!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Rabok voltunk mostanáig,
Kárhozottak ősapáink,
Kik szabadon éltek-haltak,
Szolgaföldben nem nyughatnak.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Sehonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Fényesebb a láncnál a kard,
Jobban ékesíti a kart,
És mi mégis láncot hordunk!
Ide veled, régi kardunk!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez;
Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Pest, 1848. március 13.

Mit kíván a magyar nemzet.

Legyen béke, szabadság és egyetértés.

1. Kivánjuk a' sajtó szabadságát, censura eltörlését.
2. Felelős ministeriumot Buda-Pesten.
3. Évenkinti országgyűlést Pesten.
4. Törvény előtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereg.
6. Közös teherviselés.
7. Urbéri viszonyok megszüntetése.
8. Esküdtszék. képviselő egyenlőség alapján.
9. Nemzeti Bank.
10. A' katonaság esküdjék meg az alkotmányra, magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a' külföldieket vigyék el tőlünk.
11. A' politikai statusfogyók szabadon bocsáttassanak.
12. Unio.

Egyenlőség, szabadság, testvériség!

A Nemzeti Múzeum előtt nagygyűlést tartottak...

A múzeum 1848 januárjában nyílt meg. A világon a negyedik olyan épület volt, amelyet valóban múzeumnak is terveztek. 1848 történelmi jelképpé tette ezt a helyet.

Március 15-én a délutáni órákban ugyanis itt gyülekezett a Táncsics Mihály kiszabadítására induló tömeg.

Rögtönzött nagygyűlést tartottak, ahol Jókai Mór felolvasta a 12 pontot, Petőfi Sándor pedig beszédet mondott. A gyűlésen tízezen zúgták Petőfi Sándor után az esküt: „Rabok tovább nem leszünk!”

A következő hónapokban a gyakori népgyűléseket is többnyire itt tartották.

Gyűlés 1848. március 15-én a Magyar Nemzeti Múzeum előtt

A tömeg a pesti városháza elé vonult...

Petőfi és társai a város vezetőitől követeléseik teljesítését várták. A városatyák alá is írták a fogalmazványukat.

Ezen a hajóhídon kelt át a tömeg Budára...

*Barabás Miklós:
A hajóhíd az épülő Lánchíd pilléreivel*

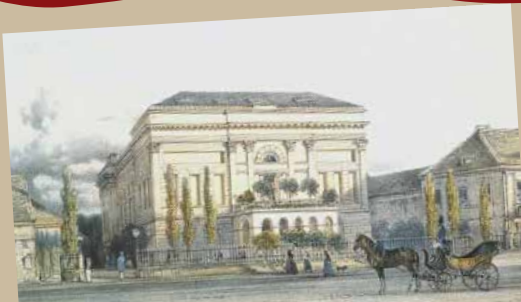
A tömeg az Egyetem térről Budán a Helytartótanács épületéhez vonult, és követelte, hogy bocsássák szabadon Tánicsics Mihályt, és engedélyezzék a magyar Nemzetőrség szervezését. A Helytartótanács urai engedtek a követelésnek.

Thorma János: Talpra magyar!

*Tánicsics Mihály kiszabadítása
a budai Vár helytartótanácsi
börtönéből...*

Franz Xaver Sandmann:
A Pesti Magyar Színház (1837)

Rohn Alajos: A Nemzeti Színház belseje (1845)

A forradalom estéje

A Nemzeti Színházban este a közönség kívánságára Katona József *Bánk bán* című darabját játszották.

A színház 1837. augusztus 22-én tartotta első előadását magyar nyelven. A Nemzeti Színház elnevezés 1840. augusztus 3-án került fel először a színlapokra. Ezzel a Nemzeti Múzeum és az Akadémia után létrejött a kultúra harmadik, országos szintű magyar intézménye.

1848. március 15-én a színház megváltoztatta a játékrendet, teljes kivilágítás mellett a **Bánk bán** játszották. A Budáról visszaérkezett tömeg azonban félbeszakította az előadást. Közkívánatra a *Nemzeti dal*, a *Himnusz* és a *Szózat* hangzott el. Az előadás végét követően az izgalmas nap csak lassan csendesedett el.

A MAGYAROK TÖRTÉNELME

Amikor a magyarok belovagoltak a Kárpát-medencébe, az egyik szekér mélyén üldögélt egy kislány, aki szerette a rózsavirágot.

Amikor a magyarok megkeresztelkedtek, jóllehet nem mindahányan, volt közöttük egy kislány, aki szerette a rózsavirágot. Ámen.

Amikor a tatárok gyilkolták a magyarokat, elbújt a nádasban és megmenekült egy kislány, aki szerette a rózsavirágot.

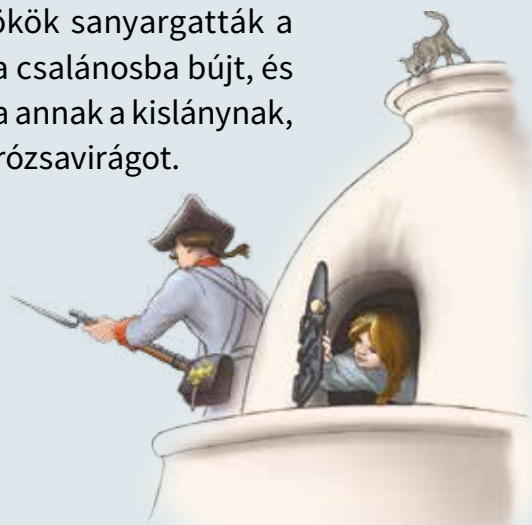

Amikor a törökök sanyargatták a magyarokat, a csalánosba bújt, és nem esett baja annak a kislánynak, aki szerette a rózsavirágot.

Amikor az osztrákok kaszabolták a magyarokat, elrejtőzött a kemencébe és megmenekült egy kislány, aki szerette a rózsavirágot.

És az a kislány ma is él.
És ma is szereti a rózsavirágot.

Darvasi László: A 3 emeletes mesekönyv,
A magyarok történelme, első rész – részlet

Mit gondolsz, miért egy kislány fűzi össze az időben nagyon távoli korokat?
Mit jelképez a rózsavirág szerinted?

Együtt jobb!

Harkály kopogj halkabban,
Folyó, folyjál lassabban!
Maradj ott az ablakban,
S hunyd le szemed!

Toronylakó gerle,
Könnyű tárgyak lelke,
Rövid nap jókedve,
Maradj velem!

Kiköltözöl a ködből,
Szárnyad szárazra dörgöl,
Dalod magába göngyöl,
Ringass engem!

Balázs Imre József: Varázsigék

Szádeli, az árva kisfiú rőzszeszedéssel tartja el magát, de minden vágya, hogy festő lehessen. Egyszer titokzatos öregember jár nála, és varázserejű aranyecsettel ajándékozza meg. Bármit is fest vele Szádeli, minden megelevenedik. Majomkával az utcán találkozott, és jó barátok lettek. Kókuszdiót festett neki, hogy ne éhezzen.

1. Ha lenne egy aranyecseted, mit festenél vele?
2. Képzeljétek magatokat az állatkertbe! Változzatok állatokká, majd alkossatok párokat, és mutassátok be, hogyan viselkednétek, ha egy ketrechen lennétek!

Majomka

Szádeli, a kisfiú, és a majomka nagyon összebarátkozott. Kint szaladgált Szádeli az udvaron, a kunyhó előtt, nyakán lovagoltatta Majomkát, és azt énekelte:

Jó majomka drága kincs,
jó majomnak párja nincs.

Majomka meg boldogan kapaszkodott a nyakába. Egyszer aztán esett az eső. De esett nagyon. Bent kucorogtak a kunyhóban, egyik a szalmazsák fejénél, másik a lábánál, és nem volt kedvük semmihez. Kint suhogott, suhogott az eső, mint a súlyos zab aratáskor, pergett, pergett a háztetőn.

– Figyelj csak – mondta egyszerre Majomka. – Mesélek valamit. – Szádeli fölült a szalmazsákon.

– Az úgy volt – kezdte Majomka –, hogy akkor mindig sütött a nap. Mert az délen volt, egy nagy-nagy pálmakertben. Minden csupa zöld volt és csupa arany a naptól, és néha vékony, barna emberek mentek át a pálmafák közt piros meg kék ruhában. A fülükben arany fülönfüggő lógott le a vállukig, a lábukon aranszandál, térdig fölötözve, keresztbe-kasul, mint egy aranyinda. S felettük, körülöttük hullám-

zott az a temérdek pálma meg mirtuszbokor, mintha átlát-
zó aranyoszöld tengerben úsznának tarka, ünnepélyes
halak. Nézttem őket sokáig, aztán egyszerre felkúsztam
a saját pálmafámra. Volt a ketrecemben egy külön kó-
kuszpálma, egyenesen a földből nőtt. Mert akkor én a
császári ketrecben laktam. Szádeli, te ugye árva vagy?

– Az.

– Hát én is. Sose ismertem a szüleimet. Én csak
erre a pálmakertre emlékszem meg a ketrecre. Mon-
dom, volt külön kókuszpálmám, de nekem mégsem
tetszett igazán. Különösen mert akkoriban egyedül
laktam. Még szólni sem tudtam senkihez, vagyis hát...
éppen erről akarok beszélni. A szomszéd ketrecben
lakott Párszandáta. Ugye, ki se lehet mondani a nevét?

Pár-szan-dá-ta. Én Párinak hívtam. Különben fekete párduc
volt, nagyon gögös. Csak járt körben a ketrecében, rám se nézett. Ha
éppen odatűzött a nap, látni lehetett, hogy a fekete párducon is vannak
foltok, fekete folt fekete irhán, mint kis, fekete bokrok az éjszakában.

– Milyen érdekes – mondtam neki illedelmesen –, rajtad is vannak
foltok! – Nem válaszolt. Én fent ültem egy ágon, gondoltam, nem hallja.
Meghintáztam magam, lejjebb ugrottam.

– Nem fáradsz el, ha mindig körbejársz? – kérdeztem.

Nem válaszolt. Megint nem válaszolt, egy kutya szót sem.

No, gondoltam, süsd meg magad. Elkezdtem vízimogyorót enni, an-
nak elég nagyocska héja van, azzal dobálóztam, feldobtam, elkaptam.
Egyszerre csak átrepült a mogyoróhéj a rácson, Pári képébe. De ne hidd,
hogy akartam, igazán... igazán véletlen volt. Erre Pári egyetlen ugrás-
sal ott termett a rács mellett, s akkorát ordított, hogy majd hanyatt
estem. Láttam azt az iszonyú, vörös torkát-ínyét, benne az óriás, sárga
fogakat. A szemfoga! Mint két kard, piros bársony közt. Odapenderül-
tem a pálmatörzs mögé, s reszketett a hangom, alig ismertem rá.

– De... de Pári, én csak egy kis majom vagyok – makogtam.

– Te! Te! – hörögte Pári, a szemében zöld fény csapott fel, mint jelző-
tűz a hegyen, aztán megperdült, hátat fordított, s a ketrec túlsó sarká-
ból köpte vissza a szót:

– Egy hitvány bundermajom!

Ami igaz, az igaz, én bunder vagyok, a majmok közt is incifinci. Meg
egy kicsit gyáva is vagyok. De azért nem kellett volna így ordítani velem.
Attól kezdve én félttem Páritól, nem is szóltam hozzá többé.

Akkor se, amikor Pári beteg lett.

Az volt a szokása, hogy minden alkonyatkor fölugrott a rácsra, megkapaszkodott, pedig neki az nem könnyű, morgott-hörgött magában, és kibámult a pálmák közé. Aztán valósággal leesett a rácsról, elterült a földön, s úgy maradt egész éjszaka, egész nap. Az ételét se ette. Végignyúlt a földön, nem emelintette a fejét sem. Egy éjszaka hallom, amint megszólal. Halkan beszélt, mintha dorombolna.

– Majom – mondta. – Szólj egy szót, majom.

Én féltem, reszkettem, még jobban összekucorodtam egy pálmalevél mögött, de nem válaszoltam egy szót sem. Ő megint csak kezdte.

– Hallod, te bundermajom! – mondta hangosabban. – Egyetlen szót szólj hozzám. Sötét van. Magunk vagyunk.

Nem válaszoltam.

Aztán mégis mondtam annyit:

– Én csak egy kis majom vagyok. Én nem akarok a Kés meg a Vés közé kerülni.

– Mi az a Kés meg a Vés?

– A két szemfogad.

Erre visszajött a fejét a földre, és nem szólt többet. Én se.

Persze az örök is észrevették, hogy Pári beteg. Úgy gondolták, ketrecbetegsége van. A magánytól meg a ketrectől. Be is tettek mellé két gepárdot.

A két gepárd eleinte a ketrec sarkában kushadt, onnan nézték Párit. Különösen akkor nézték, amikor enni kapott, rettentő nagy húsdarabokat. Őket külön etették. Aztán rájöttek, hogy amikor Pári alszik, elszedhetik a maradékot.

Később már előre lemarták a hús felét, mert Pári csak feküdt, oda se nézett, talán aludt akkor is. És egyre soványabb lett.

De, bevallom, erre én nem nagyon figyeltem. Mert tudod, milyen a ketrec? Páriék előtt csak párhuzamos rács volt, de előttem rézháló is. Mivelhogy én kicsi vagyok. De éppen mert kicsi vagyok, ki törődik azzal, ha naphosszat ott ülök a rézháló előtt, és kapirgálom a földet? Nekem kicsi a fogam, kicsi a kezem, és rettentően félek. De azért addig-addig ástam, amíg a földben elértem a drótháló végéig. Mi lenne, ha alávájnám a ketrecet? Csak egy kis darabon. Csak annyira, hogy kiszakoljam magam rajta. Ástam egy nap, ástam két nap – harmadnap beleütköztem egy kőbe. Jaj, milyen nagy kő volt az, milyen nehéz kő! Átöleltem a kókuszpálmát, és csak ültem egész nap. Hát, amint nekitámasztom a fejem a törzsének, egyszerre csak észrevettem, hogy milyen

is a pálma. Láttam én azt milliószor, de csak most gondoltam bele. Az a törzs pikkelyes is volt, meg szakállas is. Ha most egy nagy pikkelyt lehasítanék, akkor... Mindjárt elkezdtem feszegetni az egyiket. Fájt a körmöm, fájt a karom, s féltem, rettentő féltem, hogy észreveszik, mert tudod, én gyáva vagyok. Akkor jött az úton egy arany fülönfüggős, bíborruhás ember. Erre én előreugrottam, fölmásztam a fára, hintáztam az ágon, ettem, lármáztam, csak hogy észre ne vegyen semmit. Azt mondta:

– Kedves majom. – S elment.

Rohantam vissza a pikkelyt feszegetni. Így ment ez egész nap. Alkonyatkor kezemben volt a pikkely. Alighogy az utolsó szilánkot is eltörtem, ami a fához kötötte, rettentő ordítás hallatszott a szomszédból. Megijedtem, bújtam a lomb közé. A két gepárd veszekedett Pári ételén. Most láttam csak, hogy már az egészszet elmarják. Amint ott sűrögtek, az egyik nekidúlt a párducnak, az meg hirtelen fölemelkedett fektéből, és pofon legyintette. Odarepült a társához. Akkor nem szóltak semmit. De hallom ám éjszaka a morgó suttogásukat:

– Hajnalban – mondta az egyik.

– Hajnalban – felelte a másik. Azzal csend lett. Csak a pálmafák zúgtak a kertben, csak egy páva rikoltott. Meg én neszeztam a ketrec alján. Mert mondanom se kell: egész éjszaka túrtam a földet a kő körül a pikkellyel – erős szerszám volt. De hát ki törődött velem?

Pitymallat felé egyszer abba hagytam a munkát. Aztán nem is kezdtem újra, mert valami neszt hallottam a szomszédból. Tudod te, milyen az, amikor egy gepárd hasa súrolja a földet? Olyan csöndes, pici nesz, mintha kígyó siklana téglán. Fölemelkedtem. Abban a szempillantásban láttam átvágódni a levegőn két fekete foltot. És föl harsant az ordítás, de úgy, hogy a környék beleremegett. A két gepárd ugrott rá Párirra,

egy a fejére, egy a gerincére. Pári aludt. A gepárdharapásra ébredt, föl-dobta magát, és ordított. Összegabalyodtak.

Én persze félttem, lapultam, úgyhogy a hasam is belefájdukt. Aztán mégse tetszett nekem ez a dolog, fölvettem egy kókuszdiót, s amennyire a félsötétben láttam, megcéloztam az egyik gepárdot. Pári már félig el-nyúlt a földön, a gepárd a torkán. Megcéloztam, mondom, s hiába resz-kegett a kezem a félelemtől, jól kupán vágtam a kókuszdióval. Hörgött, bömbölt a gepárd, erre megint fölvettem egy kókuszdiót, s megdobtam a másikat. Pári valahogy feltápászkodott, és most kezdett csak igazán verekedni, én meg hajigáltam tovább a kókuszdiót. De már jöttek is az örök, rohantak fáklyákkal, nagy rézdorongokkal, bezúrták a ketrecaj-tót, óriás fémhálót dobtak a gepárdokra, úgy húzták ki őket a ketrecből. Pári ott feküdt, sebesülten.

És én szerencsétlen! Akkor vettem észre, hogy a nagy hajigálásban a pálmapiykkelyt is átdobtam a szomszéd ketreche! Lassan hajnalodott. Odalopóztam a szomszéd rácshoz. Világosan láttam a pikkelyt a földön. De ott láttam Párit is, hiába volt sebesült – ettől a mancsból elég egy le-gyintés. Megfogtam a rácsot, átdugtam a fejem – persze hogy átfértem. Kicsi vagyok.

Majom nem osont még halkabban, mint én abban a hajnali ketrec-ben. Már kezemben volt a pikkely, amikor fölnéztem. S láttam a pár-ducketrec rácsát feketén, amint belevágódik a piros, hajnali égbe. De ez a rács RITKA volt.

RITKA RÁCS

Mintha ez lett volna az égre írva. Mármint ritka volt nekem. Párduc-nak dehogyis. Csakhogy a RITKA RÁCS előtt ott feküdt a PÁRDUC. Most másszak át egy fekete párducon? Én? Egy kétarasnyi bunder majom?

Akkor megmozdult Pári. Úgy megijedtem, hogy moccani se tudtam.

Felém fordította a fejét, rám villant a sárga szeme. Nekem akkor semmi se jutott eszembe.

– Jó reggelt – makogtam végre.

– Jó reggelt – mondta Pári. – A pálmapikkelyt keresed?

Nekem erre leesett az állam a csodálkozástól.

– Én... én csak egy kis majom vagyok – nyöszörögtem. – Én gyáva vagyok.

– Úgy – mondta Pári, és fölemelkedett a két mellső lábára. – Úgy. Kiásod a ketreced földjét. Átjössz a ketrecembe. És gepárdokat hajigálsz.

Erre nem szóltam semmit. Pári csak nézett rám. A torkából szivárgott a vér, csapzott volt a fekete foltos irhája.

– Nélküled már nem élnék – mondta végre. – No, ugorj a fejemre.

A fejére? Mármint én ugorjak a fejére? Gondolhatod, hogy reszkettem. De mit cifrázom a szót? Ráugrottam a fejére. Ő meg fölemelt, odaemelt a rácshoz.

– Isten veled – szólt utánam. – Sok szerencsét, bundermajom.

Én akkor már messze jártam. Ugráltam, dobtam magam pálmáról pálmára, s legszívesebben rikoltoztam volna, de azt azért nem mertem. Mert hiszen, tudod, egy kicsit gyáva vagyok.

Így szöktem meg a császári ketrecből – mondta Majomka.

Szádeli akkor föl pattant a szalmazsákról.

– No látod! – kiáltotta. – Igaza van az éneknek! – S azzal gyorsan a nyakába kapta Majomkát, s föl-le ugrált vele, amennyire fért a kunyhóban, és megint csak énekelte:

Jó majomka drága kincs,
jó majomnak párja nincs.

Nemes Nagy Ágnes: Az aranyecset – részlet

Illusztrációk: Schall Eszter

3. Miért félt Majomka Páritól?

4. Hogyan mesélné el Pári ugyanezt a történetet?

5. Játsszátok el a történetet!

Curriculum vitae

Magyarországon minden évben a költészet napját április 11-én, József Attila születésnapján ünnepeljük. Országszerte sok településen, színházakban, könyvtárakban, művelődési házakban rendeznek irodalmi programokat.

1. A **curriculum vitae** (kurrikulum vité) latin eredetű kifejezés, önéletrajzt jelent. Olvasd el az alábbi részletet József Attila önéletrajzából!

Curriculum vitae

1905-ben születtem, Budapesten, görögkeleti vallású vagyok. Apám – néhai József Áron – három esztendő koromban kivándorolt, engem pedig az Országos Gyermekvédő Liga Öcsödre adott nevelőszülőkhöz. Itt éltem hétéves koromig, már ekkor dolgoztam, mint általában a falusi szegénygyerekek – disznópásztorkodtam. Hét esztendő koromban anyám – néhai Pöcze Borbála – visszahozott Budapestre s beiratott az elemi iskola II. osztályába. Anyám mosással és takarítással tartott el bennünket, engem és két nővéremet. Házaknál dolgozott, odajárt reggeltől estig s én szülői felügyelet nélkül iskolát kerültem, csibészkedtem. A harmadikos olvasókönyvben azonban érdekes történeteket találtam Attila királyról és rávettem magam az olvasásra. Nem csupán azért érdekeltek a hun királyról szóló mesék, mert az én nevem is Attila, hanem azért is, mert Öcsödön nevelőszüleim Pistának hívtak. A szomszédokkal való tanácskozás után a fülem hallatára megállapították, hogy Attila név nincsen. Ez nagyon megdöbbenett, úgy éreztem, hogy a létezésemet vonták kétségbe. Az Attila királyról szóló mesék fölfedezése azt hiszem, döntően hatott ettől kezdve minden törekvésemre, végső soron talán ez az élményem vezetett el az irodalomhoz, ez az élmény tett gondolkodóvá, olyan emberré, aki meghallgatja mások véleményét, de magában fölülvizsgálja; azzá, aki hallgat a Pista névre, míg be nem igazolódik az, amit ő maga gondol, hogy Attilának hívják.

Kilencéves koromban kitört a világháború, egyre rosszabbul ment a sorunk. Kivettem a részemet az üzletek előtt való álldogálásokból – volt úgy, hogy este kilenc órakor odaálltam az élelmiszerüzem előtt várakozó sorba és reggel fél nyolckor, mikor már sorra kerültem volna, jelentették ki az orrom előtt, hogy nincs több zsír. Úgy segítettem anyám-

nak, ahogyan tudtam. Vízet árultam a Világ moziban. Fát és szenet loptam a Ferencvárosi pályaudvarról, hogy legyen fűtenivalónk. Színes papírforgókat csináltam és árusítottam a jobb sorsban élő gyerekeknek. Kosarakat, csomagokat hordtam a vásárcsarnokban stb. 1918 nyarán Abbáziában üdültem a Károly király-féle gyermeknyaraltatási akció jóvoltából. Anyám már betegeskedett, méhdaganata támadt s ekkor én magam jelentkeztem a Gyermekvédő Ligánál – így rövid időre Monorra kerültem. Visszatérvén Budapestre újságot árultam, bélyegekkel, majd kék, fehér és postapénzzel kereskedtem, mint egy kis bankár. A román megszállás alatt kenyeresfiú voltam az Emke kávéházban. Közben – öt elemi elvégzése után – polgári iskolába jártam.

1919 karácsonyán meghalt anyám.

József Attila

2. Miért nevelte egyedül a költőt az édesanyja?
3. Hogyan tartotta el a költőt és testvéreit az édesanyjuk?
4. Mi mindennel segített édesanyjának József Attila?
5. Számold ki, hány éves volt a költő, amikor meghalt az édesanyja!
6. Nehéz gyermekkorát örökítette meg Kedves Jocó! című versében, melyet 11 éves kora környékén írt. Ez volt az első költeménye. Szöveghűen közöljük!

Kedves Jocó!

1. ső strófa

De szeretnék gazdag lenni,
Egyszer libasültet enni,
Jó ruhába járni kelni,
S öt forintér kuglert venni.

2. strófa

Mig a cukrot szopogatnám,
Uj ruhámat mutogatnám,
Dicsekednék fűnek fának,
Mi jó dolga van Attilának.

1916–1917[?]

- a) Milyen kívánságokról szól a vers?
- b) Miről árulkodnak ezek a kívánságok?

Mama

Már egy hete csak a mamára
gondolok mindig, meg-megállva.
Nyikorgó kosárral ölében,
ment a padlásra, ment serényen.

Én még őszinte ember voltam,
ordítottam, toporzékoltam.
Hagyja a dagadt ruhát másra.
Engem vigyen föl a padlásra.

Csak ment és teregetett némán,
nem szidott, nem is nézett énrám
s a ruhák fényesen, suhogva,
keringtek, szálltak a magosba.

Nem nyafognék, de most már késő,
most látom, milyen óriás ő –
szürke haja lebben az égen,
kékítőt old az ég vizében.

1934. október

- 7.** Csoportokban beszéljétek meg, hogyan mostak régen az emberek! Miben különbözik ez attól, ahogy ma mosnak? Segítenek a képek.

8. Csoportokban készítetek rövid jelenetet, amelyben az alábbi párbeszéd is szerepel!

- Anyu, játsszunk!
- Most nem érek rá.

9. Beszélgetsetek az olvasott szövegek és a képek alapján József Attiláról!

József Attila

József Attila

Attila, Jolán, Etus és a mama

József Áronné

Pócze Borbála

Mezey Katalin
**Madarak
röpülése**

A CINKE
úgy repül,
ahogy a víz színén
szökken a kő.
Minden szárny-ütésére
finoman megpendül
a levegő.

A RIGÓ
mint az árnyék
libben a kerítésre.
Szárnyait összezárva
lendületét leinti,
ahogy a karmester
egyetlen mozdulattal
az utolsó akkordot
lecsöndesíti.

A PACSIRTA
remegve
száll följebb, egyre följebb,
mintha légszomj emelné
magasabb légterekbe.
De hogyha fuldokolna,
közben miért dalolna?

A VARJAK
mint az árnyak,
fekete hóesésként
egyszer csak itt kerengnek.
Valahol elhamvadt tűz
S füttyörészve áll odább.

József Attila
Perc

Dalol a madársereg,
Hogy az erdő zeng belé,
Maszatos parasztgyerek
Inal a folyó felé.

A Nap is süt melegen,
Tüzesíti a leget,
Nem is látni az egen
Pici keskeny felleget.

A parasztgyerek hevül,
A folyóparton ledül,
Homokon gurul tovább,

Kavicsot fog, jó lapost,
A folyóba dobja most
S füttyörészve áll odább.

Lackfi János
Szerelmem

Szerelmes vagyok Lacikába,
már harmadnapja nem eszem,
ő lesz a férjem nemsokára,
kár, hogy nem látom sohasem.

Jót játszottunk az óvodában,
épp a legutolsó napon,
de most más iskolába járunk,
határozottan fájlalom.

Párnám alatt a csoportfénykép,
rajta mosolyog Lacika,
nem tudom a nevét, se címét,
mégsem felejttem el soha.

Egyszer megnövök, bizonyisten,
ő addig szépen várni fog,
a fényképről lependerítem,
és a nyakába borulok.

Takács Zsuzsa
Szeretik egymást

Az erkélyen a muskátlik közé
anyám paradicsomot is ültetett,
de nem akartak érni a kicsi, zöld gumók.
Erre vett a piacon egy fél kiló,
méregdrága, piros paradicsomot.
A legszebbet kivitte megmutatni,
„Ilyenek legyetek!” így szólt a gumóknak.
Apám nevetett, úgy néztek egymásra,
mint a szerelmesek.

Szabó T. Anna
Szélkalap

Viszi a szél a kalapom!
Forog, repül a szélkalap.
(miért hiányzol most nagyon?
egy órája, hogy láttalak.)
Viszi a szél a kalapom,
a szélkalap forog, repül!
(Most megint nagyon messze vagy,
én pedig nagyon egyedül.)

Radnóti Miklós
Erdő

A lomb közt arany kard,
Napfény zuhant át.
Megsebzett egy fatörzset,
s az halkán sírni kezdett
aranylófényű gyantát.

Petőfi Sándor

A bánat? egy nagy óceán

A bánat? egy nagy óceán.
S az öröm?
Az óceán kis gyöngye. Talán,
Mire fölhozom, össze is töröm.

Baley Endre

Túl a Dunán

Paloznaki kalóznak
mindegy, merre hajóznak,
szélcsend, vihar se korlát,
feszülnek a vitorlák.

Velencei kemence
sose kerül Gemencre,
nem engedné meg a pék
senkinek, hogy elvigyék.

A darányi daráznak
varázslat a garázslak,
duruzs-darázs mind harács,
ha van lekváros kalács.

A harkányi harkályra
haragszik a mamája,
tarka farkú madárnak
nem kell a szép madárlak.

Kiss Ottó

Reggel

A bánatból és a szomorúságból
ugyanolyan könnyen lehet átlépni
az örömbe és a jókedvbe,
mint ahogy az éjszakából reggel lesz.
És ugyanilyen könnyen lehet
megszeretni azokat az embereket is,
akiket azelőtt még nem szerettünk annyira.

Zalán Tibor

Szitakötő

Bujdosik a hang a nádban,
elnyeli a hajnal.
Szólongatlak Szitakötő
szelíden, haraggal.

Megköti a hold a lovát
sarkcsillag karóhoz,
vízparketten tavirózsa
vadkacsának bókol.

Bujdosik a Szitakötőm,
nádon csillan szárnya.
Vízi király sikló-szánja
útra készen várja.

Ijjas Tamás

Róka

Álmomba belopódzott egy róka,
farka lobogott, mint a láng, szájából
valami kisállat lógott, hervadtan nézett
rám, hervadtabban, mint a vázában
az anyák napi rózsa. Nagyon féltem,
És nagyon szerettem volna megsimogatni.
Aztán anyu felébresztett, mert felébresztettem,
ahogy álmomban felsírtam. Belekapaszkodtam
vörös hálóingjébe, és már ébren zokogtam,
mert tudtam, nem találok vissza egyedül
abba a kertbe, ahol megsimogathatom,
amitől félek.

Kiss Judit Ágnes

Szörnyszomszéd

Szörny van a szomszéd szobában,
Minden éjjel hallom,
Ahogy hördül, ahogy mordul,
Kaparász az ajtón.

Nagyi szerint nem szörny az, csak
Böbe néni horkol,
Ő nappal is mindig morcos,
Mindenért letorkoll.

Nagyi ezt csak azért mondja
Nekem, hogy ne féljek,
De titokban ő is retteg,
Úgy indul az éjnek,

Minden villanyt leolt, nem mer
Pisilni se menni,
Hadd higgye a szörnyeteg, hogy
Nincs is itthon senki.

Böbe néni a szörny anyja,
Babusgatja lágyan,
Amíg a szörny lassan hízik
A szomszéd szobában.

GRRR

GRRR

GRRR GRRR

Ismered a fűszernövényeket? Tudod, hogy mire jó a rozmaring, a majoranna, a citromfű, a zsálya, a menta? Gyere velünk a képzeletbeli piacra, és nézz körül, még mi mindent árulnak itt!

1. Fűben, fában orvosság, tartja a közmondás. Még milyen mondásokat ismertek, amelyekben növények szerepelnek?

Piac

Marika néniéknél csütörtökön már minden a pénteki piacról szól. Tegnap, amikor megérkeztünk a gátról, össze volt készítve a kosarakba a tojás, a vaj, a zöldségek, az alma. Abban kellett csak segítenünk, hogy vacsora után a fűszercsokrokat megkössük. Alkonyatkor szedtük, hogy reggelre ne hervadjanak el. Egy éve van az istálló mögött a fűszerkert. Emlékszem, amikor tavaly húsvétkor itt voltunk, anya és apa segített kitalálni, hogy milyen növények legyenek benne. Jancsi bácsi kővel rakta be az ágyásokat. Külön körben van a rozmaring, a majoranna, a lestyán, a menta, a citromfű és a zsálya. Olyan illatot árasztanak, hogy azt mondtam Kismarinak, amikor szedtük, hogy legszívesebben egy fűszerkert közepébe költöznék! Erre Kismari kitalálta, hogy fonjunk magunknak fűszerkoszorút, és akkor állandóan jó illatunk lesz. Fontunk is. Csodaszép lett mind a kettő. Egy koszorúban nagyon jól látszik, hogy hányféle zöld van a világon! A zsálya ezüst-zöld, a majoranna méregzöld, a citromfű meg, na? Milyen is lehetne? Mint a fű! Ráadásul a zsálya és a rozmaring épp virágzik. A zsálya virága lila, a rozmaringé meg picit fehér.

Marika néni egy vödör vízbe tette a csokrokat, és azt mondta, hogy ezt mi fogjuk árulni, mert olyan ügyesek voltunk a petrezselyemmel a múlt héten. És hogy szerinte a koszorút is a fejünkre tehetjük, ha szeretnénk. Hát persze, hogy szerettük volna! Kisjancsi szerint ez gáz, de Gergőke azt mondta, olyanok vagyunk, mint két királylány, és hogy ő majd megvéd bennünket, ha esetleg jönne a piacon egy sárkány. A sárkány nem jött, de a viccelődő bácsi igen, és persze megint szóba hozta a menyasszonyságot, azt mondta, látja a koszorúkon, hogy már nagyon készülődünk az esküvőre, meg hogy milyen dolgos menyecskék vagyunk, hogy még koszorúban is dolgozunk. Lehet, hogy azt hitte a bácsi, hogy ez vicces, de én fálnak megyek az ilyen bácsiktól.

A fűszereket sokan megnézték, és meg is szagolgatták, de a legtöbben megkérdezték, hogy melyik mire való. Na, erre se Kismari, se én nem tudtuk a választ, csak kérdeztük Marika nénit, aki alig győzött ide-oda kapkodni, és közben magyarázta, hogy a lestyán a húslevesbe, a rozmaring a kacsza hasába sütéskor, de a sült krumplira is nagyon jó. De egy óra múlva már mi is tudtuk Kismarival, hogy a citromfűtől nagyon finom lesz a gyümölcsleves is, meg a sült hal is, a zsályát a csirkecomb alá kell tűzdelni, megszáritva pedig köhögés elleni teának való. A végére annyira megszerettem a fűszereket, hogy elhatároztam, nemcsak állatorvos leszek, hanem fűszerkertész is. Kismarival megbeszéltük, hogy lesz egy tanyánk, ahol csupa különleges növényt fogunk ültetni. És ott nemcsak tyúkok és tehenek lesznek majd, hanem zsiráfok, prérikutyák és majmok is. Kisjancsi, aki az almaárusításban segített Marika néninek, azt mondta, hogy ez nagyon gyagya ötlet, mert a zsiráfok le fogják legelni az almafákat. De megmondtuk neki, hogy ez nem olyan nagy baj, mivel nem almaárusok akarunk lenni. A végén majdnem összevesztünk, de Marika néni azt mondta, szerinte ráérünk ezzel a veszekedéssel még húsz évet várni, inkább segítsünk összepakolni. Úgy eltelt az idő, hogy észre sem vettük, és már indultunk is haza.

Délután megint fürödtünk, és hazafelé, a régi istállónál találtam a porban egy rozsdás patkót. Biztos nagyon régi, mert félig már be volt szorulva a földbe, és csak véletlenül vettem észre. Kifli segített kipiszkálni egy szöggel. Azt mondta, tegyem el, mert ez nagy kincs, neki is van egy ilyen régi, ő is itt találta. Azt is mondta, hogy ebben az istállóban már vagy ötven éve nincsenek lovak, ezt a nagyapjától tudja, aki gyerekkorában még dolgozott az istállóban. Most itt van a patkó, jól lesikáltam róla homokkal a rozsdát, és úgy döntöttem, Janónak fogom ajándékozni, biztos örül majd.

Kifli vacsora előtt eljött hozzánk, és megkérdezte, nincs-e kedvünk holnap este fölmenni a hegyre szalonnát sütni, jönne Béla, Terka és Rozi is. Aztán Jancsi bácsinak is nagy kedve lett, és kijelentette, hogy mindannyian fölme gyünk, csak megvárjuk, hogy Panni hazaérjen Béla bácsival a legelőről. Csapunk egy görbe estét, mindenkire ráfér, és vásárnap már úg yis megjönnek értem anyáék. Jó kis búcsúmultság lesz tüzet rakni.

Úúúúgy várom, hogy holnap este legyen!

Molnár Krisztina Rita: Kréta-rajz – részlet

2. Gyűjtsd ki a napló-részletből, milyen növényekről olvastál!

A titkos menedék

Volt már veled olyan, hogy szeretted volna egyedül lenni, kicsit elbújni mások szeme elől? Milyen jó néha elvonulni egy csendes zugba, ahol senki sem zavar! Ugye te is szeretsz olykor megpihenni egy bokor tövében vagy fa tetején?

1. Van-e olyan kedvenc helyetek, ahova szerettek elvonulni? Csoportokban mutassátok be egymásnak, milyen ez a hely!
2. A cím alapján következtess arra, hogy milyen élményről szólhat az alábbi elbeszélés!

A titkos menedék

Bizony, én már elég rég voltam gyerek. Egészen más világ volt még akkor: nagy, tárcsás készülékekkel telefonáltunk, szombaton is kellett járni iskolába, és nagyon kevés rajzfilm volt a tévében. Sok-sok könyvem volt, de kevés játékom. Társasházban laktunk, és közös szobám volt az öcsémmel.

Találjátok ki, mire vágytam a legjobban! Nem játéokra, hanem egy saját zugra. Nem bántam volna én, akármilyen picike is, csak az enyém legyen, ne kelljen megosztani senkivel. Önző voltam, bizony; de legalább nem voltam kapzsi: én csak egyedüllétre vágytam, egy kis kuckóra, amiben nincs se zaj, se kérés, se követelés, se parancs, és persze házi feladat sem – ahol nyugodtan gondolkodhatok bármin, és addig maradhatok, ameddig csak kedvem tartja.

Sokat álmodoztam erről: elképzelttem egy üres, kristályosan csillogó sóbányát, amit izgalmas kalandok közt felfedezek; vagy egy titkos, föld alatti cseppkőbarlangot, amelyben sekély, meleg vizű tó rejtőzik – milyen jó is lenne gyertyafénynél ringatózni azon a tiszta és langyos vízen, ahol nem zavarhat meg senki! Lombházat is elképzelttem, vagy puha levelekkel kipárnázott faodút – kedvemre alhatnék benne madárdalban és lombsuhogásban. Olyan üregekről ábrándoztam, ahol sárgán és lágyan dereng a fény (ki is próbáltam mindjárt a pokróc alatt), és ahol épphogy elférek, mégis jól érzem magam.

Ma is sokat gondolok erre a képzelt kuckóra. Kell egy titkos tér ebben a gyors és csillogó-villogó világban, hiszen a kinti zajok mindenhová

betolakodnak, mindig zúgnak és bömbölnek az autórádiók, a reklámok, a mobilok, a motorok, a hírek, a riasztók meg a számítógépek, csörömpölnek a villamosok, búgnak a buszok, kattognak a vonatok, surrognak a metrók, és mindenhol olcsó tinglitangli szól. Szitál a gagyogó muzsika, mint az őszi eső, habzik és bugyborog, mint a csatorna, ömlik, mint a ragacsos limonádé, puffog a fülhallgatókban, kuffog a kocsikban, csorog a hipermarketek polcai közt, tocsog a vendéglőkben, és nem engedi, hogy meghalljuk a saját csendünket, és a csendben a dallamot, azt az éneket, ami a szívünkből szól, és úgy a sajátunk, hogy mindenkié.

A világ persze ma is tele van csodákkal. Igen, az ember gyártotta dolgok is izgalmasak: a kütyük, a masinák, a ketyerék, a robotok, a szerkentyűk meg a készülékek, és persze a filmek meg a játékok, az a sok mindenféle, amit a szórakoztatásunkra kitaláltak; de a legérdekesebb és a legeslegtitokzatosabb mégis a természet világa, ami körülvesz. Szerintem azt is kitalálta valaki – de nemcsak nekünk, hanem a halaknak, a madaraknak, a cápáknak, a bálnáknak, a békáknak, a répáknak, a füveknek és a rügyeknek, meg mindenféle titokzatos ügyeknek, amelyek nélkülünk is működnek és nélkülünk is élnek, mind épek és szépek, peregnek, mint a képek, saját ritmusa, saját gusztusa, saját dallama, saját hajlama van mindegyiknek.

Saját kuckó vagy saját barlang helyett most saját kertem van, ahol kedvemre vizsgálhatom ezeket a csodákat. Naponta nézhetem, hogyan kunkorodik elő a magokból a csíra; a hagymákból – mint lassított rakétakilövés – előtör a levél, a szár, és aztán az áramvonalas formájú tulipánbimbó. Figyelhetem az avarban kutató rigót, a pompásan megtervezett tüskés védekezőgépet: a sünt; bámulhatom a földbe fúródott, hegyes, pici fűmagokból ég fele nyújtózó, vékony, zöld lándzsákat, és a kemény cseresznyemagokat diribdarabra törő lágy csírákat;

vagy tapogathatom a fenyők ragacsos rügyeit. Nem a saját birodalmam ez: itt minden állat és növény magának él, de engem is elfogad. Engedi, hogy nézzem a téltavasznjárósz szédítő körforgását. Körülvesz csenddel és lassú suhogással; megszítja velem madaraink énekét.

A kert még a kuckónál is jobb. És az a legszebb, hogy mindenkinek lehet saját kertje, még annak is, akinek csak egy cserép földje vagy egy virágládája van, amit beültethet. Magmanók, virágtündérek, illatszellemelek lakják azt is; meg egészen kicsi, szinte láthatatlan bogarak. Akinek nincs ideje növényekkel bíbelődni, ültetni, öntözni, gyógyítani, az készíthet magának kőkertet egy dobozban: a kavicsok is éppolyan érdekesek és sokfélék, mint a növények, ráadásul jól tudnak titkot tartani. Aki pedig még köveket sem akar, az rajzoljon magának egy kertet. És aki még erre sem hajlandó: az csukja be a szemét, és képzeljen magának egyet.

Látjátok a fákat? Érzitek a fű szagát? Halljátok a csendet? A madárdalt? Megvan? Kész? Akkor kinyithatjátok a szemeteket: már van egy saját titkos kertetek. Ezt nem veheti el tőletek soha senki.

Szabó T. Anna

3. Miért vágyott saját zugra a mesélő?

4. Szerinted mit kell azon érteni, hogy „Kell egy titkos tér ebben a gyors és csillogó világban”?

5. Mi a véleményetek arról, hogy a természet világa izgalmasabb, mint az ember gyártotta dolgok? Csoportokban gyűjtsetek érveket mindkettő mellett és ellen!

6. Mit szeretett volna régen a mesélő? Ezzel szemben mivel rendelkezik a jelenben?

7. Szerinted is jobb egy kert, mint egy kuckó? Te melyikbe bújnál el szívesebben és miért?

8. Miféle kertek fordulnak elő a szövegben? Te melyiket választanád? Választásodat indokold is!

9. Olvasd el újra a szöveg utolsó két mondatát! Magyarázd el, hogy kell érteni!

Találkoztál már morcos öregasszonnyal? Ismersz olyan embert, aki mindenkire haragszik? Baja-tenger Mérge-sok a mesében éppen ilyen! De vajon mi a gyógyír erre a betegségre?

1. Van-e olyan játékod vagy emléktárgyad, amit a legjobban szeretsz? Csoportokban mutassátok be egymásnak ezt a tárgyat!
2. Csoportokban gyűjtsetek ismert mesékből olyan eseményeket, amikor valamelyik szereplő átváltozik!
3. Olvasd el a mese címét! Mit gondolsz, mire használják a levélnehezéket?

A levélnehezék

A lakótelepen, egy lapostetős ház, a legszürkébb háromemeletes földszintjén élt egy szegény asszony, Baja-tenger Mérge-sok, akinek se kutyája, se macskája, se egy incifinci egere, se egy szentjánosbogara, de még egy vacak mobiltelefonja sem volt. Nem volt akit felhívjon, nem volt, aki rápittyegjen, sms-t küldjön neki. Nem szeretett senkit. Őt sem szerette senki. Baja-tenger Mérge-sok, ahogy a mosolya-nincs, cérnaszájú, ráncos homlokú asszonyt a környékeliek nevezték, görbén nézett minden gazdás és gazdátlan négy lábúra. Na és a madarak? Összevont szemöldökkel jött-ment, haragudott darura, gólyára, bölömbikára. Verebet, rigót nem tűrt meg a párkányon: hess! Az a szó, hogy gilice, hogy cinke, hogy csíz, hiányzott a szótárából, véletlen se jött a szájára.

Lakott abban a házban, közvetlenül Mérge-sok papírplafonú konyhája fölött hét eleven manó. A manók naphosszat csiszogtak-csoszogtak, kipegetek-kopogtak, kanalat csörgettek, poharat koccantottak, diót törtek, mákgubót roppantottak, egyszóval reggeltől estig bosszantották az alattuk lakót. Pedig ők igazán mindent megtettek, hogy ne zavarjanak senkit. Zoknit húztak a papucsukra, kenyérhéjjal kanalazták a déli levest, pohár helyett kókuszkehelyből itták a limonádét, diót nem törtek, s éjszakánként mezítláb álmodtak. De hát Mérge-soknak minden igyekezet kevés volt.

Megelégték ezt a manók. Valamit tenni kellett. A Ravasz Pókaszony Lappföldön, többnapos repülőútra, hozzá nem mehettek. Palástya,

a mindig kedves, de egyszer gonosz, másszor jó bűbajos, csak széttárta a kezét, ő ehhez nem ért. Felkerekedtek akkor a manók, s elmentek Gaborbához, a huszonnégypikkelyes, hétuszonyos, porcelánhasú, vén-ségesvén nagyhalhoz, aki télen, nyáron gyapjúsálat hordott a nyakán, lengőkopoltyúja alatt. A hínáros, huzatos Kockatóban lakott, egy parti fűzfa mélybe nyúló gyökerei között, s már várta a manókat. Fejét a víz fölé emelte; lassan, tagoltan, hangtalan tátogott. Mit mondott? A manók buzgón bólogattak, mindent értettek, s megfogadva a bölcs tanácsát, otthon összedugták a fejüket: melyik az a tárgy, mi az a valami a lakásban, amit ők egyformán szeretnek? Nem tanakodtak sokáig. A legkisebb manó nevéen is nevezte a tárgyat. Dédapa levélnehezéke volt az, egy zsemle nagyságú, szivárványszínű, domború hátú különös, százéves kő. Dédapának sok barátja, ismerőse volt a világ minden részén. Még Afrikába is levelezett. Egyszer a Galapagosz-szigetéről küldte szívélyes üdvözlését neki valaki. Ő, dédapa rakta rá ezt a követ az íróasztalán tornyosuló borítékokra mindig, hogy valami hirtelen támadt huzat papírsárkánynak ne nézze, ki ne röpítse a drága képeslapokat az ablakon... Ez a kő a legkedvesebb, a legérdekesebb, a legtitokzatosabb, ami az övék. Ezt kell odaadniuk Baja-tenger Mérge-soknak, ha segíteni akarnak rajta, meg persze magukon.

Heten emelték, nyögve cipelték, görgették Mérge-sok küszöbéig, a nekik malomkőnyi, szivárványos kavicsot. A lépcsőfordulóban állt, hetük közül mindig egy, s jelentette a többinek, hogy mi történt. Az első négy napban semmi. Mérge-sok ki se dugta az orrát. Az ötödik nap reggelén belebotlott a kőbe, morgott is valamit nem létező bajusza alatt, de le sem nézett, hogy mi az. Hatodik nap, ez akkor szerdára esett, ügyesen kikerülte, átlépte, csütörtökön viszont lehajolt, s felvette az útjába került követ. Felvette, forgatta, bevitte a lakásába. A manók egymás vállára állva, a kulcslyukon lestek. Persze csak a hetedik, a legfelső, a kicsi látta, s közvetítette (mint egy bársonyos hangú **narrátor**¹ a természetfilmet) a testvéreinek, hogy mi történik bent.

– Lép ide, lép oda... Mérge-sok, tenyerén a nagy kavics... – suttogetta a kis manó, és folytatta: – Óvatosan, mintha tojás, mintha kristálygömb volna, lerakja az asztalra. Félénken, kicsit bizonytalanul, hajszálnyit remeg a keze, megsimogatja. Sercenés, roppanás... a kő oldala repedezni kezd. Körbehasad, mint egy szendvicsnek körbevágott zsemle... a két fél, alsó, felső egymáson marad, de látszik a törésvonal... Ott a vonalon, előbújik... mi ez? lassan, nagyon lassan, előbújik egy láb. Egy, kettő,

1 narrátor: a történet elmondója

három... négy apró láb. Mérge-sok feszülten figyel. Kis szünet. Most előbukkan egy picit hosszúra sikeredett nyak, a nyakon ringatózó fej. A fejen csúnyácska arc, rajta két pislogó szem, fültől-fülig száj. Teknős, csapja össze két tenyerét Baja-tenger Mérge-sok. Mosolyog! Homloka kisimult, szája mellől eltűntek a mély árkok, arcáról a barázdák. Csak a szeme körül maradt meg pár halvány szarkaláb... El se hiszem! Ez volna ő? Átváltozott, a manóba is, átváltozott ő is, mint tenyerén a kő. Snitt!

Aznap a manók (csütörtökön) örömtáncot lejtettek Mérge-sok papírplafonja fölött, de ő nem kopogott fel a seprűnyéllel, hogy: cseen-deet! Videó nem készült róla. Így történt vagy sem? Névtábláján majd nem ákombákom, dülöngélő, szálkás manóbetűkkel (olvasd csak el!) ez áll: özv. Kovács Jánosné, Margit néni, Arca-keves Szíve-jó. A szegény asszony, akinek se kutyája, se macskája, csak egy szivárványszín teknőse van, bizony, még ma is él.

Búth Emília

4. Csoportokban gyűjtsétek össze, hogy ebben a mesében kik és mik változtak át, és mivé?
5. Kié volt a levélnehezék, és mire használta?
6. Hogyan fejezi ki a mese, hogy Baja-tenger Mérge-sok egyedül élt?
7. Miért haragudott a néni a manókra?
8. Kihez fordultak a manók segítségért, és miért pont hozzá?
9. Hányadik napon vitte be a néni a levélnehezéket a lakásába?
10. Hogyan éltek a manók és a néni a mese elején és a végén? Csoportokban játsszátok el egy-egy napjukat!
11. Mi volt a változás oka?

Milyen lehet egy távoli halászfalu élete? Hogyan élnek együtt a madarak és az emberek? Ott, ahol a napsütést alig ismerik, mivel töltik napjaikat az emberek? A meséből minden kiderül.

1. Milyen madár a sirály? Készítsetek gondolattérképet róla közösen!
2. Mire következtetsz a mese címéből? Mi jut eszedbe a két szóról?

Mélységes ég

Fent északon, a Jeges-tenger partjától nem messze volt egy kis sziget, azon pedig egy apró halászfalu. A nyár errefelé hűvös volt és rövid, a tél pedig hosszú és csontkocogatóan hideg. Az égen piszkos, lilás, barnás, sárgás felhőket kergetett a szél, és a nap csak ritkán bukkant elő. Az emberek többnyire a házak menedékében, a meleg kályhák padkáin ülve pucolták esténként a halat, vagy javígtatták a hálót, és történeteket meséltek arról, milyen lehet a távoli világ. Mert ebből a kis halászfaluból jó ideje senki se utazott semerre, sőt ide se jött senki. Még az erre tévedő vándormadarak is itt ragadtak. Várták a kedvező széljárást, de az soha nem jött, csak a viharos északi szél fodrozta a vizet. Rengeteg különféle madár élt itt, talán még több is, mint ahány ember. Ők is halászatból éltek, sőt, ugyanolyan szorgosak voltak, mint a halászok, ha nem szorgosabbak, a fészkeiket, sőt az utcákat is minden reggel megtisztogatták a portól, lehullott pikkelyektől, gondozták a mohos pázsitot és a pár szál virágot, amely nagy ritkán kihajtott a fű között.

Minden madár közül a legdolgosabb a Sirályházaspár volt. Már nem voltak éppen fiatalok, de mindig azon igyekeztek, hogy még barátságosabbá és szebbé tegyék az életet ezen a kis szigeten. Ha éppen nem dolgoztak, akkor Sirálymama pulóvert kötögetett a meleghez szokott vándormadaraknak, hogy ne fázzanak.

A Sirályházaspár a zord körülmények ellenére is szeretett itt élni, ám volt egy nagy bánatuk: soha nem született fiókájuk. Egy napon Sirálypapa váratlanul így szólt Sirálymamához:

– Mama, ne várj ma este, bemegyek a halászokkal a vásárba.

Tudniillik háromévente egyszer nagy vásárt rendeztek a szárazföldön,

ahova most kivételesen néhány halász is elmerészkedett. Sirálymama nagyon csodálkozott, és persze egész este le sem hunyta a szemét az aggodalomtól.

Másnap reggel Sirálypapa boldogan lépett be a fészek ajtaján, és óvatosan előhúzott a zsebéből valamit. Egy madártojás volt az. Sirálymama arca felragyogott. Annak is örült, hogy épségben hazajött a párja, s a csillogó héjú tojást is megcsodálta.

– Végre mi is nevelhetünk fiókat – mondta boldogan.

Sirálypapa csak azt nem tudta megmondani, vajon miféle madár tojását vette meg a vásárban.

Sirálymama betakargatta a tojást, melengette, a szélről is óvta, és láss csodát, pár hét múlva tényleg kikukucskált a héj alól egy apró madárfejecske. Nagy volt az öröm! A fiókanak szép szürke színe volt, és nagyon jó étvágya, így aztán rohamosan nőtt is. Sirálymama büszkén vitte körbe a faluban a fiacskáját, és ahogy az lenni szokott, mindenki dicsérte, milyen ügyes, milyen szép, milyen formás a csőre... csak egy dolgot nem említett senki: hogy a farktolla helyén haluszonya van. Az első vedlés után aztán már Sirálymamának is feltűnt valami furcsaság: a kihulló pihetollak alatt fényes pikkelyek fedték a fióka testét. Sirálymama hiába kötött neki pulóvert, a többi madárgyerek csúfolni kezdte, senki sem akart vele játszani. Behemótnak hívták, és háta mögött ki-nevették csámpás járását. A fióka pedig csak nőtt és nőtt, egyre több halat kellett neki fogni, míg végül a falu vénei aggódni kezdtek: hívták a szülőket, és leültek velük tanácskozni.

– Ti vagytok e falu legtisztéletreméltóbb és legbékésebb lakói – kezdték a beszédet. – Ám a fogadott fiókatok megzavarja a rendet.

– Miféle, fajta madár ez a ti gyereketek? Talán veszélyes ránk nézve! – kiabálta be valaki.

– Ki tudja, mekkorára nő még! Nagyobb lesz, mint a falu – mondta egy másik.

– Ráadásul semmi hasznát nem vesszük – kontrázott a jegyző. –

Csak letapossa a virágokat.

– Bűdös halszaga van... Rossz példát mutat – morgolódtak a háziaszszonyok. – És eleszi fiókáink elől a halat...

Végül megvizsgáltatták a furcsa madárfiókát a falu orvosával, aki megállapította, hogy a gyermek valószínűleg nem madár, hanem hal. Ezért az lesz a leghelyesebb, ha visszadobják a tengerbe. A nevelőszülők kétségbeestek, hiszen a kicsinyüknek csőre van, s talán csak fiatal, azért nem repül. De akárhogy sírtak, ríttek, a falu vénei hajthatatlanok voltak. A Siráлыпár végül nagy nehezen beleegyezett, hogy próbát tegyenek. Ha madár a kicsi, akkor ennyi idős korára már biztosan tud repülni, okoskodtak a vének. Felvisszük egy fa tetejére, és lelökjük, akkor majd kiderül, mi az igazság.

A szülők szárnyuk végét tördelve álltak a fa alatt, onnan biztatták, hívogatták behemót fiacskájukat. Ő pedig pislogva ült a fa tetején, ahova a falusiak együttes erővel felcipelték. Mikor meglökték, a nagy test először zuhanni kezdett, s a nézőközönség rémülten menekült szanaszéjjel a fa alól. Zuhantában a behemót madár letört jó néhány vastag ágat, s már-már biztos volt, hogy csúnyán becsapódik a földre, mikor váratlan dolog történt. A nagy test közvetlenül a föld fölött megrándult, farokúszójával a levegőbe csapott, majd a lendület erejével felfele ívelt. Behemót egyre emelkedett, a fa tetejénél leírt egy kört a lombkorona körül. Láthatóan élvezte a mozgást, egyre finomabban hullámszórt. A kíváncsi madárnép újra közelebb merészkedett, néhányan áhítattal kiáltottak fel:

– Nézzétek! Úszik az égen!

A halászok az ablakon kitekintve alig hittek a szemüknek:

– Ez hihetetlen! Hát ezért nem fogunk mi a tengerben semmit!

Amilyen ügyetlen volt Behemót a szárazföldön, olyan kecsesen siklott az égen. Egyre feljebb és feljebb merészkedett, bucskázott és ringlispílként pörgött, végül aztán eltűnt a báméskodók szeme elől. A Sirály-nevelőszülők egyik szeme sírt, a másik nevetett. Egyfelől örültek, hogy fiacskájuk végre megtalálta igazi otthonát, másrésztől fáj a szívük, hiszen talán soha nem fog visszajönni hozzájuk.

Teltek, múltak a napok, s beköszöntött újra az esős tavasz. Sirálymama éppen a ruhákat kapkodta le a szárítókötélről egy hirtelen jött zivatar elől, mikor egyszer csak feltűnt az égen Behemót. Üdvözlésképpen körbeúszta az ámuldozó Sirálymamát, majd néhány farokcsapással széthajtotta a felhőket. Az eső azonnal elállt, s ott ragyogott az égen a nap. Sirálymama örvendezve nézte hatalmas fiacskáját. Behemót vígan lubickolt a kék égen, a napfény megcsillant ezüstös pikkelyein. A váratlan napsütés láttán egyre többen merészkedtek elő a falubeli madarak közül is, s mindenki jólesően gyönyörködött a különös madár táncában.

Aztán Behemót kecsesen leereszkedett a városka főterére. A madarak köré sereglettek, mindenki tudni akarta, merre járt.

– Milyen mély az ég? A csillagokon is esik az eső? – záporoztak a kérdések a hazatérőre.

Behemót pedig mesélni kezdett:

– Az ég épp olyan magas, mint amilyen mély a tenger. A csillagokig nem jutottam, mert arrafelé nincsen levegő. De jól látszott, hogy épp olyanok, mint ez a kis falu: takaros kis utcácskák szelik át őket, amelyekről minden este gondos kezek takarítják el a csillagport.

És így tovább, és így tovább, mesélt Behemót, és onnantól fogva minden este eljött, és mesélt. És ha már erre járt, elhajtotta a fellegeket, hadd süssön a faluban a nap. A vándormadarak többé nem bánták, hogy itt ragadtak, s a halászok sem aggódtak a jövőjük miatt, hiszen látták, hogy csak Behemót úszik az égen, a többi hal szerencsére nem követi a példáját.

May Szilvia

Illusztrációk: Connie Snoek

3. Keresd meg a válaszokat a mesében!

- Miért bántotta a Sirályházaspár?
- Miért ültek le a falu vénei a szülőkkel tanácskozni?
- Hogyan derítette ki a falu népe a jövevénnyel kapcsolatosan az igazságot?
- Mivel örvendeztette meg sirálymamát Behemót?
- Mivel okozott örömet a falunak?

Az élet titka

A Lázár Ervin meséiből ismert Rácpácegresi Nagyszederfa ma is él, és talán új hajtásokat is hoz. De az idő őt sem hagyja érintetlenül. Betegeskedik, csendesen öregszik. Nem csak a sárszentlőrinciek, hanem a faluba érkező vendégek is szívesen emlékeznek ezen a helyen Lázár Ervinre, vagy az eltűnt alsópácegresi életre.

Forrás: evfaja.okotars.hu

1. Van-e kedvenc fád? Rajzold le, és mondd el a társadnak, miért szereted!
2. Mi lehet az élet titka? Idézzétek fel, milyen életbölcsségeket, közmondásokat ismertek!

Az élet titka

Gyerekkoromban, az alsópácegresi Nagyszederfa alatt hallottam egy történetet. Nem hinném, hogy abban a pillanatban, amikor elhangzott, megértettem volna minden ága-bogát. De a gyerekkorban hallott történetek együtt növekszenek velünk: virágot hoznak, kiteljesednek, gyümölcsöt érlelnek. Semmi más nem kell hozzá, csak meg kell őrizni őket. Én őrizgettem máig, éppen itt az ideje, hogy elmondjam.

Élt Rácpácegresen két család. Rácegresiék és Pácegresiék. Mind a két családnak tizenkét fiúgyermek volt, úgy nagyjából egyidősek. Csak a természetük volt nagyon különböző, mert a Rácegresiéké jókedvű, összetartó család volt, csak úgy zengett a házuk a nevetéstől, a Pácegresiéké meg ordító, tohonya, csak úgy zengett a házuk a veszekedéstől.

Egy bizonyos napig. Mert azon a szép napon maga elé hívatta mind a tizenkét fiát Rácegresi is meg Pácegresi is.

Azt mondta Rácegresi a tizenkét fiának:

– Ahhoz, hogy derék emberek legyetek, nem árt megtudni, mi az élet titka. Az élet titkát az Óperenciás-tengeren túl őrzi egy nagy szakállú öregember. Az Üveghegy tetején lakik egy háromszázhatvanöt tornyú várban. Oda kellene eljutnotok. De ezer veszély leselkedik rátok, csak akkor juthattok el hozzá, ha nem hagyjátok cserben egymást soha.

Közben a másik házban Pácegresi beszélt a fiaihoz:

– Az élethez szerencse és sok kincs kell – mondta nekik. – S a szerencse és kincsek tudója egy nagy szakállú öregember az Óperenciás-tengeren túl. Ott lakik az Üveghegyen egy háromszázhatvanöt tornyú várban, őhozzá kell eljutnotok mindenáron, s azután már semmi gondotok se lesz, éltek, mint Marci Hevesen. Csak hát nehéz odajutni, nem ártana összefognotok, legalább arra a kis időre, amíg odaértetek.

Akkor aztán egyenként elővették a fiaikat, és mindegyiknek elmondták a feladatát. Nem állt sokból. Tizenkét elágazása van az erdőn át vezető útnak, az első fiú megjegyzi, merre kell menni az első elágazás után, a második a másodikat kapja, és így aztán mind a tizenkét elágazásnál tudja valaki, merrefelé kell továbbmenni. Egyszerű ez, nem? Minden fiú kapott egy szerszámot. Mindegyik tartsa rendben a magáét, ne hagyja megrozsdásodni, elkalódni, mert amikor odaérnek az Óperenciás-tengerhez, akkor bizony ott hajót kell építeni, s akármelyik szerszám hiányzik, nem sikerülhet a hajóépítés. Aztán áthajózni az Óperenciás-tengeren, elgyalogolni az Üveghegyig. S ott csak akkor nyitja ki a kaput a nagy szakállú öreg, ha elénekelnek neki egy dalt. A tizenkét fiú megtanult a dalból egy sort, nem lesz ott hiba, ha odaállnak a várkapu elé, tizenketten el tudják énekelni az egészet.

Na, nekiindult mind a két csapat, de a Pácegresiek már a második elágazásnál összevesztek. Mit is mondott apám? – ráncolta a homlokát a második gyerek. – Jobbra vagy balra? Valamerre csak nekiindultak. De az egyik fiú ivócimborákat talált egy kocsmában, velük maradt, a másik lakodalmas nép közé keveredett, a harmadik elment zsoldosnak. Már csak kilencen vagyunk – mondta dühösen a legidősebb, és eldobta a nehéz kalapácsot, amit rábízott az apja, és sorsára hagyta a testvéreit. Sose jutottak el, nem az Üveghegyig, az Óperenciás-tengerhez sem.

De a Rácegresi gyerekek nem hagyták magukat. Tudták az utat, megbirkóztak éhséggel, szomjúsággal, felépítették a hajót, tépték őket viharok, szelek, de átjutottak a túlsó partra, ha valamelyikük megbetegedett, ápolták, aki elvesztette reményét, azt megvigasztalták – s egyszer csak ott álltak az Üveghegy előtt, a háromszázhatvanöt tornyú vár előtt.

Nekifogtak énekelni, az első elénekelt az első sort, a második a másodikat, mikor a dal végére értek, újrakezdték, harmadik éneklésre tudták mindannyian az egész dalt, énekeltek boldogan. A kapu kitárult, ott álltak a nagy szakállú öreg előtt.

Az alsórácegresi Nagyszederfa alatt abbahagyta az öregember a mesélést. Mert amíg el nem felejttem, el kell mondanom, hogy ezt a mesét az alsórácegresi Nagyszederfa alatt egy nagy szakállú öregember mesélte nekünk.

– És mi volt az élet titka? – kérdeztük tőle kórusban.

– Ezt kérdezték a fiúk is, de az öregember azt mondta nekik: „Hiszen már tudjátok!”

– Akkor legalább a dalt énekelje el – kérleltük ott a Nagyszederfa alatt, de csak mosolygott.

– Csak jól jegyezzétek meg azt az egy sort – mondta.

Ebből gondoltam, hogy egyszer majd nekem is ott kell állnom, az Üveghegy előtt, és el kell énekelnem azt az egy sort.

Most már, idők múltával azt is tudom, hogy arról szólt a mese: a világban mindenkire rá van bízva valami. Valami nagyon fontos, amivel el kell jutni az Üveghegy elé, s aki az Üveghegy elé akar jutni, annak ismernie kell testvérét, anyját, nagyapját, tudnia kell, hogy az Üveghegy vára mindenki előtt nyitva áll, csak szeretet és tiszta szív kell hozzá.

Lázár Ervin

3. ➤ Ki beszél el a történetet? Kinek a szemével látjuk az eseményeket?
4. ➤ Milyen tanácsot adott a fiainak a két apa?
5. ➤ Soroljátok fel azokat a tulajdonságokat, amelyekre szükség volt ahhoz, hogy a fiúk eljussanak a nagy szakállú öregemberhez!
6. ➤ Beszéljétek meg, mit jelenthet az, hogy a világban mindenkire rá van bízva valami!
7. ➤ Alkossatok két csoportot, és játsszátok el a jelenetet! Az egyik csoportba kerüljenek a Rácegresiek, a másikba a Pácegresiek!

ÉRDEKESSÉGEK A NAGYVILÁGBÓL

Milyen érdekes, hogy a világban naponta csak annyi történet van, ami éppen hogy belefér egy újságba.

Jerry Seinfeld

1. Mit hallottam, hol olvastam?

A címben szereplő kérdést érthetnéd úgy is, hogy a tanév során eddig mit hallottál, mit olvastál, miről tanultál. Lássuk csak: olvastál sok-sok mesét, régit és modernet is, majd játszottál az idővel, és visszajutottál a történelmi időkig, a magyar mondák világába.

Ha előrelapozol a könyvedben, látni fogod már az oldalak megjelenéséből is, hogy ebben a fejezetben más témákkal, másféle érdekessegekkel foglalkozunk, mint korábban. Ez a rész kicsit hasonlít az eddig olvasott magazinokhoz, megmaradnak azonban a szokásos, tanulást segítő kérdések, feladatok is, ahogy találkozhatsz a Gondoltad volna...? kezdetű, érdekessegeket tartalmazó olvasnivalóval is.

„Érdekessegek a nagyvilágból” – egészen biztos, hogy sok minden eszedbe jut, ha a fejezet címét olvasod, hiszen a világ tele van hírekkel, te is találkozol velük nap mint nap. De mi is az a hír?

1. Fogalmazásórán már tanultatok a hírről.

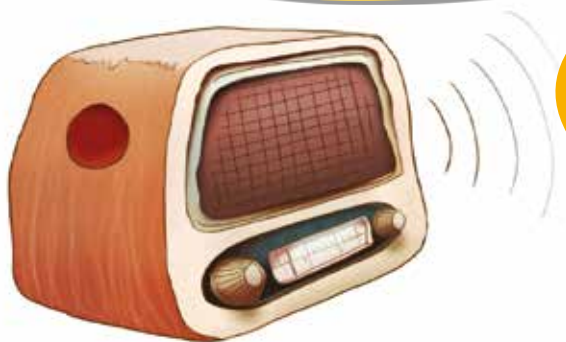
- Elevenítsétek fel közösen, hogy mit tudtok róla!
- Gyűjtsetek olyan kérdőszókat, amelyekre egy jól megfogalmazott hírben válaszokat kaphattok!

2. Olvasd el figyelmesen a következő rövid szövegeket! Melyik az, amelyik szerinted nem hír? Miért?

A hétvégén száraz, meleg idő várható, a hőmérők akár 30 fokot is mutathatnak az ország középső és dunántúli részén. A Tiszántúlon is meleg lesz, de legfeljebb 25 fokal csúcshőmérséklettel.

2016-ban, a Mephisto [mefisztó] című film sikere után 35 évvel, ismét Oscar[oszkár]-díjat kapott egy magyar film. A Saul fia a legjobb külföldi film kategóriában nyerte el ezt a kitüntető címet. „Az emberiség legsötétebb óráiban is van bennünk egy hang, ami segít abban, hogy emberek maradjunk. Ez a film ebben reménykedik.” – mondta az Oscar-díj átadásának ceremóniáján a film rendezője, Nemes Jeles László. Ez a film korábban már a Cannes-i [kánni] Filmfesztiválon is elnyert több díjat, köztük a zsűri nagydíját is.

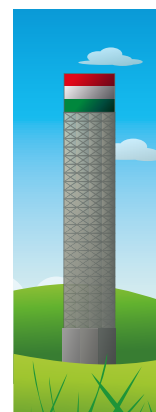

„Cserregi, a szarka a csőrébe csippentette a kikandikáló csodaszép színes gyöngysor végét és már szárnyalt is vele sebesen. – Végre megszereztem – gondolta.”

Újabb, világviszonylatban is jelentős magyar találmány indult világhódító útjára. A függőleges tengelyű szélérőmű feltalálója, dr. Györgyi Viktor, aki 15 év alatt fejlesztett ki egy olyan szerkezetet, amely számos előnyvel rendelkezik az eddig ismert vízszintes tengelyű szélturbinákkal szemben.

A szélturbinák a szél erejét fordítják az emberiség hasznára

Széltorony

3. Hogyan jutnak el hozzánk a hírek? Segít az előző feladat.

4. Mi az Oscar-díj? Nézz utána az interneten!

5. Beszéljétek meg, mit jelenthet a következő kifejezés!

hiteles forrás

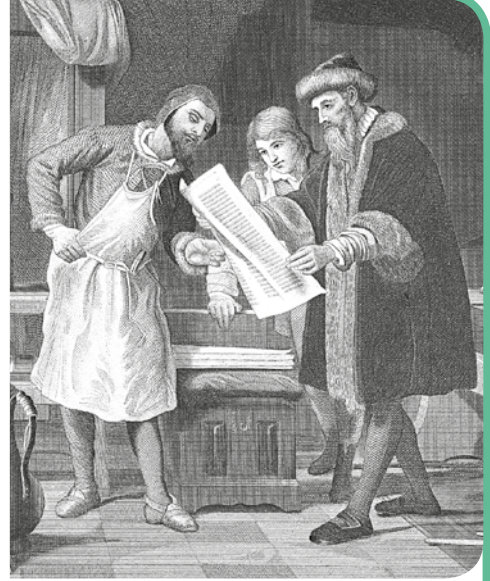
Miért fontos?

2. Mit ír az újság?

Az újság története az ókori Rómaig nyúlik vissza. Akkor még kézzel sokszorosították a fontos híreket, eseményeket, új rendeleteket. Ezek a kiadványok rendszeresen, bizonyos időszakonként jelentek meg, ezért már újságnak tekinthetjük őket.

Az első nyomtatott újság Európában a 16. század közepén bukkant fel Velencében, és 1 gazetta volt az ára. Így idővel a pénz neve lett az újság elnevezése is, először olaszul: gazetta [gádzéta], majd rengeteg más nyelven is (például angolul gazette [gözet], németül Gazette [gácéte], oroszul газета [gázétá]).

Magyarországon először német és latin nyelven jelentek meg a híreket tartalmazó lapok, a hírlapok vagy röviden: lapok. Az első magyar nyelvű újság a Magyar Hírmondó volt (1780). Kossuth Lajos indította útjára jó hatvan évvel később a Pesti Hírlapot (1841). Az újság szavunk az új melléknévből származik. A szó eredetileg azt jelentette, hogy újdonság.

Előfizetési feltételek: a Vasárnapi Újság és Politikai Ujdonságok együtt: Egész évre 10 frt. — Fél évre 5 frt.

Csupán Vasárnapi Újság: Egész évre 6 ft. Fél évre 3 ft. — Csupán Politikai Ujdonságok: Egész évre 5 ft. — Fél évre 2 ft. 50 kr.

Hirdetési díjak, a Vasárnapi Újság és Politikai Ujdonságokat illetően: Egy négyszer használt peit sor, vagy annak helye, egyszeri igtatásnál 10 krajczár; háromszori vagy többeszeri igtatásnál csak 7 krajczárba számítatik. — Kírdó-hivatalunk számára hirdetésnyeket elfogad Breesben: Oppelik Alajos, Wollzeile Nr. 22. és Haasenstein és Vogler, Wollzeile Nr. 9. — Bélyeg-díj, külön minden igtatás után 30 krajczár.

A Vasárnapi Újság fejléce
Tarr László: Délibábok országa
Magyar Helikon, Budapest, 1976, 201. oldal.

3. Tudomány

„Lépésben halad a kocsisor egy jelzőlámpa meghibásodása miatt...” Nem csodálkozol el, ha ilyen vagy ehhez hasonló hírt hallasz a rádióban. Gyakorta előfordul ez napjainkban. Azonban volt idő, amikor autók is csak alig jártak az utakon. Vajon hogyan jutottunk el odáig, hogy manapság előfordulhat olyan helyzet, amikor gyalogosan hamarabb elérhetjük úti célunkat, kikerülve a csúcsforgalmi dugót?

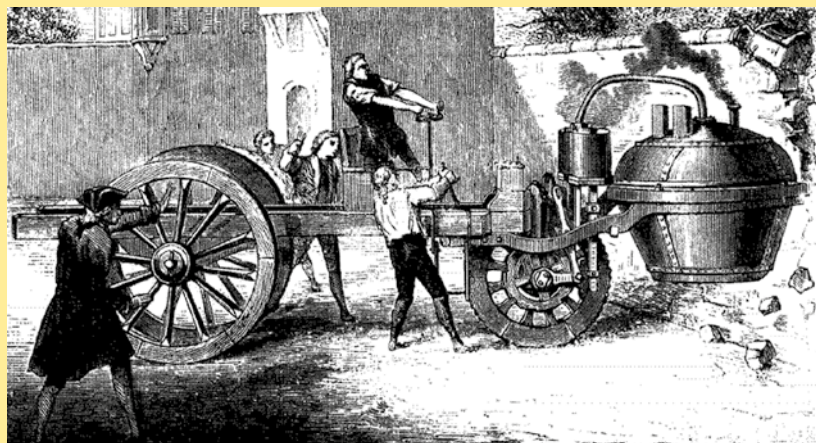
1. Beszélgetsetek arról, hogyan közlekedtek régen az emberek! Segítenek a képek.

2. Olvasd el figyelmesen a következő szöveg címét!
 - a) Mit gondolsz, miről szól majd az olvasmány?
 - b) Szerinted milyen típusú szöveget fogsz olvasni?

Az autók világhódító útja

Talán nem is gondolnád, hogy alig több mint száz éve látható csak autó a nagyvárosok utcáin. Nagyon-nagyon régen, amikor autók még nem voltak, építettek egy óriás méretű gőzkocsit, amely a gőzmozdony és a mai gépkocsi közös őse lehetett. Igen nehéz feladat volt elindítani a szerkezetet, és alighogy elindult, szinte rögtön tüsténkedhettek az újraindításával. Hogy miért? Mert az óriási szerkezet mindössze talán tizen-

öt percig működött. Ezután várni kellett, hogy újabb gőzt termeljen, amely elindítja a következő pár perces útra.

Régen a gépkocsit automobilnak (a szó eredete: auto = 'magától, önmagától, ön' + mobil = 'mozgó') hívták, innen a mai autó elnevezés is. Az autó hőskorában még nem volt biztos, hogy az egyre népszerűbbé váló közlekedési eszközt gőz vagy valamilyen más üzemanyag hajtja. A mai autók általában a motor belsejében elég üzemanyagokkal működnek, és ma már megjelentek az elektromos autók is.

3. Válaszolj a kérdésekre a fenti szöveg alapján!

a) Mióta látható
autó az utcákon?

b) Mi hajtotta az
első gépkocsikat?

c) Mennyi ideig működött a gőzkocsi?

A 19. század végén olyan híres mérnökök foglalkoztak gépkocsik tervezésével, mint például a német Gottlieb Daimler [gotláb dáimler] vagy Karl Benz [benc]. Érdekes, hogy sokan tévesen Benz nevéből származtatják a benzin szót, pedig ez csak véletlen egybeesés. Az viszont igaz, hogy Benz úr egyetlen lányának nevéből kapta később a Mercedes [mercédész] nevet az autógyár (Mercedes-Benz) és az autómárka is.

Az autó révén lett híres a francia Peugeot [pözsó] család három fia, Louis [lui], Marcel [marszel] és Fernand [fernan]. Louis nagyon szeretett volna barátai társaságához csatlakozni, akik már boldog automobil-tulajdonosok voltak. Vágyait tett követte. Maga készítette el, szerelte össze első autóját, és testvéreivel létrehozta közös vállalkozásukat, amelynek olyan nagy sikere lett, hogy 1892-ben akkortájt hihetetlenül soknak számító autót adtak el. Szám szerint pontosan 29-et. Persze ma már mosolyogsz ezen. Ugye? De azokban az években ez tényleg óriási fellendülésnek számított.

Európa mellett Amerika sem akart lemaradni a különleges négykerekűek varázslatáról. Detroit [ditroit] városában létrehozták az első autógyárat. Hamarosan az autógyártás fellegvárává vált ez a város. Itt gyártották a világ talán leghíresebb autóját, amelyet egy Henry Ford nevű mérnök tervezett. A különlegessége az volt, hogy viszonylag rövid időn belül sokat tudtak gyártani belőle. Sokan megkedvelték, igazi népautóvá vált.

Ilyen úgynevezett népautó (németül: Volkswagen [folkszvágen]) lett később Európában az a különösen sikeres bogárhátú modell, melyet a cseh származású, de német ajkú Ferdinand Porsche [porse] tervezett.

Gondoltátok volna, hogy az első két-, három-, illetve négykerekű járművek még fakerekeken gurultak? Bizony igen kényelmetlenek, döcögősek és hangosak voltak, ahogy végiggördültek a kockaköves utcákon. Egy skót állatorvos, John Dunlop [dzson dánlop] fia háromkerekűjé tette biztonságosabbá, csendesebbé és kényelmesebbé azal, hogy felfújható gumitömlőket szerelt a kerekre. Ezzel új lendületet kapott az autók tervezése, s pár évvel később a francia Michelin [misen] fivérek már az autókra szerelt gumikerekekről váltak világhíressé.

K. B.

4. Keresd ki a szövegből, kik voltak azok a mérnökök, akik gépkocsik tervezésével foglalkoztak a 19. század végétől kezdve!

5. Miért kerültek első alkalommal felfújható gumitömlők a fakerekekre?

Gondoltad volna, hogy...

... a gépkocsigyártás pár év alatt soha nem látott fejlődésen ment keresztül? A Peugeot 1892-ben 29 db-ot, 1899-ben 3000 db-ot adott el. A Ford 1910-ben 18 000 db-ot, 1913-ban pedig már 168 000 db-ot értékesített.

... 1894-ben mindössze 4 autó volt az egész Egyesült Államokban?

... 1997-ben a világon majdnem 40 millió autót gyártottak?

... 2005-ben csak az Egyesült Államokban több mint 20 millió gépkocsi került le a futószalagokról?

... 2013-ban a világ legnagyobb autógyártója majdnem 10 millió járművet adott el?

6. Figyeld meg a szövegben az autóeladások számának változását! Fogalmazz meg erről minél több igaz állítást!

7. Mit gondolsz, jó-e az, hogy egyre több autó járja az utakat?

8. Olvasd el figyelmesen a rövid szöveget!

Kínában az utóbbi években hatalmas méreteket öltött a légszennyezés. A Pekingben élő emberek öt napon keresztül nem látták a Napot, olyan sűrű füst ereszkedett a városra. Műszerekkel már nem is volt mérhető a szennyezettség mértéke.

Ennek természetesen több oka is van, de mindenféleképpen az egyik legjelentősebb az autók elterjedése. Míg régebben kerékpárral jártak a legtöbben, addig napjainkra az autó lett a legnépszerűbb közlekedési eszköz Kínában is. Ráadásul az ott használt üzemanyag minősége is sokáig a világon a legrosszabbak közé tartozott.

Ebből a nehéz helyzetből végül az időjárás segítette ki a pekingieket. Feltámadt a szél, és kifújta a szennyezett levegőt az óceán fölé. Azóta ott is felismerték az emberek, hogy mindenképpen tenniük kell a légszennyezés csökkentéséért. Azonban míg ennek valóságos eredménye lesz, addig még hosszú éveknek kell eltelniük.

P. A.

A késő délutáni nap
átszűrődik a pekingi ködön

9. Válaszolj a kérdésekre a fenti szöveg alapján!

- Adj címet a szövegnek!
- Mi okozhatta a pekingi súlyos helyzetet?
- Miért kell jó minőségű üzemanyagot használni?
- Beszélgétek meg, mit tehetnek az emberek a tisztább levegőért!

10. Te mit tehetsz Földünk légszennyezésének megállításáért ma, és mit tehetsz majd, ha felnőtt leszel?

4.

Környezetünk védelme

„Mert a világ siet s most kerül dűlőre:
Érdemesek vagyunk-e életre s jövőre?”

Ady Endre: A márciusi naphoz – részlet

1. Olvassátok el ezeket az újságcímeket! Jósoljátok meg, hogy melyik hír miről tudósíthat!

veszélyes
hulladékok

Már nem szembe
megyünk a széllel

A Nap mint
energiaforrás

Veliünk élő
természet

Az ember és a víz
együtműködése

Hulladék
vagy szemét

Hulladéknak azokat a tárgyakat, anyagokat nevezzük, amelyek az emberek mindennapi élete során keletkeznek és feleslegessé válnak, ezáltal tulajdonosuk megválnak vagy megválni köteles tőlük. Az emberi civilizációnak, a népesedésnek, a városiasodásnak köszönhetően egyre nagyobb gond lett a szemét és a szemetelés. Ezzel párhuzamosan a hulladékok hasznosítása is jelen volt és van a társadalomban. Az „ipari méretű” hulladékhasznosítás azonban nem olyan régi keletű.

A házi komposztálás például a leghatékonyabb módja annak, hogy személyesen is tegyünk valamit a bolygónkért, a Földért. Ha házilag komposztot készítünk, hasznosítjuk a szerves hulladékokat, így kevesebb szemetet termelünk. Az így keletkező humusszal gondozhatjuk növényeinket, számukra tápanyagban gazdag talajt hozhatunk létre.

2. Válassz címet a szöveghez a fentiek közül!

Veszélyes hulladékok

Az ember otthonában keletkező hulladékoknál jóval számottevőbb a különböző iparágakban nagy mennyiségben felhalmozódó hulladék. Ezek egy része szintén újrahasznosítható. Például igen fontos a mező- és erdőgazdálkodásban keletkező hulladékok újrahasznosítása.

Van azonban ezeknek a hulladékoknak egy másik csoportja is, amely veszélyes hulladéknak minősül. Például a benne lévő anyagok miatt tűz- vagy robbanásveszélyes, mérgező hatású, fertőző vagy radioaktív.

M. Sz.

3. Mit tesznek otthon a lemerült ceruzaelemekkel?

4. Tudod-e, mi lesz a sorsa a fáradt olajnak vagy a lejárt festékeknek és gyógyszereknek? Beszéld meg a társaddal!

Együtt a természettel

Ha az ország zegzugait, csodaszép vidékeit járod, találkozhatasz a képen látható táblák valamelyikével. Sokszor hallhatod, olvashatod, hogy valamely természeti érték védett vagy szigorúan védett, ha természetvédelmi területen, tájvédelmi körzetben vagy esetleg nemzeti parkban jársz.

Minden nemzeti parkunknak van saját igazgatósága, amelyhez egy nagyobb terület gondozása és védelme tartozik. A védett területrészek lehetnek nemzeti parkok, tájvédelmi körzetek, amelyekből 36 van hazánkban, vagy természetvédelmi területek, amelyekből 142-t számolunk.

5. Válassz más címet a fenti szöveghez az előző oldalról!

6. Érdeklődj, melyik nemzeti park van legközelebb a lakhelyedhez!

7. Milyen védett állatokat és növényeket ismertek? Gyűjtsetek minél többet!

8. Fejezd be a mondatot!
Nem csupán területeket, növényeket, állatokat kell védenünk, hanem...

5. Híres magyarok

Gyufa, elektromos motor, napenergia hasznosítása, digitális számítógép, hűtőszekrény, biztonsági öv, telefonhírmondó, helikopter, sakkozógép. Tudtad, hogy az itt felsoroltak mindegyike magyar vagy magyar vonatkozású találmány?

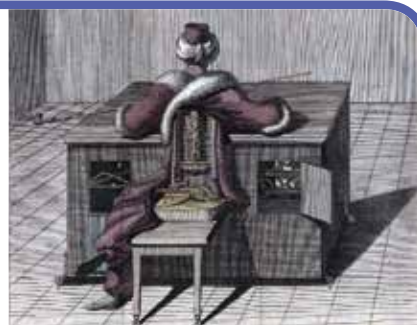
1. Szerinted mit jelent híresnek lenni? Mitől lesz valaki híres? Beszéljétek meg!

A sakkozógép

Az első nagy sikerű önműködő szerkezet, a sakkozni képes gép, a sakkautomata egy 18. századi magyar feltaláló, **Kempelen Farkas** nevéhez fűződik. „A török” néven világhírűvé vált automatája már több mint 240 éves. A sakkozógép működését kezdettől fogva nagy titok övezte és sűrű homály fedte, amely titokról ma sem tudjuk a teljes igazságot. A híres gépezet ugyanis egy múzeumi tűzben porig égett 1854-ben. Noha sokan nem tudták, hogyan működik, az a hír járta, hogy egy törpe növésű ember ül a török figurában. De ezt bizonyítani nem tudták. Pedig a feltaláló örömmel nyitogatta a szerkezet több ajtaját is, ahol természetesen nem láthattak mást, csak fogaskerekeket. Így a valóságot ma is titok övezi. Valószínűleg a kor legnevesebb sakkjátékosait ültette be gépezetébe, mégpedig olyanokat, akik mindvégig megőrizték a különös titkot.

Kempelen farkas az első között volt, aki önműködő gépezetek, robotok megalkotásával foglalkozott – több évszázaddal a számítógépek megjelenése előtt. A beépített program szerint működő szerkezetek azóta hatalmas fejlődésen mentek keresztül, még ha sokuk azóta el is avult. A Kempelen Farkas tervezte gőzgéppel szivattyúzták ki a Dunából a vizet Buda jobb ivóvízellátására. A szövőgépek évszázadokon keresztül szőtték a bonyolult mintákat. A beszélőgépeknek csodájára jártak, csakúgy, mint az írni tudó robotoknak. Talán nem is járnak messze az igazságtól azok, akik ezeket a szerkezeteket az intelligens robotok őseinek nevezik.

Ha többet szeretnél megtudni Kempelen Farkasról, olvasd el a Szalatnai Rezső **Kempelen, a varázsló** című könyvét!

2. FUSD ÁT AZ ALÁBBI SZÖVEGET, MAJD VÁLASZOLJ A KÉRDÉSEKRE!

- Figyeld meg a szöveg hosszúságát! Hány perc alatt tudnád elolvasni?
- Olvasd el az első mondatot, majd egy mondatot a közepe tájáról és az utolsó mondatot! Mit gondolsz, miről szólhat a szöveg?
- Olvasd végig figyelmesen, majd állapítsd meg, hogy sikerült-e előre megjósolnod a tartalmat!

A számítógép

Ahogy az internetet, az első számítógépet is katonai célok érdekében fejlesztették ki a második világháború idején. Méghozzá a lövedékek röppályájának kiszámítására használták. A gép elhelyezéséhez egy 30 m-nél (!) is hosszabb teremre volt szükség. Az első valódi számítógép a magyar **Neumann [najman] János** elvei szerint készült. Neumann remek tudós volt, aki Berlinben a többi között Albert Einsteinól [ejnstejn] is tanult, és az elektronikus számítógépek logikai tervezésében kiemelkedő érdemeket szerzett.

A nemcsak számolni, hanem adatokat rendezni is képes, programozható számítógép ettől fogva hatalmas és nagyon gyors fejlődésnek indult. Ennek nagyszerűsége, hogy a gép vezérlése, memóriája és sebessége egyre nőtt, míg a gép mérete egyre csökkent. A hálózatba kötött mai számítógép nemcsak a saját adatait használhatja, hanem más számítógépek adattárát is eléri. Ilyen hálózat is több lehet (belső, munkahelyi, városi stb.), de mind között a legnagyobb az internet. Kicsit olyan lett így a számítógép, mint egy hatalmas könyvtár: őrzi az ismeretanyagot, rendszerezi és szolgáltatja is, vagyis tudást halmoz fel és tárol egyszerűen.

K. B.

3. Neumann Jánosról számos intézményt neveztek el.

- Járjatok utána, hogyan alakult a pályafutása, milyen tanulmányokat végzett!
- Végezzetek kutatómunkát, gyűjtsétek össze a róla elnevezett intézményeket!

Idézetek Neumann Jánostól:

„Az emberek csak azért gondolják, hogy a matematika nehéz, mert még nem döbentek rá, hogy az élet maga milyen bonyolult.”

„A matematikában az ember nem megérti a dolgokat, hanem megszokja.”

A C-vitamin

Szent-Györgyi Albert 1893-ban született Budapesten. Itt szerzett orvosi oklevelet is 1917-ben. Utána sok európai nagyvárosban, például Pozsonyban, Prágában, Berlinben folytatott tanulmányokat. 1928-ban az emberi szervezetben addig ismeretlen anyagot talált, és megállapította az összetételét. 1931-től a Szegedi Tudományegyetem professzora-ként dolgozott. Ott sikerült a korábban felfedezett anyagot a C-vitammal azonosítani. Ezért 1937-ben ő kapta meg a tudósvilág legnagyobb nemzetközi elismerését, az orvosi Nobel-díjat.

Az élet sava – a C-vitamin

A vitaminok a szervezet működéséhez nélkülözhetetlen anyagok. Segítenek a betegségek megelőzésében és gyógyításában is. Ezeket azonban az élőlények, az állatok, növények szervezete kellő mennyiségben nem mindig képes előállítani. A vitaminok általában a táplálékkal jutnak be a szervezetbe.

A **vitamin** szó előtagja, a **vita** magyarul annyit tesz: élet.

Valaha a hónapokra, sőt hosszú évekre tengerre szálló hajósok között halálos kórnak számított a skorbut. A tengeri pestisnek is nevezett, rettegett betegség fogyással és gyengeséggel kezdődött, azután a tengerészek fogínye elkezdett vérezni, majd az összes foguk meglazult és kihullott. Az olyan hajókon azonban, ahol citrom kifa-csart levét itták, vagy hordós savanyú káposztát ettek, esetleg bennszülöttektől kapott narancsot fogyasztot-tak, ez a betegség nem pusztított. Ezt megfigyelték ugyan, de nem tudták az okát. Az

aszorbinsav erről a betegségről, a skorbutról kapta a nevét (anti-skorbut-sav, vagyis skorbut elleni sav), méghozzá feltalálójától, Szent-Györgyi Alberttől.

Az aszorbinsav – hétköznapi nevén a C-vitamin – olyan anyag, amelyet minden élő-lény maga elő tud állítani. Nemcsak a növények, hanem az állatok is, viszont az ember nem. A kutya például az ember napi vitaminszükségletének sokszorosát termeli ma-gának. Az ő számára a C-vitamin nem vitamin. Számunkra, emberek számára viszont az élethez nélkülözhetetlen anyag.

A C-vitamin a szervezetünkben olyan anyagok termelését serkenti, amelyek sok súlyos betegség kialakulását megelőzik. Tisztítja az erek belső falát. Erősíti az im-munrendszert, vagyis a szervezetet ellenállóbbá teszi. Segíti a vas felszívódását az emésztőrendszerben. Semlegesíti a rákkeltő anyagokat. De még egy egyszerű nátha leküzdéséhez is jelentős mennyiségre van szükség belőle.

A C-vitamin mikroszkóp alatt

Legbősegebb C-vitamin-forrásaink a friss zöldségek és gyümölcsök, a zöldpaprika, a paradicsom, a káposzta- és a salátafélék. A csipkebogyóban és a savanyú káposztában is rengeteg a C-vitamin. Ezért az egészséges táplálkozásnak ezek elengedhetetlen összetevői.

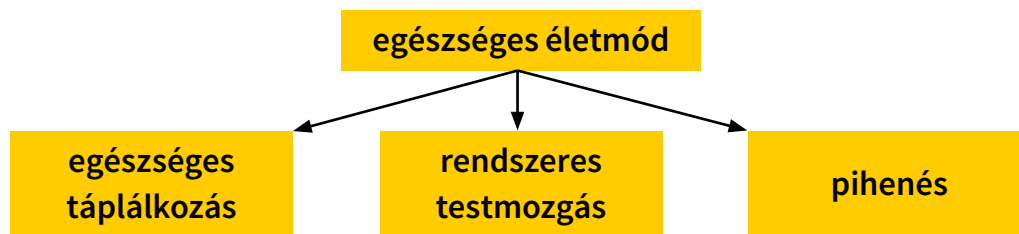
K. B.

4. Válaszolj a szöveg alapján!

- Hogyan jutnak a vitaminok a legtöbbször a szervezetünkbe?
- Miért nem pusztított egyes hajókon a skorbut?
- Miről kapta a C-vitamin a tudományos, aszkorbinsav nevet?
- Miért nevezhetik az aszkorbinsavat az élet savának?
- Sorolj fel C-vitamin-forrásokat a szöveg alapján!

5. Alkossatok csoportokat! Minden csoport készítse közösen – a gondolattérkép alapján – egy rövid, egyperces kiselőadást!

- Egy vállalkozó kedvű csoporttársatok mutassa be az összeállítását az egész osztálynak!

- Mondjatok véleményt a hallottakról!

6. Válaszolj a rövid ismeretközlő szövegek alapján!

- Milyen találmányokról olvastál?
- Melyik találmány kinek a nevéhez fűződik?

7. Kutass a könyvekben és az interneten!

- Gyűjts még magyar feltalálóktól, tudósoktól származó híres találmányokat, felfedezéseket!
- Válassz ki ezek közül egyet! Készíts róla kiselőadást! Ne feledkezz el a kiselőadás elkészítésének szabályairól!

6.

Szárnyaló ősi vágyunk

December 17-én a magasba emelkedett a Wright Flyer [vrájt flájer], a Wright fivérek repülőgépe. Az első repülés során 12 másodperc alatt 39 métert repült.

híradás 1903-ból

1. Milyen eszközöket, járműveket ismersz, amelyekkel repülni lehet?

Rövid repüléstörténet

Az ember már ősidők óta vágyik arra, hogy repülhessen. Daidalosz és Ikarosz legendája is ezt bizonyítja. De mi történt a valóságban?

A középkorban, a **reneszánsz**¹ csúcspontján élt Leonardo da Vinci [vincsi], a művészetekben, illetve a tudományokban is jártas, híres művész és tudós. Művelt és sokoldalú **polihisztorként**² emlegetjük, mert festőként, szobrászként, építészként, íróként, mérnökként és matematikusként egyaránt remekeket alkotott, feltalálóként is megállta a helyét. Találmányai – mint a bűváruha, a kerékpár vagy a tank – csak évszázadokkal később készültek el a tervei alapján.

Leonardo is szeretett volna a magasba emelkedni. Azért, hogy repülni tudjon, olyan szárnyakat szerkesztett, mint a madaraké, és csapkodni kezdett velük. De az emberi kar ereje kevés testének levegőbe repítéséhez és levegőben tartásához. Ez még a zseninek, Leonardónak sem sikerült. A madarak ugyanis azért tudnak könnyebben repülni, mert a tüdejükhöz légzsákok csatlakoznak. A légzsákok olyanok, mint a lufik: felfújva könnyebbé teszik a madár testét.

Majdnem 300 év telt el, mire az embernek sikerült először a levegőbe emelkednie. Ez a jármű nem volt más, mint a léggömb. Egy papírmalomban dolgozó francia testvérpárnak feltűnt, hogy a forró levegő megemeli a papírzsákokat. Innen jött az ötlet. Szerencsére először állatok voltak az utasok, mert a léggömb lezuhant, de a kacska, a kakas és a birka túlélte az első légi katasztrófát. Sok sikertelen próbálkozás után végre felemelkedett az első hőlégballon. Az utazás 20 percig tartott.

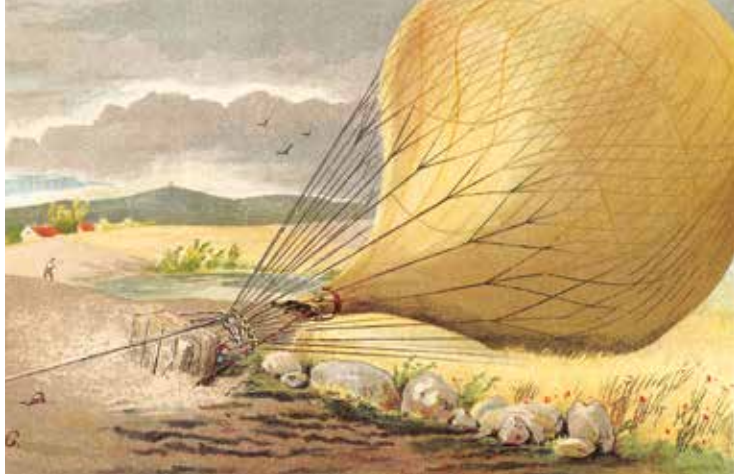
A valódi légi közlekedés egy magyar feltaláló, a keszthelyi születésű Schwarz [svarc] Dávid forradalmi találmányával indulhatott meg. Ő találta fel az első irányítható légi járművet, a kormányozható léghajót a 19. század végén, amely ráadásul szilárd anyagból, könnyűfémből készült, és hidrogénnel töltötték meg, ez tartotta a levegőben.

1 reneszánsz: francia szó, jelentése: újjászületés. Európában a 14–16. században a kulturális és tudományos élet teljes megújulását jelentő kulturális mozgalom.

2 polihisztor: tudósember, többféle tudományhoz ért, ezekben kiemelkedőt alkot

Schwarz Dávid sajnos már nem érhetette meg az első sikeres fel szállást. Találmányára azonban felfigyelt egy német gróf, Zepelin [cepelin], és megvásárolta Schwarz özvegyétől. Továbbfejlesztette a léghajót, és egyre jobb repülési eredményeket ért el.

A Német Légiforgalmi Társaság a Zeppelin-léghajókkal 35 ezer utast szállított balesetmentesen. A zeppelineket az utasszállítás mellett katonai célokra, felderítésre és bombázásra is használták az első világháború idején, holott addigra már repülőgépek is léteztek.

Az első működőképes repülőgépet a Wright [rájt] fivérek alkották meg 1903-ban. A gépet fából faragott légcsvár és egy bicikliműhelyben épített motor hajtotta. A motor elég könnyű és erős volt ahhoz, hogy a repülőgépet működtesse. A motorba épített lánc pedig mi más is lett volna, mint egy biciklilánc.

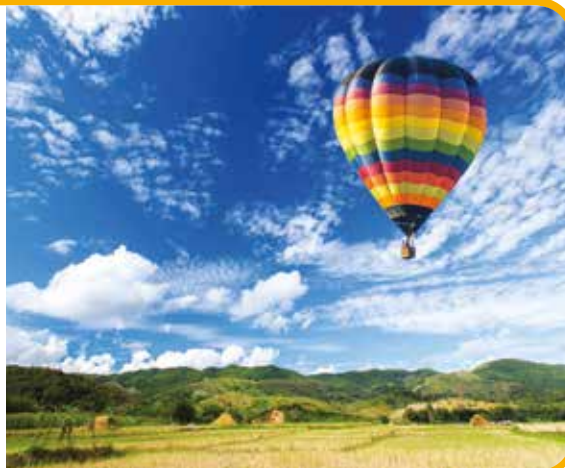
1909-ben aztán megtörtént az igazi csoda: a repülés egyik úttörője, a francia mérnök, Bleriot [blérió] átrepülte a 37 km széles La Manche [lá mans] csatornát Franciaország és Anglia között. Az utazás 36 percig tartott. Ő volt az első ember, aki repülővel átlépte a sebesség 100 km/órás álomhatárát is.

K. B.

2. Léghajónak mondják a kosaras léggömböt (hőlégballont) és a hosszúkás alakú, gázzal töltött, kormányozható légi járművet is.

- Mit gondolsz, miért éppen hajónak nevezik ezeket?
- A repül szó helyett pedig azt is mondhatjuk: úszik a levegőben. Vajon miért? Beszéljétek meg!

3. Olvasd el a címet! Állapítsd meg, milyen típusú szöveget fogsz olvasni!

Az ejtőernyő története

A magasból való leugrás és a biztonságos földre érkezés álma az ember történetével egyidős. Nincs az az ősi kultúra és földrész Afrikától Ázsián át Európáig, ahol legendákban, mondákban ne szerepelne a repülésnek ez a vágya. Az ókorban az emberek valamilyen anyagból, például bambusznádból, faágakból, állatbőrökből vagy gallyakból esernyőszerű eszközöket készítettek az eső elleni védekezésül. Megfigyelték, hogy az erős szél az ernyőt fel-felemelte a földről. Megfigyelték azt is, hogy a nagyobb felületük miatt az ernyők lassabban és simábban értek vissza a talajra, mint az egyéb zuhanó tárgyak. Ez adta volna az ötletet az első ejtőernyőkhöz?

A 17. században, 1617-ben adta ki a magyar származású püspök, Verancsics Fausztusz a Repülő ember című munkáját. Ebben fellelhető az általa feltalált ejtőernyő leírása és rajza is. Ez az ejtőernyő már kísértetiesen hasonlít a mai modern ejtőernyőkhöz.

A 18. században egy francia rab elhatározta, hogy megszökik a várbörtönből. Titokban ruhadarabokból, illetve vászonból ernyőt készített, és a 30 méter magas várfalról a mélybe vetette magát. Az ugrás sikerült, de szerencsétlenségére a vár alatt levő mély patakba érkezett, és újra elfogták. Bírái viszont halált megvető bátorságáért – egyes források szerint – enyhébb büntetést mértek rá. Az emberiség régi álmát, a levegő meghódítását tehát az ejtőernyő már jóval korábban, az egyéb repülő szerkezetek feltalálása előtt lehetővé tette. A képen az első működő ejtőernyő rajza látható. Az itt látható képen egy gúnyrajz szerepel az esernyőszerű ejtőernyő feltalálásáról. A korabeli francia karikatúra azt ábrázolja, ahogy a fiatalok ennek az eszköznek a segítségével vígan repkednek a levegőben, míg a szüleik próbálják visszatartani őket.

Az ejtőernyő fejlődésének a léggömb és a léghajózás feltalálása adott nagy lendületet. A léghajózás megjelenésével az ejtőernyő tökéletesítése gyakorlati értelmet kapott: a léghajós megmentését, mielőtt a léggömb vagy léghajó lezuhan. Az ejtőernyőt a nemzetközileg ma is használatos, eredetileg görög–francia szóval, a parachute [parasüt] névvel illették. Ez magyarul annyit tesz, hogy „esés, zuhanás elleni”.

Az első valódinak mondható ejtőernyősök Kínában, a Fo-Kien császár megkoronázásának tiszteletére rendezett ünnepségen mutatkoztak be, 1306-ban. Az ugrók bambuszrudakra feszített, bőrből készült hatalmas ernyőkkel és a kezükre erősített kötelekkel ugrottak le a tornyokból és a magas fákról, egy artista ügyességével.

Az első magyar ejtőernyős ugrást vitéz Boksay Antal fiatal repülőtiszt hajtotta végre 1918. március 23-án. Így emlékezett vissza: „Vagy száz métert zuhantam, amikor kibrántódott az ernyő, majd pár pillanat múlva ki is nyílt. Hatalmas ívben himbálózva, mint egy óriási inga, ereszkedtem lefelé. A szívem erősen kalapált, mert a szél egy szőlővidék fölé sodort, s ha odaesem, nagy sebességgel, a szőlőkarók felnyársalnak. Egy újabb szélroham azonban visszalengetett a repülőtér fölé, és ott majdnem odacsapott a hangár falához, de megtörtént a csoda: egy kis bokarándulással szerencsésen földet értem. A hatás, a siker felejthetetlen volt.” Az ejtőernyő tökéletesedése után az ejtőernyőzés közkedvelt sportággá vált, elsajátítására már több helyen van lehetőség. A versenysport irányítója a Magyar Repülő Szövetség.

K. B.

4. Mondd el saját szavaiddal Boksay Antal ugrását úgy, mintha te lennél ő! A társad tudósítson az eseményről!

A helikopter

A szitakötő repülésére emlékeztető helikopter gondolata először Leonardo da Vincinek [vincsi] jutott eszébe 500 éve. A tudós komoly terveket is készített a helikopterről, de neki még nem sikerült ilyen repülő szerkezetet működésbe hoznia. Erre még több száz évet kellett várni.

Jó száz évvel ezelőtt egy magyar fiatalember, **Asboth Oszkár** érdeklődését egyre inkább a repülésről szóló hírek költötték le, és már nagyon fiatalon kísérletekbe kezdett.

Egy sárkányrepülő-szerkezetet próbált megépíteni, amelyet motorkerékpár segítségével emeltek a magasba. Az ügyes szerkezettel több sikeres repülést hajtott végre. Asboth külön érdemeket szerzett saját fejlesztésű légcsavarjaival is. Ezek alkalmasak voltak egy forgószárnyas repülőgépet, vagyis helikoptert is függőlegesen felemelni, és magasban tartani.

Asboth 21 évesen, Magyarországon elsőként kapott ipari engedélyt repülők gyártására. Ezek után a fiatal tervező minden energiáját egy szabadon repülő helikopter létrehozására összpontosította. Acélcsővekből alkotta meg a gép vázát, majd egy 120 lóerős francia motort épített be a szerkezetbe. Ma minden bizonnyal megmosolyogunk a fura gépezetet, de régen igen komoly teljesítménynek számított, hogy a helikopter másfél méter magasra is felemelkedett. Repülési ideje alig egyetlen percig tartott, de mindez óriási lépés volt Asboth és a kísérletező kedvű mérnökök számára.

7.

Turizmus – Irány Magyarország!

Mit gondolsz, miért jó utazni? Utazzunk most együtt, kalandozunk hazánk legnagyobb tájegységének, az Alföldnek egy tengersík vidékén, a Hortobágyon!

1. Olvasd el figyelmesen mindkét rövid szöveget a Hortobágyról!

A Hortobágyról

A Hortobágyon alapították Magyarország első **nemzeti parkját**¹ 1973-ban. Mára már a **világörökség**² részeként tartják számon.

Ezen a hatalmas, tágas pusztaságon bőven jut hely a legeltetésre. Napjainkra is megmaradt az állattenyésztés mint ősi foglalkozás a régi formájában. Tartanak itt szürke marhát, racka juhot, de a lótenyésztés is jellemző. A pásztorvilág életét egy eredetileg **szekérállásként**³ működő épület, a Pásztorház mutatja be.

A pusztaságot a Hortobágy folyó szeli ketté. A tájegység központjaként Hortobágy települést szokták emlegetni.

P. A.

¹ nemzeti park: érinthetetlen, megőrzendő, védett terület

² világörökség: a régebbi korokból örökölt értékekre (alkotásokra, területekre) vigyázó szervezet

³ szekérállás: szekerek, kocsik beállítására, tárolására használt fedett épület; kocsiszín

Gyere te is a Hortobágyi Daruünnepre!

Októberben tartják a Hortobágyi Daruünnepet, amely a darvak vonulásakor a Hortobágyi Nemzeti Park egyik leglátványosabb eseménye. A park jelképévé vált madarak vonulása különleges élmény, hiszen százezer madár tart őszenként az észak-afrikai telelőhelyekre. Az égen tömegesen repülő madarakat elég egyszer látni, hogy sose felejtsük el.

P. A.

2. Keress hasonlóságokat és különbségeket a szövegek között!

A Kilenclyükú híd

A Hortobágy jelképeként ismert Kilenclyükú híd a Hortobágy folyó felett ível át.

Elődje egy fahíd volt, amelyet még 1697-ben építettek. A rajta rendszeresen áthaladó gulyák és ménesek azonban súlyos terhet jelentettek, s a fahíd szerkezetét egy idő után megrongálták. Így elengedhetetlenné vált a híd lebontása. Az új, boltozatos szerkezetű kőhíd Povolny Ferenc tervei alapján épült. Több terv közül választották ki, tekintettel voltak a híd egykori legfőbb feladatára is. A két parton kiszélesedő feljáró a pásztorok munkáját segítette. A széles feljárókra könnyebb volt felhajtani a jószágokat, mint a korábban ott álló fahíd keskenyebb bejárataira.

A híd 1827 és 1833 között épült, teljes hosszúsága 167,3 méter. Az építkezés közben több esemény is akadályozta a munkálatokat.

1833-ra azonban végre mégis elkészült a híd, és azóta is várja az áthaladókat.

P. A.

3. Válaszolj a szöveg alapján!

- Milyen típusú szöveget olvastál? Beszélj meg a társaddal!
- Emeljétek ki a szövegből a legfontosabb információkat a kőhíd építésére vonatkozóan! Segítenek a kérdések.

Mikor?

Miért?

Milyen céllal?

8. Időjárás-jelentés

Az időjárás a hőmérséklet, a napsugárzás, a csapadék és a szél folytonos változása. Legyél te is egy kis időre meteorológus! Tudósíts az időjárás változásairól!

Az időjárás

Az ember mindig is figyelemmel kísérte az időjárás változásait, hiszen az a földművelésre és az állattenyésztésre is hatással van. Az Országos Meteorológiai Szolgálat mindennap jelentést ad ki a jelenlegi és a várható időjárásról. Figyelmeztet az esőre, hóra, szélre, jégre, nagy hőségre.

1. Sorold fel az időjárás jellemzőit! Használd az internetet! Nézd meg a mai időjárás-előrejelzést a böngészőben!

Gondtad volna, hogy...

- ... a felhőket osztályozni, csoportosítani lehet?
- ... létezik egy Nemzetközi Felhőatlasz, amely a felhőfajták képeit tartalmazza?
- ... a felhőosztályozást már több mint 200 éve elkészítette egy angol kémikus, Luke Howard [luk háuárd]?
- ... megkülönböztetünk pehelyfelhőt, bárányszerű felhőt, fátyolfelhőt, lepelfelhőt, párnafelhőt, gomolyfelhőt, zivatarfelhőt?

Eső

Az eső – mint minden csapadék – vízből áll, és a felhőkből hullik a Földre folyékony állapotban, esőcseppek formájában. A felhők úgy keletkeznek, hogy a Nap melege felmelegíti a tengereket és egyéb vizeinket, valamint a talajt (innen a **felhő** szavunk **hő** része). Ezután a Nap a nedvességet párologtatni kezdi. Ez a párologó nedvesség apró, szabad szemmel nem látható cseppek, pára formájában emelkedni, áramlani kezd felfelé (innen a **felhő** és a **felleg** szavunk **fel** része). Ezt a mozgást a Nap hatására a föld felszínén a felmelegedett levegő felfelé áramlása okozza. Milyen beszédes nyelv is a magyar...

Azt a jelenséget, amikor a talaj közelében tömörül a sok vízcseppecske, **köd**nek hívjuk. Ilyenkor nem tud a nedvesség feljebb szállni a levegő alacsony hőmérséklete miatt. Ha a pára magasban áll össze apró cseppekké és jégkristályokká, felhőnek nevezzük. A felhőből akkor kezd hullani a csapadék, amikor a felhő annyira felemelkedik, hogy az apró cseppek egyre nagyobb, szabályosan gömbölyű cseppekké állnak össze. Addig növekednek, míg a méretük és a tömegük már akkora lesz, hogy a Föld vonzása miatt elkezdjenek lehullani a földre. És minden kezdődik előlről.

K. B.

2. Beszélgetsetek arról, mikor nem jó, ha sok eső esik!

A szelek elnevezései

A **tájfún** pusztító erejű, kelet-ázsiai forgószél. A **ciklon** pedig a tájfúnhoz nagyon hasonló forgószél, amely a trópusokon alakul ki. Ennek a forgószélnek az Atlanti-óceán vidékén **hurrikán** a neve. A hurrikánból alakul ki a **tornádó**. Az észak-amerikai tornádó viharfelhőből keletkezik. Ilyenkor a hevesen örvénylő légoszlop, más szóval légörvény pár percig a földfelszínnel is érintkezik. Mindent elpusztít, ami az útjába kerül. De akadnak még további híres szelek. Ezek egyike a **sirokkó**. Ez a meleg, nagyon száraz nyári szél Észak-Afrikából fúj. Hasonló neves szél a **misztrál**, amely heves, hideg, északról érkező téli szél. Nem kevésbé híres a **bóra** nevű szél. Ez az Adriai-tengeren keletkező száraz, hideg északi szél. Szeptembertől májusig fúj. A **monszun** sok esőt hozó nyári szél. Végül a hazánkhoz nagyon közeli, a romániai Nemere nevű hegycsúcs felől fújó, erős, hideg szelet kell megemlétenünk, amely a **nemere** nevet viseli.

K. B.

3. Számold össze, hányféle szélről olvastál!

Színház

1. Emlékezz vissza, mit tudtál meg az elmúlt tanévekben a színházról! Számolj be róla a társadnak!

Valószínűleg az ősi vallási szertartásokból alakultak ki a színházi előadások. Az ókori görög dráma is vallásos szertartáshoz, Dionüszosz, a bor istenének ünnepéhez kapcsolódik.

A színház idővel a görög városok meghatározó helyévé vált. Olyannyira, hogy felépítését szigorú előírásokkal szabályozták. Az építmény része a félköríves, lépcsős nézőtér, a kör alakú játéktér és egy alacsony raktár. A tervezésüknél fontos szempont volt, hogy a nyitott épület a tájhoz illeszkedjen. Így a környezet is része lett az előadásoknak, mint egy díszlet.

Mivel nők nem lehettek színészek, ezért férfiak vagy fiúk játszották a női szerepeket is. A színpadon nagy maszkot viseltek, amely a szerephez illő érzelmi állapotot kifejező arcot mutatta. Ez a maszk jól látható volt a hátsó sorokban is.

M. Sz.

Antik színház maradványai Delphoi [delfoi] ókori romvárosában

2. Keressetek a szövegben olyan jellemzőket, amelyek biztosan nem igazak a mai színházakra!

3. Mit gondolsz, melyik napszakban voltak az ókori színház előadásai?

4. Beszéld meg a társaddal, melyik maszk milyen érzelmet fejezhet ki!

Mozi

Az ókori színházi látványtól a fényképekig, majd a mozgóképig nagyon hosszú út vezetett. Közel 2300 év telt el az első színházi előadás és az első fénykép elkészülte között.

Az első igazi fényképet 1826 körül készítették egy fadobozos fényképezőgéppel. A Lumière fivérek [lümier] első filmvetítése pedig ezután 70 évvel történt.

5. Számold ki, melyik évben volt az első filmvetítés!

Az első filmvetítés során egy párizsi kávéház alagsorában – be-
lépti díj ellenében – tíz, egyenként kétperces mozgóképet vetí-
tettek. Ez volt az a nap, amikor **Louis** [lui] és **Auguste Lumière**
[ogüsztt lümier] először vetítettek fizető közönség előtt, ekkor
indult útjára a mozi, amely a mozgóképből rövidült. Ettől
kezdve napi húsz előadásban ismételték meg a vetítéseket.

Biztosan mindannyian hallottátok már **Walt Disney** [valt
dizni] nevét, hiszen a moziban és a televízióban a mai napig
vetítik mesefilmjeit. De azt talán nem tudjátok, hogy már 1923
elején elkészítette első rövidfilmjét **Alice csodaországban**
címmel. Ez még némafilm volt.

Szintén a Walt Disney Stúdió nevéhez fűződik az első hangos gyerekmű is.

Ki ne hallott volna már Mickey [miki] egérről?

A rövidfilmek sikerén felbuzdulva szerették volna elkészíteni az első egész estés
rajzfilmet. A téma Walter számára nem volt kérdés, mindig is imádta a Hófehérke és a
hét törpét. Bár sokan kételkedtek az ötlet sikerében, sőt, egyenesen „Disney botlásá-
nak” nevezték, a film mégis nagyon népszerű lett.

...és készültek sorra a ma is mindannyiunkat szórakoztató rajzfilmek: Pinokkió
(1940), Dumbó (1941), Bambi (1942).

Walt Disney 1966-os halála sem akadályozta meg a munkát. Ekkor olyan mesék ké-
szültek, mint A kis hableány vagy A Szépség és a Szörnyeteg.

M. Sz.

6. Készíts a füzetedbe vázlatot egy általad választott Walt Disney-történet- hez! Rajzolj is hozzá!

7. Nézz utána az interneten, mely rajzfilmek készültek még a Disney- stúdióban!

10.

Sport

Vad vizeken

Településünk középiskolásai Szlovákiába készülnek, hogy kipróbálják a raftingolást, azaz a vadvízi evezést. A fiatalok nagyon izgatottan készülnek a kalandra, a Tiszán gyakorolják az evezést. Négy- vagy többszemélyes gumicsónakban próbálnak lejutni a sebesen rohanó vízre.

Érdekesség, hogy a raftingoláshoz használt csónakokat eredetileg az amerikai hadsereg számára fejlesztették ki, speciális akciók végrehajtásához.

Siklóernyősök a kék égbolton

A hétfvén több száz színesebbnél színesebb, paplanszerű képződmény lepte el az eget a város felett. Az időjárás is kedvezett a siklóernyőzés szerelmeseinek az először megrendezett Szivárvány Ernyőfesztivál hétfvén.

Az ernyősök a közeli hegyoldalból indultak el, kezükben az irányítószírókkal. A kedvező szél segítségével fejük fölé húzták paplanszerű ernyőjüket, elrugaszkodtak és felemelkedtek. Ernyőt és utasát a felszálló meleg levegő segítette, hogy hosszú időn át a magasban körözzön.

Amennyiben a felvételek meghozzák az ön kedvét is, hogy kipróbálja bátorságát, minden érdeklődőt szívesen lát a Repülő Sárkányok Egyesület. Jelentkezni a képernyőn látható telefonszámon lehet.

M. Sz.

A következő, szívet melengető hírrel köszönt el a riporter a hallgatóktól: a Pókember Falmászó Egyesület a jövő vasárnap a vakok és gyengén látók részére szervez ingyenes programot, ahol a vállalkozó szellemű fiatalok kipróbálhatják ezt a sok ügyességet igénylő sportágat is.

1. ➔ Állapítsd meg, melyik hír milyen hírforrásból származik! Mi segített az azonosításban?

2. ➔ Mesélj a társadnak olyan sportágról, amit te is szívesen kipróbálnál!

3. Nézd meg figyelmesen a képeket! Mit gondolsz, mely sportágakhoz kapcsolódhatnak?

a) Milyen más vízi sportágot ismersz, amelyben hazánk sportolói jeleskednek?

4. Keress rá az interneten, hány aranyérmet nyertek már kajakkenusaink!

A magyar sikersport, a férfi vízilabda

A vízilabda 1900 óta szerepel az olimpiákon sportszámként. Azóta a magyar vízilabda-válogatott kilencszer is a dobogó legfelső fokára állhatott az ötkarikás játékokon.

A férfi vízilabda-világbajnokságon háromszor nyert csapatunk, legutóbb 2013-ban. Ezekkel az eredményekkel a csapatsportok közül magasan a legtöbb érmet szerző csapattal büszkélkedhetünk.

Kovács Katalin (Budapest, 1976. február 29. –) háromszoros olimpiai bajnok magyar kajakozónő. 31 világbajnoki címével minden idők legeredményesebb női kajakozója a világon. Európa-bajnokságokon 29 első helyezése van. Gyakran csak „Kajakkirálynő”-ként emlegetik.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
K2 200 m	3.	3.	2.	1.	1.	1.	4.		1.	1.
K4 200 m		1.	1.	1.	1.	2.	1.			1.
K1 500 m		1.	1.	1.	1.	1.	1.	2.		
K2 500 m		1.	1.	1.	2.			1.	1.	1.
K4 500 m	1.	1.	1.	1.	2.	1.	1.	1.	1.	1.

5. Az itt látható táblázatban a magyar bajnokságban szerzett érmeinek összesítését látod. Állapítsátok meg közösen a függőleges és a vízszintes sorok jelentését, majd mondjatok minél több igaz állítást a hazai sport sikereiről a táblázat alapján!

Fogalomtár

cselekmény (fn) Egy irodalmi mű története az eseményeknek abban a sorrendjében, ahogy a műben sorakoznak egymás után.

elbeszélő (narrátor) (fn) Prózai művekben a történet elmondója.

elbeszélés (fn) Rövid terjedelmű prózai alkotás. A cselekmény egy rövid időszak eseményeiről szól. Sajátossága a jelenetszerű ábrázolás. Általában kevés szereplője van.

hasonlat (fn) Két dolog (személy, tárgy, jelenség vagy esemény) összehasonlítása közös tulajdonságaik alapján.

ismétlés (fn) Egy szó, szó szerkezet, mondat, verssor többszöri leírása. Az ismétlés az adott gondolatot, érzelmet nyomatékosítja, erősíti.

kódex (fn) Kézzel írott díszes könyv (a könyvnyomtatás előtti időkből).

krónika (fn) 1. Az eseményeket tényszerűen, időrendben rögzítő mű. Például: A magyarok krónikája; Képes krónika. 2. Történet. Például: A mérkőzés rövid krónikája.

legenda (fn) 1. Szentekről szóló történet. Például: Szent Margit legendája 2. Jelentős eseményeket, tetteket kiszínezve, túlozva elbeszélő mű. Például: A hős legendája. 3. Kitalált történet, mendemonda. Például: Petőfi halálhírét cáfoló legendák a forradalom után.

mesé (fn) Kitalált, csodás történet. Eredete szerint ismerünk népköltészeti és műköltészeti alkotásokat. Általában kisebb terjedelmű műfaj, de ismerünk meseregényeket is.

monda (fn) Személyhez, helyhez fűződő, megtörtént eseményeket feldolgozó, csodás, mesei elemekkel is átszótt, a mesével, a legendával és a mítosszal is rokon elbeszélés, népköltészeti alkotás.

népköltészeti alkotások (fn) 1. A nép széles körében keletkezett alkotások. Szóbeli előadás révén élnek és terjednek, aminek következtében sokféle változatuk ismert.

próza (fn) 1. Kötetlen, nem verses formájú beszéd vagy írásmű. A művet a szerző prózában írta.

rege (fn) Ősi, szójhagyományban élő, mesés és csodás elemekkel tarkított prózai vagy verses elbeszélés.

regény (fn) 1. Nagyobb terjedelmű prózai elbeszélő mű. A népszerű író most egy regényen dolgozik. 2. Kalandos események sorozata. Például: Élete valóságos regény.

történelem (fn) A népek, nemzetek életében történt fontosabb események sorozata; história.

vers (fn) Olyan szöveg, amelynek egészén valamiféle ritmus (szabályos ismétlődés és váltakozás) uralkodik; ellentétpárja a próza.

Tartalom

Utazás az időben	3
Toldi estéje (Arany János, részlet)	3
Emlékfoltozók (Máté Angi)	4
Helka (Nyulász Péter, részlet)	8
Balatoni kecskekörmök (Komjáthy István).....	12
Füstbe ment terv (Petőfi Sándor)	17
Tavaszkeresők (Kányádi Sándor)	18
Naptár (Rigó Béla)	21
Az idő – Magazin	22
Hétköznapi titkok (Momo – Michael Ende, részlet)	22
Körhinta (Timo Parvela, részlet)	22
Röpülj, röpj, röpj (Markó Béla)	22
Mondák, regék, legendák	27
Buda halála (Arany János, részlet)	27
Rege a csodaszarvasról (magyar monda, Móra Ferenc feldolgozása).....	28
Vezérlő csodaszarvas (rege Jordanes krónikájából).....	31
Csak tiszta forrásból – Magazin	
A kilenc csodaszarvas (Bartók Béla: Cantata profana, részlet).....	33
Attila, a hun	34
Éjjel a Tiszán (Gárdonyi Géza).....	34
A hunok hazát keresnek (magyar monda, Móra Ferenc feldolgozása) ...	35
Emese álma (magyar monda, László Gyula feldolgozása)	38
A honfoglalás kora	40
A magyarok útra kelnek (magyar monda, Móra Ferenc feldolgozása) ...	40
Árpád, a honalapító (A fehér ló mondája – Móra Ferenc feldolgozása) ...	43
A honfoglalás korából – Magazin	46
Lehel kürtje (A Képes krónika nyomán)	50
Botond (magyar monda, Benedek Elek feldolgozása)	52
Római számok – Arab számok – Rovásszámok – Magazin	54
István és kora	56
Szent István koronája	57
Andorás vitéz (székelyföldi népmonda nyomán)	60
IV. Béla és a tatárjárás	62
Julianus barát	63
Galamboskő (Lengyel Dénes: Régi magyar mondák)	65
Margit hercegkisasszony	66
Nagy Lajos király kora	68
Az életmentő király (A Dubnici krónika nyomán)	68

Nagy Lajos és az olasz kém (Gárdonyi Géza)	70
Lajos király medvevadászata (A Minorita krónikája nyomán)	71
A Hunyadiak kora	72
A nándorfehérvári diadal (Komjáthy István)	72
Levelt küldött... – Magazin	75
Mátyás anyja (Arany János)	76
Mátyás kora	78
Mátyás király lakodalma (Bonfini krónikája nyomán)	78
Mit tanultunk?	80
Magasztos költemények – Magazin	82
Himnusz (Kölcsey Ferenc)	83
Szózat (Vörösmarty Mihály)	84
Nemzeti dal (Petőfi Sándor)	86
A magyarok történelme (A 3 emeletes mesekönyv – Darvasi László, részlet)	90
Együtt jobb!	91
Varázsigék (Balázs Imre József)	91
Az aranyecset (Nemes Nagy Ágnes, részlet)	92
Curriculum vitae (József Attila, részlet)	98
Kedves Jocó! (József Attila)	99
Mama (József Attila)	110
A költészet napja – Magazin	102
Madarak röplése (Mezey Katalin)	102
Perc (József Attila)	102
Szerelem (Lackfi János)	103
Szeretik egymást (Takács Zsuzsa)	103
Szélkalap (Szabó T. Anna)	103
Erdő (Radnóti Miklós)	103
Reggel (Kiss Ottó)	104
A bánat? egy nagy óceán (Petőfi Sándor)	104
Túl a Dunán (Baley Endre)	104
Szitakötő (Zalán Tibor)	104
Róka (Ijjas Tamás)	105
Szörnyszomszéd (Kiss Judit Ágnes)	105
Kréta-rajz (Molnár Krisztina Rita, részlet)	106
Titkos menedék (Szabó T. Anna)	108
A levélnehezék (Búth Emília)	111
Mélységes ég (May Szilvia)	114
Az élet titka (Lázár Ervin)	118
Érdekességek a nagyvilágból	121
1. Mit hallottam, hol olvastam?	122
2. Mit ír az újság?	124

3. Tudomány	126
4. Környezetünk védelme	130
5. Híres magyarok	132
6. Szárnyaló ósi vágyunk	136
7. Turizmus – Irány Magyarország!.....	140
8. Időjárás-jelentés	142
9. Kultúra.....	144
10. Sport.....	146
Fogalomtár	148

